

Onderzoeksrapport

**'OMDAT JE
geld TELT!'**

**In groep werken aan
budgetteringsvaardigheden**

Een studie naar effectiviteit en beleving

Nele Peeters, Barbara Soetens en Bérénice Storms

Woord vooraf

Voorliggend onderzoeksrapport is het resultaat van een onderzoeksproject naar een effectieve en efficiënte groepshulpverlening voor personen in budget- en schuldhulpverlening. Dit onderzoeksproject werd gefinancierd door PWO-gelden van Thomas More (*Praktijkgericht Wetenschappelijk Onderzoek*). Het onderzoek werd uitgevoerd door onderzoekers van CEBUD (Centrum voor budgetadvies en –onderzoek, verbonden aan de opleiding Sociaal Werk) en de opleiding Toegepaste Psychologie. Een uitdrukkelijke vermelding is op zijn plaats voor de collega's die aan een of meerdere fasen van het onderzoek meewerkten: Kathinka Rijk, Birgit Verspeek, Didier Vercruyssen en Joke Verstuyf.

Bij aanvang van het onderzoeksproject werd een stuurgroep opgericht, samengesteld uit wetenschappelijke partners en partners uit het sociale werkveld. We geloven dat een ontwikkelde methodiek over groepswerking pas effectief en bruikbaar zal zijn indien partners uit het wetenschappelijke en sociale werkveld kunnen toezien op de opzet en de uitvoering van het onderzoek. We willen de leden van deze stuurgroep nadrukkelijk bedanken voor hun engagement en enthousiasme:

- ⌋ Aleidis Devillé, Sociaal Werk, Thomas More Kempen
- ⌋ Godelieve Winckelmans, CAW Oost-Brabant
- ⌋ Hilde Linssen, Netwerk tegen Armoede
- ⌋ Isolde Vandevelde, Vlaams Centrum Schuldenlast
- ⌋ Jan Brodala, Sociaal Werk, Thomas More Kempen
- ⌋ Katrien Feyaerts, OCMW Herentals
- ⌋ Kevin Verborgt, CAW De Kempen
- ⌋ Koen Hermans, K.U. Leuven
- ⌋ Lies Uytterhoeven, CAW Antwerpen
- ⌋ Lieze Valenberghs, OCMW Herentals
- ⌋ Nancy Claessens, OCMW Beringen

Dankzij hun kritische opmerkingen en actieve medewerking resulteerde het onderzoeksproject in een wetenschappelijk artikel (Peeters, Rijk, Soetens, Storms, & Hermans, 2016) en een uitgewerkt draaiboek (Peeters, Verstuyf, Soetens, & Storms, 2016) dat organisaties kunnen aanwenden om rond financiële educatie aan de slag te gaan in groep: ***'Omdat je geld telt! Een draaiboek voor het opzetten en uitvoeren van een groepswerking rond budgetteringsvaardigheden'***. Dit draaiboek werd toegelicht op een studiedag 'Omdat je geld telt!' op 15 maart 2016 en is te bestellen via www.cebud.be.

Nele Peeters
Barbara Soetens
Bérénice Storms

Inhoudsopgave

1	Inleiding	1
1.1	Waarom een onderzoek naar financiële educatie in groep?	1
1.2	Fase 1: literatuurstudie.....	2
1.3	Fase 2: bevraging van groepsdeelnemers en -begeleiders.....	4
1.3.1	Werving van kandidaten	4
1.3.2	Resultaten van de groeps gesprekken	5
1.4	Fase 3: ontwikkelen van een groepsmethodiek.....	9
1.5	Fase 4: pilootstudie.....	11
2	Pilootstudie: wat werd er bevroegd?	13
2.1	Inhoud en timing van de vragenlijsten	13
2.2	Metten van de variabelen	14
2.2.1	Motivatie	14
2.2.2	Autonomie-ondersteunend klimaat	15
2.2.3	Bewust financieel gedrag	16
2.2.4	Gedrag.....	16
3	Bevraging van de groepsdeelnemers	19
3.1	Profiel van de groepsdeelnemers.....	19
3.2	Belang deelname	21
3.3	Motivatie	23
3.3.1	Autonome motivatie	23
3.3.2	Belevingsmotivatie.....	24
3.3.3	Gecontroleerde motivatie	25
3.3.4	Samenhang motivatie en aantal bijgewoonde sessies	25
3.4	Autonomie-ondersteunend klimaat	26
3.5	Evaluatie van groepswerking 'Omdat je geld telt!'	27
3.5.1	Sessie 1: kennismaking	27
3.5.2	Sessie 2: administratie ordenen	28
3.5.3	Sessie 3: inkomsten en uitgaven.....	30
3.5.4	Sessie 4: inkomsten en uitgaven.....	32
3.5.5	Sessie 5: boodschappen doen.....	33
3.5.6	Sessie 6: nazorg en evaluatie	35
3.5.7	Algemene evaluatie van groepswerking 'Omdat je geld telt!'	36
3.6	Bewust financieel gedrag	38
3.7	Gedrag.....	39
3.7.1	Gedragsintentie	39
3.7.2	Kennis.....	39
3.7.3	Administratief gedrag	40
3.7.4	Aankoopgedrag	41
3.8	Samenvatting bevindingen deelnemers	41
4	Bevraging van de maatschappelijk werkers	43

4.1	Bewust financieel gedrag van de deelnemers	43
4.2	Gedrag	43
4.2.1	Gedragsintentie	43
4.2.2	Kennis.....	44
4.2.3	Administratief gedrag	45
4.2.4	Aankoopgedrag	46
4.3	Inschattingen van de maatschappelijk werkers over de deelnemers	46
4.4	Koppeling groepswork en individuele begeleiding	48
4.5	Samenvatting bevindingen maatschappelijk werkers	48
5	Bevraging van de groepsbegeleiders	50
5.1	Evaluatie van groepswork 'Omdat je geld telt!'	50
5.1.1	Sessie 1: kennismaking	50
5.1.2	Sessie 2: administratie ordenen	54
5.1.3	Sessie 3: inkomsten en uitgaven.....	58
5.1.4	Sessie 4: inkomsten en uitgaven.....	62
5.1.5	Sessie 5: boodschappen doen.....	65
5.1.6	Sessie 6: nazorg en evaluatie	67
5.1.7	Algemene evaluatie van groepswork 'Omdat je geld telt!'	68
5.2	Inschatting van het gedrag van groepsdeelnemers	72
5.2.1	Bewust financieel gedrag van de deelnemers	72
5.2.2	Gedrag	73
5.3	Samenvatting bevindingen groepsbegeleiders	75
6	Besluit: maakt groepswork het verschil?	77
7	Bijlagen.....	79
7.1	Bijlage 1. Samenvatting van de literatuurstudie.....	79
7.2	Bijlage 2. Oproep tot deelname aan focusgroepen voor groepsbegeleiders	91
7.3	Bijlage 3. Oproep tot deelname aan focusgroepen voor groepsdeelnemers	93
7.4	Bijlage 4. Resultaten focusgroepen bij deelnemers.....	95
7.5	Bijlage 5. Meten van de variabelen: interne samenhang	111
7.6	Bijlage 6. Vragenlijst premeting deelnemers	129
7.7	Bijlage 7. Vragenlijsten tussentijdse metingen deelnemers.....	137
7.8	Bijlage 8. Vragenlijst postmeting deelnemers	151
7.9	Bijlage 9. Vragenlijst premeting maatschappelijk werkers	164
7.10	Bijlage 10. Vragenlijst postmeting maatschappelijk werkers	167
7.11	Bijlage 11. Vragenlijst tussentijdse metingen groepsbegeleiders	171
7.12	Bijlage 12. Vragenlijst postmeting groepsbegeleiders	189
8	Literatuurlijst.....	198

Lijst tabellen

Tabel 1. Kenmerken van de deelnemers, premeting	19
Tabel 2. Kenmerken van de deelnemers, postmeting.....	20
Tabel 3. Hoogst behaalde diploma van de deelnemers	20
Tabel 4. Werksituatie.....	20
Tabel 5. Leefgeld en gezinssamenstelling	21
Tabel 6. Evolutie in belang deelname tussen pre- en postmeting.....	22
Tabel 7. Kruistabel tussen de aanwezigheid in de sessies en de evolutie in belang van deelname	23
Tabel 8. Autonome motivatie, pre- en postmeting.....	24
Tabel 9. Belevingsmotivatie, pre- en postmeting	24
Tabel 10. Gecontroleerde motivatie, pre- en postmeting	25
Tabel 11. Autonomie-ondersteunend klimaat, pre- en postmeting	26
Tabel 12. Evaluatie van sessie 1.....	27
Tabel 13. Evaluatie van sessie 2.....	28
Tabel 14. Kennis, gedrag en gedragsintentie over de thema's die aan bod kwamen in sessie 2	29
Tabel 15. Evaluatie van sessie 3.....	30
Tabel 16. Kennis, gedrag en gedragsintentie over de thema's die aan bod kwamen in sessie 3	31
Tabel 17. Evaluatie van sessie 4.....	32
Tabel 18. Kennis, gedrag en gedragsintentie over de thema's die aan bod kwamen in sessie 4	33
Tabel 19. Evaluatie van sessie 5.....	34
Tabel 20. Kennis, gedrag en gedragsintentie over de thema's die aan bod kwamen in sessie 5	35
Tabel 21. Evaluatie van de terugkomsessie.....	36
Tabel 22. Evaluatie van de groepswerking	37
Tabel 23. Evaluatie van het cursusmateriaal	38
Tabel 24. Bewust financieel gedrag, pre- en postmeting	38
Tabel 25. Gedragsintentie, pre- en postmeting	39
Tabel 26. Kennis, pre- en postmeting.....	40
Tabel 27. Administratief gedrag, pre- en postmeting	40
Tabel 28. Aankoopgedrag, pre- en postmeting	41
Tabel 29. Bewust financieel gedrag van de deelnemers volgens hun maatschappelijk werker, pre- en postmeting	43
Tabel 30. Gedragsintentie van de deelnemers volgens hun maatschappelijk werker, pre- en postmeting	44
Tabel 31. Kennis van de deelnemers volgens hun maatschappelijk werker, pre- en postmeting	45
Tabel 32. Administratief gedrag van de deelnemers volgens hun maatschappelijk werker, pre- en postmeting	45
Tabel 33. Aankoopgedrag van de deelnemers volgens hun maatschappelijk werker, pre- en postmeting	46
Tabel 34. Veranderingen in de houding van de deelnemer, inschatting van de maatschappelijk werker	46
Tabel 35. Veranderingen in bewust omgaan met geld, inschatting van de maatschappelijk werker	47

Tabel 36. Correlaties tussen aanwezigheid in de sessies van de groepswerking en de ervaren veranderingen door de maatschappelijk werkers	47
Tabel 37. Voortzetting vaardigheden uit groepswerking in individuele begeleiding	48
Tabel 38. Evaluatie van sessie 1	50
Tabel 39. Evaluatie van het draaiboek over sessie 1	51
Tabel 40. Oefeningen uit het draaiboek die aan bod kwamen in sessie 1	52
Tabel 41. Andere thema's die aan bod kwamen in sessie 1	53
Tabel 42. Evaluatie van sessie 1 door de groepsbegeleider	53
Tabel 43. Evaluatie van sessie 2	55
Tabel 44. Evaluatie van het draaiboek over sessie 2	55
Tabel 45. Oefeningen uit het draaiboek die aan bod kwamen in sessie 2	56
Tabel 46. Evaluatie van de sessie, inschatting door de groepsbegeleiders	56
Tabel 47. Terugkoppeling naar de individuele begeleiders	57
Tabel 48. Evaluatie van sessie 2 door de groepsbegeleider	57
Tabel 49. Evaluatie van sessie 3	59
Tabel 50. Evaluatie van het draaiboek over sessie 3	59
Tabel 51. Oefeningen uit het draaiboek die aan bod kwamen in sessie 3	60
Tabel 52. Noteren van de uitgaven door de deelnemers	60
Tabel 53. Evaluatie van sessie 3 door de groepsbegeleider	61
Tabel 54. Betrokkenheid van de individuele begeleiders	62
Tabel 55. Evaluatie van sessie 4	62
Tabel 56. Evaluatie van het draaiboek over sessie 4	63
Tabel 57. Oefeningen uit het draaiboek die aan bod kwamen in sessie 4	63
Tabel 58. Evaluatie van sessie 4 door de groepsbegeleider	64
Tabel 59. Evaluatie van sessie 5	65
Tabel 60. Evaluatie van het draaiboek over sessie 5	66
Tabel 61. Oefeningen uit het draaiboek die aan bod kwamen in sessie 5	66
Tabel 62. Evaluatie van sessie 5 door de groepsbegeleider	67
Tabel 63. Oefeningen uit het draaiboek die aan bod kwamen in sessie 6	68
Tabel 64. Evaluatie van sessie 6 door de groepsbegeleider	68
Tabel 65. Evaluatie van de groepswerking	69
Tabel 66. Persoonlijke evaluatie van de groepswerking door de groepsbegeleider	70
Tabel 67. Evaluatie van het draaiboek	71
Tabel 68. Bewuster omgaan met geld, inschatting van de groepsbegeleider	72
Tabel 69. Bewust financieel gedrag van de deelnemers volgens de groepsbegeleider ...	73
Tabel 70. Gedragsintentie van de deelnemers volgens de groepsbegeleider	73
Tabel 71. Kennis van de deelnemers volgens de groepsbegeleider	74
Tabel 72. Administratief gedrag van de deelnemers volgens de groepsbegeleider	74
Tabel 73. Aankoopgedrag van de deelnemers volgens de groepsbegeleider	75

1 Inleiding

1.1 Waarom een onderzoek naar financiële educatie in groep?

De groep van gezinnen met een overmatige schuldenlast groeit nog steeds, en heel wat onder hen kloppen aan bij schuldbemiddelaars voor begeleiding bij de afbouw van de schulden. Ter illustratie, maar liefst 365.474 personen zijn in juli 2016 voor minstens één betalingsachterstand geregistreerd in de Centrale voor Kredieten aan Particulieren, tegenover 6.247.556 kredietnemers met minstens een uitstaand contract. Eind 2012 bedroeg dat aantal nog 330.129 (tegenover 6.236.412 kredietnemers met minstens een uitstaand contract). Wanneer we het aantal personen met een betalingsachterstand afzetten tegenover de kredietnemers met minstens één uitstaand contract, stellen we vast dat het aandeel van de achterstallige kredietnemers in de totale groep van kredietnemers tussen eind 2012 en midden 2016 stijgt met 10,6%.

Bovendien slaagt slechts een kleine groep schuldenaars erin om blijvend greep te krijgen op het eigen budget en lange tijd schuldenvrij te blijven. Verschillende factoren zijn hiervoor verantwoordelijk. Maatschappelijke factoren zoals het te lage inkomen van gezinnen die zijn aangewezen op een minimumuitkering van de sociale zekerheid. Psychosociale factoren zoals de geringe financiële competenties van gezinsleden en het gebrek aan zelfcontrole in een samenleving vol verleidingen. En ten slotte, uit het onderzoek naar de werking en de organisatie van de erkende instellingen voor schuldbemiddeling in Vlaanderen dat CEBUD voerde in opdracht van de Vlaamse overheid (Op de Beeck, Brodala, & Storms, 2011), blijkt dat de aangeboden hulpverlening door deze organisaties niet steeds effectief en efficiënt kan worden genoemd.

Op dit laatste probleem wensen we vanuit dit onderzoek een antwoord te formuleren. Een kwaliteitsvolle ondersteuning van schuldenaars is immers een *conditio sine qua non* in het streven naar duurzame resultaten. De nood aan een kwaliteitsvolle aanpak wordt verder geïllustreerd door de empirische bevinding dat financiële problemen een belangrijke socio-economische risicofactor zijn voor mentale gezondheidsproblemen zoals alcoholmisbruik, depressie, zelfmoord, etc. (Fryers, Melzer, Jenkins, & Brugha, 2005; Van Thielen & Storms, 2013), wat de individuele levenskwaliteit en de maatschappelijke draagkracht verder hypothekeert.

In een eerder onderzoek bakende CEBUD de kritieke succesfactoren voor een kwaliteitsvolle schuldhulpverlening af (Storms et al., 2010) en toetste ze deze af aan de praktijk van de huidige schuldbemiddeling (Op de Beeck et al., 2011). Een opvallende vaststelling hierbij was dat slechts 9% van alle erkende instellingen voor schuldbemiddeling positief scoort op alle vier de criteria die werden omschreven als 'passende werkvormen' om cliënten in staat te stellen duurzaam grip te krijgen op hun budget (i.e. krachtengericht werken, groepsgerichte hulpverlening, aandacht voor preventie en nazorg, en een integrale aanpak). Dit illustreert duidelijk de nood aan het verder uitbouwen van een evidence-based plan van aanpak in Vlaanderen. Vooral op het gebruik van groepsgerichte hulpverlening werd laag gescoord: slechts 16% van de schuldbemiddelingsinstellingen gaf aan een of andere vorm van groepshulpverlening aan te bieden.

Groepshulpverlening is nochtans, zo blijkt uit buitenlandse voorbeelden, een uiterst waardevolle aanvulling op individuele hulpverlening. Het deelnemen aan een groep leidt tot het doorbreken van het sociaal isolement en stimuleert de ontwikkeling van een positief zelfbeeld door het aanleren van bepaalde vaardigheden. Deelnemers ervaren dat anderen met gelijkaardige problemen kampen, wat vaak ontschuldigend werkt (Kristel Driessens & Tine Van Regenmortel, 2006; K Driessens & T Van Regenmortel, 2006). Deze aspecten eigen aan groepshulpverlening kunnen bij schuldhelpverlening bijzonder waardevol zijn. In een groepswerking leren deelnemers daarnaast van en met elkaar hoe ze bepaalde ervaringen kunnen ombuigen naar kansen. Op die manier kunnen ze zichzelf krachtiger maken ('empoweren'). Bovendien kan groepsgerichte hulpverlening de noodzakelijke dwarsverbinding maken met maatschappelijke empowerment op meso- en macroniveau, waardoor uiteindelijk de positie en levensomstandigheden van kwetsbare personen verbeteren (Brodala, Dirickx, & Storms, 2011). De meerwaarde van groepshulpverlening zit voor de deelnemers in het versterken van hun sociaal, economisch en cultureel kapitaal, en voor de organisaties in een kwaliteitsvol hulpverleningsaanbod met een meer effectieve en efficiënte inzet van de middelen. Groepshulpverlening werkt immers doorgaans kosten- en tijdsbesparend (Jungmann, van Geuns, Klaver, Wesdorp, & van der Wolk, 2012).

Dit onderzoek beoogde de expertise rond financiële educatie in groep voor personen in budget- of schuldhelpverlening uit te bouwen. Daartoe diende vooreerst te worden uitgeklaard welke, volgens de bestaande wetenschappelijke literatuur werkzame ingrediënten zijn, en hoe deze vervolgens in de praktijk kunnen worden omgezet in een kwaliteitsvolle, op evidentie gebaseerde groepsmethodiek. In de eerste onderzoeksfase werd via een uitgebreide literatuurstudie kennis verworven over financiële educatie in groep voor een kwetsbare doelgroep. Deze bevindingen werden vervolgens afgetoetst bij het werkveld via focusgesprekken met enerzijds cliënten in budget- en schuldhelpverlening die ooit een gelijkaardige groepswerking hebben gevolgd en anderzijds met groepswerkers die een dergelijke groepswerking hebben begeleid. Deze informatie werd nadien samen met de opgedane kennis uit de literatuurstudie aangewend in de ontwikkeling van een door het werkveld haalbaar geachte groepsmethodiek, die vervolgens in een pilootstudie werd uitgetest.

1.2 Fase 1: literatuurstudie

In september 2013 startte het onderzoek met een uitgebreide literatuurstudie naar de succesfactoren voor financiële educatie en psychologische ondersteuning in groep (Peeters, Rijk, et al., 2016; Peeters & Storms, 2016), zie ook Bijlage 1. Samenvatting van de literatuurstudie voor een Nederlandstalige samenvatting).¹ Hieruit kunnen we concluderen dat er *bewijs voorhanden is dat programma's voor kwetsbare groepen waar financiële educatie wordt gecombineerd met een vorm van psychologische ondersteuning positieve effecten teweegbrengen*. Dergelijke programma's hebben een positieve impact op de financiële kennis van de deelnemers, op hun zelfvertrouwen en/of op hun (intentioneel) gedrag.

Eerdere studies naar de effectiviteit van financiële educatie toonden duidelijk aan dat het *niet volstaat om enkel in te zetten op het verhogen van kennis*, wanneer de uiteindelijke bedoeling is om een gedragsverandering teweeg te brengen. Daarvoor is het onmisbaar

¹ Verwijzingen naar de originele auteurs zijn terug te vinden in deze artikels.

dat vaardigheden (herhaaldelijk) worden ingeoeffend, bij voorkeur in het echte leven of in realistische simulaties. Daarnaast benadrukken deze studies dat financiële educatie ingebed dient te worden in een *lang(er)lopend (individueel) hulpverleningstraject* waarbij de deelnemer ondersteuning krijgt in het stellen en behalen van financiële doelen en in het onderhouden van nieuwe gedragingen.

Wil financiële educatie effectief zijn, is het belangrijk dat er een *overeenstemming is tussen de doelen van de deelnemers en de doelen van het programma*. Het programma moet dus worden aangepast aan de leefomstandigheden van de deelnemers. Grofweg zijn er twee doelstellingen voor dergelijke programma's: bewustwording creëren over de huidige financiële situatie, en het verhogen van kennis en vaardigheden. De bewustmaking helpt bij het *motiveren* van deelnemers om een bewust(er) financieel gedrag na te streven. Door het verhogen van kennis en vaardigheden kunnen gemotiveerde deelnemers de gewenste en nodige *gedragsveranderingen* vervolgens ook doorvoeren.

In de internationale wetenschappelijke literatuur is er echter nog geen consensus over de financiële vaardigheden waarover elke volwassene zou moeten beschikken. Daardoor is er ook geen eenduidig beeld over de thema's die aan bod moeten komen in financiële educatie. In de Verenigde Staten (2006) werd een grootschalig onderzoek opgezet om inzicht te verkrijgen in thema's die aan bod komen in financiële educatieprogramma's. Drie thema's werden in bijna alle programma's behandeld: budgetteren en inzicht krijgen in het eigen uitgavenpatroon, krediet- en schuldmanagement en sparen en investeren. Studies naar de effectiviteit van financiële educatieprogramma's concluderen dat het cruciaal is om de inhoud af te stemmen op de noden en behoeften van de deelnemers. Dat verklaart waarom de inhoud in bestaande programma's in de VS sterk uit elkaar lopen, van basisvaardigheden als het bijhouden van uitgaven en inkomsten tot meer gespecialiseerde thema's als vermogensopbouw. Uit wetenschappelijke studies leiden we af dat volgende thema's vaak worden behandeld in financiële educatieprogramma's: in kaart brengen van het eigen uitgavenpatroon (inkomsten versus uitgaven), consumentenvaardigheden, spaarrekeningen, verzekeringen, investeringen, juridische aangelegenheden, thuisadministratie en huiseigenaarschap. Ook stellen we op basis van de literatuurstudie vast dat er in de VS meer financiële educatieprogramma's bestaan, die bovendien vaak toe te wijzen zijn aan een bepaalde levensgebeurtenis zoals afstuderen of de aankoop van een eigen woning. In de Europese en Belgische context is er opvallend minder onderzoek voorhanden naar de effectiviteit van financiële educatieprogramma's. Specifiek voor België stellen we vast dat de bestaande programma's zich eerder richten op jongeren of specifieke groepen als personen in budget- en schuldhulpverlening.

Wat het groepsgebeuren binnen financiële educatieprogramma's betreft, toonde de literatuurstudie aan dat *groepsdynamische aspecten duidelijk een meerwaarde bieden die individuele begeleiding niet kan realiseren*. De vraag stelt zich waarom dat zo is.

In een groepswerking ontmoeten deelnemers anderen met een gelijkaardig profiel. De vaststelling dat ook anderen met gelijkaardige moeilijkheden of problemen worden geconfronteerd, werkt vaak ontschuldigend. Deze nieuwe sociale contacten verminderen het isolement van de deelnemers. Tijdens een proces van gedragsverandering kan de omkadering door lotgenoten een voordeel opleveren doordat groepsdeelnemers elkaar emotionele ondersteuning bieden en elkaar aanmoedigen. In de literatuurstudie bleek dat groepsdeelnemers in andere studies erkenden dat ze veel kunnen leren van de andere deelnemers: ze voelen zich meer op hun gemak om vragen te stellen omdat ze merken

dat de andere deelnemers gelijkaardige ervaringen hebben meegemaakt. Uit de literatuurstudie bleek nog dat lesmethoden waarbij de medewerking van deelnemers wordt gevraagd het meest effectief zijn. Denk aan groeps gesprekken en het delen van ervaringen door deelnemers.

Groepswerking heeft bovendien een positieve impact op het zelfvertrouwen van de deelnemers en het geloof in hun eigen kunnen. Deelnemers wisselen tips uit en leren dus van elkaar, maar ze kunnen ook zelf iets bijbrengen aan de anderen. Een groep versterkt dus alle deelnemers.

Bi het opzetten van een groepswerking moet voldoende aandacht worden besteed aan het samenstellen van groepen. Hoewel er geen ideale groepsgrootte is, bestaan de meeste groepen uit minder dan twaalf deelnemers. Grotere groepen laten toe dat deelnemers zich verstoppen achter de groepsgrootte en minder geneigd zijn om bij te dragen aan het groepsproces. De groep mag bovendien niet te heterogeen worden samengesteld: grote verschillen tussen de leden kunnen ervoor zorgen dat gevoelens van herkenning worden onderdrukt en dat deelnemers zich niet veilig voelen. Ook vertrouwelijkheid binnen de groep moet voldoende aandacht krijgen omdat financiële aangelegenheden erg beladen onderwerpen kunnen zijn. Heel specifiek voor financieel educatieve programma's die gericht zijn op kwetsbare groepen verdient het aanbeveling dat de groepsbegeleider voldoende op de hoogte is van de leefomstandigheden van de deelnemers en inzicht heeft in de ruimere armoedeproblematiek. Tot slot moeten de deelnemers ook voldoende gemotiveerd zijn om aan hun financiële competenties te werken.

Ter conclusie, op basis van de uitgevoerde literatuurstudie, menen we dat het zinvol en waardevol is om groepsgericht financiële educatie aan te bieden aan financieel kwetsbare personen. De effectiviteit van dergelijke programma's wordt verhoogd door deze programma's in te bedden in een lang(er)lopende individuele hulpverlening en door in te zetten op groepsprocessen. De meerwaarde van groepswerking bij het aanscherpen van financiële competenties, werd dus aangetoond. Consensus over de precieze werkzame componenten binnen een dergelijke groepswerking, werd evenwel niet gevonden. Dit opende de weg om, in fase 2 en 3 van het onderzoek, de dialoog met het werkveld hieromtrent uitvoerig aan te gaan (good practices, noden, etc.) en met deze input de vertaalslag voor het Vlaamse werkveld te maken.

1.3 Fase 2: bevraging van groepsdeelnemers en -begeleiders

Om een gedragen en haalbare groepsmethodiek te kunnen ontwikkelen, is de participatie van ervaren groepsdeelnemers en -begeleiders aan de ontwikkeling ervan cruciaal. Daarom werden na de literatuurstudie vier focusgesprekken georganiseerd. Hierin toetsten we af wat volgens de groepsdeelnemers en de -begeleiders succesfactoren zijn bij het ontwikkelen en organiseren van een groepswerking rond budgetteringsvaardigheden.

1.3.1 Werving van kandidaten

In het onderzoek werd in elke Vlaamse provincie een focusgroep gepland (*i.e.* groeps gesprek dat peilt naar percepties en meningen van de deelnemers over een specifiek onderwerp). Daarvoor zochten we zowel begeleiders als cliëntdeelnemers van groepswerkingen rond financiële vaardigheden.

Aan de hand van een uitnodiging voor de groepsbegeleiders en een voor de groepsdeelnemers werden kandidaten aangesproken (zie Bijlage 2. Oproep tot deelname aan focusgroepen voor groepsbegeleiders en Bijlage 3. Oproep tot deelname aan focusgroepen voor groepsdeelnemers). Dat gebeurde via het eigen netwerk van de onderzoekers en dat van de leden van de stuurgroep. Zo verstuurde het Vlaams Centrum voor Schuldenlast de oproep naar haar mailcontacten, en spraken de stuurgroepleden hun eigen contacten aan om de oproep verder te verspreiden. Aan geïnteresseerde groepsbegeleiders werd gevraagd om een groepsdeelnemer mee te brengen naar het groeps gesprek. De data en locaties werden bepaald op basis van de geïnteresseerden. Op die manier zorgden we ervoor dat de verplaatsingen voor alle deelnemers haalbaar waren. Om deelnemers aan te moedigen en te bedanken, werden de verplaatsingskosten vergoed, kregen de groepsbegeleiders gratis toegang tot de studiedag van 15 maart 2016 over 'Omdat je geld telt!' en kregen de groepsdeelnemers twintig euro.

Op 2 april 2014 werd een trial met groepsbegeleiders en groepsdeelnemers georganiseerd in Herentals. Op die manier konden de methodiek en de opgestelde vragen voor de focusgroepen worden uitgetest en op basis van die ervaring worden aangepast. Vervolgens vonden er groeps gesprekken plaats in Lier (7 mei 2014), Kortrijk (8 mei 2014), Gent (13 mei 2014) en Vilvoorde (14 mei 2014). De focusgroep in Limburg is door personeelsomstandigheden niet kunnen doorgaan.

De focusgroeps gesprekken startten telkens om 9.30 uur. Gedurende het eerste half uur lichtten de onderzoekers de bedoeling van de samenkomst toe in de ganse groep. Door samen te startten, verhoogden we ook het gevoel van veiligheid bij de deelnemers door de nabijheid van hun groepsbegeleider. Vervolgens werden er twee groepen gevormd: een met de begeleiders en een met de deelnemers. Op die manier kon iedereen toch vrijuit spreken. In de kleine groep was er 2,5 uur met een pauze tussenin voorzien om te praten over ervaringen met groeps werk rond financiële vaardigheden. Om 12.30 uur werd het groeps gesprek afgerond en werd er samen een broodje gegeten ter afsluiting.

De gesprekken werden opgenomen zodat passages eventueel opnieuw konden worden beluisterd. Het gesprek werd zo nauwkeurig mogelijk genoteerd door een verslaggever en na afloop verder aangevuld. Deze neerslag vormde de basis voor de verdere analyse. Hieronder bespreken we de belangrijkste bevindingen.

1.3.2 Resultaten van de groeps gesprekken

Uit de groeps gesprekken bleek dat er een goede *afstemming nodig is tussen de doelstellingen van de groeps werking en de doelstellingen van een deelnemer*. Zowel de groepsbegeleiders als de deelnemers geven aan dat deelnemers het meest gemotiveerd zijn wanneer ze het gevoel hebben dat de inhoud van de bijeenkomsten bruikbaar is in hun leven:

"Ging bijvoorbeeld ook over zonnepanelen. Jezus, we zijn allemaal in budgetbeheer of begeleiding. Dat is nutteloos. Als algemene kennis, oké. Maar toch niet uitgebreid. We horen dat wel graag, isoleren enzo. En wij willen dat ook. Maar als je een budget van 50 euro per week hebt, kan je daar niet in investeren. Dan heb je een warm huis maar niks anders. De opleiding moet gericht zijn op het publiek." (Deelnemer, focusgroep Vilvoorde)

“Binnenkort ben ik van schuldbemiddeling af: dus voor de toekomst ben ik voorbereid. Ik ga niet met het feit zitten van hoe ga ik dat aanpakken. Ik heb die cursus gevolgd en ben op de hoogte van wat kan en niet. Vandaar is het goed dat ik de cursus heb gevolgd. Ik heb een aantal dingen geleerd, bijvoorbeeld plannen en vooruitzien. Dat als er 1 keer per jaar een zware rekening komt, je moet plannen naar die rekening. Ik ben 7 jaar in schuldbemiddeling geweest, dan heb je echt geen benul van hoe en wat. Een ander arrangeert alles, je hebt uw leefgeld. Na 7 jaar word je daar zo relaxed in, ze doen dat voor mij, ik moet alleen toekomen per week. Dus dat was wel wennen, daar komt toch iets bij kijken. Je wordt je er terug bewuster van.” (Deelnemer, focusgroep Lier)

Wat de werkvormen betreft geven de groepsbegeleiders aan dat er *voldoende afwisseling* nodig is, zodat de bijeenkomsten niet te schools aanvoelen. Daarnaast geven zowel deelnemers als begeleiders aan dat er veel aandacht moet gaan naar het inoefenen van vaardigheden. Het volstaat niet om enkel uit te leggen waarom het bijvoorbeeld belangrijk is om alle post te openen, de facturen te betalen en alle papieren daarna te klasseren. Beide partijen geven aan dat de boodschap duidelijker wordt wanneer het kunnen lezen en ordenen van facturen en belangrijke papieren ook echt wordt geoefend.

“Het mag niet te hard lijken op les. Ze komen vrijblijvend.” (Begeleider, focusgroep Gent)

“Zeker qua werkvormen ook interactief werken, ne keer per twee, eens in groep, niet altijd dezelfde manier van lesgeven.” (Begeleider, focusgroep Gent)

“Om zo iets in stand te houden, moet het wel plezant zijn. Anders haken de mensen af. Bij ons deden we geen spelletjes, maar kregen we opdrachten en werkten we samen. We kregen bijvoorbeeld een blad, en we losten dat dan samen op in groepjes. Bijvoorbeeld een gezin, met bepaald inkomen, situatieschets, wat houden ze over om op reis te kunnen gaan? Wij moesten dan rekenen, zoveel voor de auto elke maand, zoveel aan verzekeringen... en nog zoveel over. Op het einde werd de oplossing gegeven en wisten we hoe goed we het hadden gedaan. We oefenden het zo in.” (Deelnemer, focusgroep Lier)

“Wij laten mensen zelf veel dingen doen en vertellen. Er wordt een onderwerp aangesneden uit hun leefwereld, en dan komt er een uitleg van ons, en daarna worden er oefeningen gedaan.” (Begeleider, focusgroep Herentals)

“Wij gingen ook kijken in bushokjes en winkels om de rol van de maatschappij te tonen: bijvoorbeeld dat het goedkoopste product op het hoogste rekje staat.” (Begeleider, focusgroep Gent)

“Bij een les kwamen we binnen. Er stonden verschillende stoelen, er was overal een thema aangehangen: ‘water’, ‘verzekering’, ‘elektriciteit’. Er lagen overal papieren, door elkaar. Wij moesten die ordenen. De atletiekclub van een kind; hoort dat bij ‘vrije tijd of bij ‘kinderen’. Dat kies je zelf, maar je

moet dat wel onthouden hé. Dat je dat altijd op dezelfde plaats bewaart. Die oefening hebben wij wel gedaan.” (Deelnemer, focusgroep Gent)

Deelnemers geven in de gesprekken te kennen dat ze door de groepswerking nieuwe *sociale contacten* hebben opgebouwd en dat ze het jammer vinden dat de samenkomsten stoppen. Ze hebben vaak een behoefte aan een vervolgtraject:

“De groepswerking vond ik eerst een grote stap, maar ik heb mijn verhaal er kunnen doen, ik voelde mij er goed en werd er gewaardeerd. Het heeft me heel goed gedaan.” (Deelnemer, focusgroep Lier)

“Ik heb daar soms toch nood aan, om elkaar nog eens te zien. Het is niet omdat je in het OCMW zit, dat je je moet opsluiten. Ik denk dat er wel nood aan is om sociale contacten te sluiten. Dat mindert, omdat je budget mindert. Je hebt geen massa geld om weg te gaan.” (Deelnemer, focusgroep Kortrijk)

“We merken het ook dat wanneer mensen in de groep komen, ze zich verbonden voelen met iets, en als het dan stopt willen ze eigenlijk dat er nog iets komt.” (Begeleider, focusgroep Herentals)

De groepsbegeleiders beklemtonen in de gesprekken vele *voordelen van groepswerking*. Het helpt de deelnemers vooruit, bijvoorbeeld door het verbreken van een sociaal isolement, door het wegnemen van het schuldgevoel, door hun zelfvertrouwen te versterken, door te leren van en aan elkaar.

“Wat ik in onze eigen sector zeer jammer vind, is dat het maatschappijbeeld begint te groeien van alles te willen toetsen, aandacht te hebben voor de snelheid, wat is het proces, wat hebben ze bereikt... Je hebt soms niet door hoe een mens die altijd alleen binnen kwam, nu ineens aan tafel zit te lachen met de anderen. Dat wordt zo niet gemeten, dat wordt zo niet gezien. De resultaten zijn niet altijd meetbaar. Het zit soms echt in die kleine warme dingen. Het is jammer dat alles tegenwoordig snel en prestatiegericht moet zijn.” (Begeleider, focusgroep Gent)

“De meerwaarde van groepswerking zit in alles wat individuele werking niet kan bieden. Ik ben altijd voorstander geweest: de banden die tussen mensen ontstaan, de herkenbaarheid, het ontlasten van schuldgevoel door “er zijn er nog”, het steunen naar elkaar toe. Dat zijn dingen, die bereik je niet in individuele hulpverlening. Als ik mocht beslissen, zou individuele hulpverlening altijd aangevuld moeten worden met een groepswerking. Ook voor degenen die dat niet direct zien zitten. Ze zullen dat wel gaan zien zitten, omdat het gewoon enorm krachtig is. Ik heb dingen zien gebeuren in groepswerking die ik nooit had kunnen indenken. Wat men leert van elkaar, leert men eens zo goed als wat men leert van de individuele begeleider. Het is onbegrijpelijk dat men daar niet meer middelen voor vrijmaakt.” (Begeleider, focusgroep Vilvoorde)

“Op het kruispunt tussen onderwijs, hulpverlening en vorming kan er nog veel gebeuren zodat ze versterkend op elkaar kunnen inwerken. Een van de belangrijkste voordelen voor de mensen zelf, is dat het sociaal isolement wordt doorbroken waardoor ze andere dingen beginnen te doen. Ik denk ook dat de

goedbedoelde individuele relatie tussen de hulpverlener en de cliënt afhankelijkheid in de hand werkt of bestendigt. Dat heeft niets te maken met slechte wil van wie dan ook, maar als je met een enorme werkdruk zit, is het gemakkelijker om iemands papieren in orde te houden dan om te investeren in het uit te leggen. Het gaat ook om efficiëntie: dingen die nu individueel worden uitgelegd, kunnen ook in groep worden uitgelegd.” (Begeleider, focusgroep Vilvoorde)

“Als cursisten het leren van de anderen dan mag je zeker zijn dat het lukt.” (Begeleider, focusgroep Gent)

“En ook, wat vaak onderschat wordt en te weinig nadruk op gelegd wordt, is dat in groepswork mensen zich belangrijk voelen voor andere mensen. Ze kunnen elkaar tips geven.” (Begeleider, focusgroep Vilvoorde)

Ook de groepsdeelnemers zelf zien de *meerwaarde* van groepswerking in. Op de vraag of ze de inhoud die aan bod kwam in een groepswerking ook in een individuele hulpverlening kunnen leren, antwoorden ze:

“Die tijd heeft de maatschappelijk werker niet. Zij is voor mij wel de enige begeleider, maar ik niet haar enige cliënt.” (Deelnemer, focusgroep Lier)

“Je mist het groepsgebeuren dan.” (Deelnemer, focusgroep Lier)

“Er was geen terugkoppeling tussen de groepswerking en de individuele hulpverlening. De dingen die we geleerd hebben in de groep, werden niet opgepikt door de individuele begeleider.” (Deelnemer, focusgroep Lier)

“In onze map zaten ook dingen die we konden blijven gebruiken in de individuele hulpverlening. Zij volgen dat dan verder op. Ik doe dat niet, er zijn anderen die dat wel doen.” (Deelnemer, focusgroep Gent)

“Het was een ontdekking, op alle vlakken. Je leert van de cursus, van de mensen die ook rond tafel zitten, en van de begeleiders.” (Deelnemer, focusgroep Lier)

Een laatste aandachtspunt dat door de groepsbegeleiders werd aangebracht, is de *koppeling tussen de individuele hulpverlening en de groepswerking*. Het spreekwoord ‘oefening baart kunst’ is in deze van toepassing: vertrouwd geraken met de aangereikte vaardigheden vraagt veel oefening. In dat kader is het een belangrijk voordeel wanneer er in de individuele hulpverlening verder wordt gebouwd op de inhoud van de groepswerking. Bovendien verlaagt de drempel om deel te nemen aan een groepswerking wanneer er vooraf een intakegesprek gebeurt tussen de kandidaat-deelnemer, de individuele maatschappelijk werker en de groepswerker. Hierdoor weten deelnemers wat ze kunnen verwachten, kan er informatie op maat van de deelnemer worden geboden en wordt duidelijk of er een overeenkomst is tussen de doelstellingen van de deelnemer en de groepswerking. Dit verhoogt het vertrouwen van de deelnemer in de groepswerking en het kan de motivatie van de kandidaat-deelnemer bevorderen. Daarnaast moet de organisatie zelf achter de groepswerking staan. Groepswerkers moeten de ruimte krijgen om zich voor te bereiden, om deelnemers aan te spreken en op te volgen. Ook de collega's

moeten achter de groepswerking staan: zij zijn de eersten die mogelijke deelnemers hierover aanspreken en informeren en dat gebeurt best vanuit een oprecht en enthousiast vertrouwen in de meerwaarde van groepswerking.

“Belangrijk is dat de groepswerker een vrijstelling krijgt, en er zijn tijd in mag investeren zonder dat er ander werk blijft liggen.” (Begeleider, focusgroep Herentals)

“Ik denk dat het heel belangrijk is om te beseffen dat voor mensen deelnemen aan een groep niet vanzelfsprekend is. We moeten nadenken hoe we ze veilig in een groep krijgen. We proberen dat door de groep zo goed mogelijk in te bedden in de individuele begeleiding. We nodigen maatschappelijk werkers uit en proberen hen te betrekken, we vertellen de inhoud, luisteren, proberen het doel van de cursus duidelijk te maken. We proberen duidelijk te krijgen voor wie de cursus bedoeld is en wat het beoogde resultaat is. Maatschappelijk werkers maken bij ons een selectie van mensen voor wie ze denken dat de cursus zinvol is, zij spelen de gegevens door, en wij hebben met die mensen een individueel gesprek. We doen dat op huisbezoek of in het OCMW. Dat hangt af van de cursist. Dat is ideaal zo, maar soms komt dat door tijdsdruk in het gedrang. Als we het zo doen, hebben we minder afhakers. De intake is een goed moment om een band te creëren en weerstanden en angsten bespreekbaar te maken. De regie van heel het verhaal laten we bij de mensen zelf. Als ze het zien zitten is het goed, als ze het niet zien zitten ook. Als mensen dat doorhebben, doen negen van de tien mensen mee met de cursus.” (Begeleider, focusgroep Vilvoorde)

1.4 Fase 3: ontwikkelen van een groepsmethodiek

Op basis van de literatuurstudie, de informatie uit de focusgroepen met groepsdeelnemers en -begeleiders, bestaand materiaal en een methodiekendag waarop we samen met ervaren groepsbegeleiders een eerste versie van de groepsmethodiek in detail bespraken, ontwikkelden we *‘Omdat je geld telt! Een draaiboek voor het opzetten en uitvoeren een groepswerking rond budgetteringsvaardigheden’* (Peeters, Verstuyf, et al., 2016).

De methodiekendag werd ingericht omdat we na de literatuurstudie en focusgroepen ervoeren dat de *medewerking van ervaren groepswerkers en ervaringsdeskundigen in de armoede en sociale uitsluiting een meerwaarde zou vormen* voor het te ontwikkelen draaiboek. Daarom werd een eerste versie ontwikkeld door de onderzoekers op basis van de conclusies uit de literatuurstudie, de focusgroepen en bestaande financiële educatieprogramma's. Deze versie werd op de zogenaamde methodiekendag uitgebreid doorgenomen met de groepswerkers en ervaringsdeskundige en werd bijgestuurd zodat de groepswerking in de praktijk bruikbaar zou zijn voor ervaren en onervaren groepswerkers en zo goed mogelijk zou aansluiten bij de noden en behoeften van personen die zich in de budget- en/of schuldhulpverlening bevinden.

De afbakening van thema's gebeurde op deze methodiekendag. Zo werd beslist om elf inhoudelijke sessies uit te werken en een nazorgsessie te voorzien. Alle aanwezigen voelden sterk aan dat een *nazorgsessie* belangrijk is, om een terugkoment te voorzien waarop vragen kunnen worden gesteld, kan worden gepolst naar de toepassing

van de behandelde vaardigheden en zodat er gericht kan worden gewerkt aan de verwevenheid van individuele en groepsgerichte hulpverlening.

Deze *verwevenheid tussen de individuele hulpverlening en de groepsgerichte financiële educatieprogramma's* bleek erg belangrijk, niet alleen voor de ervaringsdeskundige en groepswerkers, maar ook vanuit de literatuur. Om te kunnen komen tot een daadwerkelijke gedragsverandering en gezond financieel gedrag, is het van belang om niet alleen de financiële kennis te verhogen maar ook de vaardigheden aan te scherpen en veelvuldig in te oefenen in realistische situaties. Daarvoor is de looptijd een groepswerking te kort. Door de inhoud van een groepswerking te verweven met de individuele begeleiding, wordt het voor de deelnemers gemakkelijker om de aangeleerde vaardigheden in het dagelijkse leven te gebruiken en gezonde financiële attitudes aan te nemen, waardoor het gezonde financiële gedrag op langere termijn een automatisme wordt. Het draaiboek vermeldt daarom voor elke sessie op welke manier de brug gemaakt kan worden van de groepswerking naar de individuele begeleiding en geeft tips om een sterke koppeling tussen beide soorten hulpverlening te realiseren.

Samengevat richt het draaiboek zich op het verhogen van kennis én op het verbeteren van de budgetteringsvaardigheden. Daarom bevat het niet alleen de nodige informatie, maar ook de oefeningen om deelnemers zelf aan de slag te laten gaan. Doorheen het draaiboek wordt gewerkt met doelstellingen in het kader van een gezond financieel gedrag die deelnemers voor zichzelf formuleren en met implementatie-intenties (waarbij deelnemers bewust worden gemaakt van hun reactie op mogelijke verleidingen).

De groepswerking bestaat uit elf inhoudelijke sessies van drie uur en een (aanbevolen) nazorgsessie. De sessies kunnen als geheel worden aangeboden, maar organisaties kunnen er ook voor opteren om een kortere versie te hanteren. De eerste vijf inhoudelijke sessies vormen een basismodule waarin kennis en vaardigheden aan bod komen die we noodzakelijk achten in het kader van een gezond financieel gedrag. Deze vaardigheden hebben betrekking op *inzicht krijgen in het eigen uitgavenpatroon, vooruitplannen van uitgaven, inkomsten en spaarmogelijkheden binnen een gezond uitgavenpatroon, bewust boodschappen doen en het ordenen van de thuisadministratie*. Uit de literatuur leerden we dat deze thema's in de meerderheid van de bestaande financiële educatieprogramma's aan bod komen, en ook de ervaren groepswerkers en ervaringsdeskundige waren van mening dat deze thema's de basisvaardigheden omvatten.

Het draaiboek begint met een *hoofdstuk voor de groepswerker* en biedt allerlei suggesties om met de groepswerking aan de slag te gaan. Het geeft meer uitleg over de opgenomen thema's, de volgorde, de werkwijze, tips voor het *samenstellen van groepen*, de voorbereidingen die je als groepswerker moet treffen, tips om *uitval te minimaliseren* (bijvoorbeeld door afwezige deelnemers op te bellen of te bezoeken, door lesmethodieken af te wisselen en een schoolse sfeer te vermijden, door voor een goede en veilige groepssfeer te zorgen, door incentives te voorzien, door een huiselijke en welkome sfeer na te streven met koffie en koekjes), en tips om *deelnemers te selecteren* en te *motiveren* (bijvoorbeeld door de doelstellingen van kandidaat-deelnemers en groepswerking op elkaar af te stemmen, door een kennismakingsgesprek te plannen met kandidaat-deelnemer, de groepswerker en de maatschappelijk werker die de kandidaat in een individuele begeleiding opvolgt).

Hoewel het draaiboek als een flexibel instrument is opgevat en veel vrijheid aan de groepswerker en deelnemers laat, raden we sterk aan om de basismodule in de opgegeven volgorde aan te bieden. De overige inhoudelijke sessies besteden aandacht aan gerelateerde financiële onderwerpen, zoals *omgaan met verleidingen, omgaan met schulden, gezonde en betaalbare voeding en energie(besparingsmogelijkheden)*. De volgorde van deze sessies kan worden aangepast door de groepsbegeleider, en niet alle sessies hoeven aan bod te komen.

Op aanraden van de deelnemers aan de methodiekendag werkten we twee complementaire sessies uit die vooral inzetten op het zelfvertrouwen en de persoonlijke vaardigheden van de deelnemers, en waarbij de ervaren financiële moeilijkheden en het kortetermijndenken dat daarmee gepaard gaat in een hoopgevend perspectief wordt geplaatst. Deze sessies gaan over *assertiviteit en communicatie*, en de *invloed van armoede op het welzijn van personen*. Hoewel deze laatste een sessie betreft waarvoor voldoende groepsveiligheid vereist is, is dit een sessie die deelnemers leert dat ze niet alleen zijn en dat ze niet altijd schuld hebben aan hun moeilijke financiële situatie. Want, *armoede kan iedereen overkomen, maar deelnemers kunnen wel zelf hun toekomst bepalen en hun leven in handen nemen*. Niet elke financiële situatie laat een snelle verbetering toe, maar door (terug) greep te krijgen op het eigen uitgavenpatroon en door een gezond financieel gedrag te vertonen, wordt dat in de toekomst allicht wel mogelijk.

1.5 Fase 4: pilootstudie

De ontwikkelde groepsmethodiek werd vervolgens uitgetest in een beperkte pilootstudie. Hiervoor werd de medewerking verkregen van drie Vlaamse OCMW's: Vosselaar, Overpelt en Houthalen-Helchteren. De groepsmethodiek werd uitgevoerd door drie derdejaarsstudenten Sociaal Werk van Thomas More die in de periode februari – juni 2015 stageliepen in deze OCMW's. De studenten werden bijgestaan door een of twee maatschappelijk werkers van het betreffende OCMW. Alle groepsbegeleiders werden door de onderzoekers vooraf getraind in de groepsmethodiek.

In elk OCMW werden in totaal zes bijeenkomsten gepland: vijf inhoudelijke sessies en een terugkomsessie. De vijf inhoudelijke sessies zien we als een basismodule, die vaardigheden en kennis behandelt die we noodzakelijk achten voor wie bewust met zijn budget wil omgaan. De terugkomsessie wordt enkele weken na de laatste inhoudelijke sessie gepland en is gericht op evaluatie en nazorg. De opbouw van de groepswerking zag er in de pilootstudie als volgt uit:

- Sessie 1: kennismaking
- Sessie 2: administratie op orde
- Sessie 3: overzicht inkomsten en uitgaven (deel 1)
- Sessie 4: overzicht inkomsten en uitgaven (deel 2)
- Sessie 5: boodschappen doen
- Sessie 6: evaluatie en nazorg

In paragrafen 3.5 en 5.1 wordt de precieze inhoud van elke sessie geschetst.

Dit rapport presenteert de resultaten van deze pilootstudie. Hoewel de statistische verklaringskracht van deze studie beperkt is door het kleine aantal deelnemers, zijn er

toch enkele opmerkelijke bevindingen die de rapportage de moeite waard maken. Het tweede hoofdstuk staat stil bij de timing van de vragenlijsten en de variabelen en items die werden bevroegd. Hoofdstuk drie bespreekt de resultaten van de cliëntdeelnemers. Hoofdstuk vier presenteert de resultaten voor de maatschappelijk werkers die een of meerdere cliënten uit de groepswerking in een individueel traject begeleiden. Het vijfde hoofdstuk is toegewijd aan de resultaten voor de groepsbegeleiders. Alle vragenlijsten zijn in de bijlagen terug te vinden.

2 Pilootstudie: wat werd er bevraagd?

2.1 Inhoud en timing van de vragenlijsten

Om effecten en veranderingen in kaart te kunnen brengen en om de groepsmethodiek te kunnen evalueren, werden, in het kader van een bachelorproef, diverse vragenlijsten ontwikkeld door twee derdejaarsstudenten Toegepaste Psychologie van Thomas More. Zo waren er pre- en postmetingen en tussentijdse metingen na elke groepssessie.

- Cliëntdeelnemers vulden een premeting in vóór de aanvang van de groepswerking, een evaluatie van elke groepssessie (zes in totaal) en een postmeting na afloop van de laatste sessie.
- Maatschappelijk werkers vulden voor elke cliënt die ze individueel begeleiden een premeting vóór de groepswerking in en een postmeting na de laatste sessie.
- Groepsbegeleiders vulden na elke sessie een evaluatieformulier in en een uitgebreidere postmeting na de laatste bijeenkomst.

Naast de gebruikelijke demografische variabelen (geslacht, geboortejaar, diploma, gezinssamenstelling en werksituatie), werd in de vragenlijst aandacht besteed aan meer specifieke informatie over financiële aspecten:

- de mate waarin een deelnemer bewust omgaat met zijn/haar financiën;
- het financiële gedrag van de deelnemer;
- de financiële situatie van de deelnemer, in termen van leefgeld;

Omdat uit de literatuurstudie bleek dat motivatie en ondersteuning/vertrouwen doorgaans belangrijk zijn, werden de volgende variabelen opgenomen:

- de motivatie van de deelnemer;
- het belang dat de deelnemer hecht aan zijn deelname aan de groepswerking;
- de relatie met de maatschappelijk werker.

Tot slot en specifiek voor de nameting werden nog enkele algemene bevindingen over de gevolgde groepswerking opgenomen. In rubriek 2.2 wordt de gebruikte vragenlijst uitvoeriger toegelicht.

De OCMW's selecteerden en contacteerden zelf de personen die ze wilden uitnodigen voor de groepswerking. Hiervoor keken ze naar hun cliënten in budget- en schuldhulpverlening. Belangrijk bij de selectie was dat de personen de Nederlandse taal voldoende machtig zijn en minimale lees-, schrijf- en rekenvaardigheden hebben. De OCMW's konden er zelf voor kiezen om de premeting te laten invullen tijdens het intakegesprek bedoeld om de cliënt warm te maken voor deelname of om deze te laten invullen bij aanvang van de eerste groepssessie.

Om na afloop van de pilootstudie alle vragenlijsten van en over dezelfde deelnemer te kunnen koppelen, gebruikten deelnemers en hun maatschappelijk werkers altijd dezelfde code, die uit drie delen bestaat: de eerste letter van de voornaam van de deelnemer, de eerste letter van de achternaam van de deelnemer, en het geboortejaar van de deelnemer.

De vragen werden kort en concreet gehouden, en de antwoordmogelijkheden van de gesloten vragen werden geïllustreerd aan de hand van smileys. De studenten Sociaal Werk van Thomas More die de groepswerking begeleidden op hun stageplaats verzamelden de vragenlijsten. De gegevens werden ingevoerd in het statistische programma IBM SPSS Statistics (versie 23) en verwerkt.

2.2 Meten van de variabelen

2.2.1 Motivatie

Twee studenten Toegepaste Psychologie van Thomas More ontwikkelden de vragenlijsten in het kader van hun bachelorproef: Dorien Van den Brill en Magalie Polderman. Zij maakten voor hun vragenlijsten gebruik van bestaande en vaak al gevalideerde schalen. De variabele 'motivatie' werd bijvoorbeeld bevraagd via een aangepaste self-regulation questionnaire van Ryan & Connell (1989). De oorspronkelijke vragenlijst bestaat uit zestien vragen, waarmee gespeeld wordt naar vier vormen van motivatie:

- gecontroleerde motivatie extrinsiek (bijvoorbeeld 'omdat anderen dit van mij verwachten');
- gecontroleerde motivatie intrinsiek (bijvoorbeeld 'omdat ik mij anders beschaamd zou voelen');
- autonome motivatie extrinsiek (bijvoorbeeld 'omdat dit past bij wat ik echt belangrijk vind in het leven');
- autonome motivatie intrinsiek (bijvoorbeeld 'omdat ik dit leuk vind').

De vragenlijst is gebaseerd op de toonaangevende zelfdeterminatietheorie (Deci & Ryan, 1985; Richard M. Ryan & Deci, 2000). Eerder onderzoek toonde aan dat de Nederlandse versie van de vragenlijst valide is (R. M. Ryan & Connell, 1989; Vansteenkiste, Sierens, Soenens, Luyckx, & Lens, 2009). Echter, omwille van de leesbaarheid van de vragen, werden de items aangepast aan de doelgroep en het onderwerp van de groepswerking.

Door overleg met meer ervaren groepswerkers werd besloten om de vragenbatterij te beperken tot veertien vragen, met vijf mogelijke antwoorden, gaande van 'helemaal niet eens' tot 'helemaal eens'. De betreffende vraag luidt 'De volgende uitspraken gaan over deze groepswerking en waarom je hieraan deelneemt' (vraag 10). De items van deze vragenbatterij werden voorafgegaan door de zin 'Ik doe mee aan deze groepswerking omdat'.

Vóór het uitvoeren van de analyses was het de bedoeling om deze veertien items in de analyses onder te brengen in twee gecumuleerde variabelen (als gemiddelde score van de afzonderlijke items), namelijk 'autonome motivatie' en 'gecontroleerde motivatie'. Echter, op basis van statistische testen (betrouwbaarheidstesten, correlaties, principale componentenanalyse, [zie 7.5 voor al deze resultaten](#)) hebben we beslist om enkele van de bevraagde items te verwijderen en drie (in plaats van twee) variabelen te creëren: 'autonome motivatie', 'belevingsmotivatie' en 'gecontroleerde motivatie'.

De bevraagde items die initieel onder '[gecontroleerde motivatie](#)' vielen, waren items 2, 3, 11 en 13. Via de Cronbach's Alpha kunnen we nagaan hoe betrouwbaar deze items zijn: met andere woorden, of de items voldoende interne samenhang vertonen om onder één

overkoepelende variabele te passen. Als vuistregel wordt gesteld dat de Cronbach's Alpha minstens 0,60 moet zijn om van een voldoende betrouwbaarheid te spreken (Vanhoomissen & Valkeneers, 2014). Item 2 vertoonde onvoldoende samenhang met de andere items en werd daarom verwijderd uit de variabele 'gecontroleerde motivatie'. Deze nieuwe variabele heeft een Cronbach's Alpha van 0,722 en kan dus als voldoende betrouwbaar worden beschouwd (zie 7.5).

De vooropgestelde variabele 'autonome motivatie' bevatte de items 1, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12 en 14. Item 9 werd verwijderd omdat het negatief correleerde met andere items. Uit de Principal Component Analysis bleek dat het voor de samenhang beter zou zijn om twee variabelen op te maken (zie 7.5).

- Items 6, 7, 8, 12 en 14 werden gebundeld in de variabele '*autonome motivatie*', met een Cronbach's Alpha van 0,793. Deze variabele gaat vooral na of een deelnemer deelneemt omdat hij/zij de inhoud van de groepswerking belangrijk vindt en aangeeft de kennis en vaardigheden die aan bod komen belangrijk te vinden in zijn/haar dagelijkse leven.
- Items 1, 4, 5 en 10 verwijzen eerder naar een motivatie die de groepswerking ziet als een boeiende beleving en ervaring. Deze items werden ondergebracht in de variabele '*belevingsmotivatie*' met een Cronbach's Alpha van 0,763. De variabele belevingsmotivatie peilt dus meer naar de mate waarin de groepswerking als iets leuks wordt beschouwd.

2.2.2 Autonomie-ondersteunend klimaat

Om na te gaan of een deelnemer autonome ondersteuning door de maatschappelijk werker ervaart, werd de verkorte versie van 'The Health Care Climate Questionnaire' gebruikt (Williams, Grow, Freedman, Ryan, & Deci, 1996). Concreet gaat deze vragenlijst via zes items na of er sprake is van autonome ondersteuning. Ook deze items werden voorgelegd aan en aangepast door ervaren groepswerkers en maatschappelijk werkers. Gevraagd naar items die de relatie tussen de cliënt en de maatschappelijk werker kunnen beschrijven, resulteerde dit in elf bevraagde items in de vragenlijsten. Antwoorden werden gegeven aan de hand van een vijfpuntenschaal gaande van "helemaal niet eens" tot "helemaal eens". Voor de verdere verwerking van de gegevens werden de negatieve items omgekeerd gescoord (items 2, 7 en 9).

In deze studie werden items 1, 3, 4, 6, 8 en 11 behouden in de nieuwe variabele '*autonomie-ondersteunend klimaat*'. De uiteindelijke Cronbach's Alpha bedraagt 0,846 (zie 7.5).

Een hoge score op deze variabele geeft aan dat de cliënt meer ondersteuning ervaart door zijn maatschappelijk werker bij het werken aan zijn financiële problemen en dat hij betrokken is in beslissingen en oplossingen. Een lage score geeft aan dat de cliënt zich minder betrokken voelt bij het oplossen van zijn financiële moeilijkheden.

2.2.3 Bewust financieel gedrag

Om na te gaan of een deelnemer bewust financieel gedrag vertoont, werden drie items opgenomen in de vragenlijst:

- Ik hou me actief bezig met mijn geldzaken.
- Ik kan mijn financiële situatie goed inschatten.
- Ik hou rekening met financiële risico's die ik kan tegenkomen.

Antwoorden kon op een vijfpuntenschaal, met als mogelijkheden nooit, soms, regelmatig, heel vaak en bijna altijd. In deze studie werden items een en drie behouden in de variabele '*bewust financieel gedrag*'. De Cronbach's Alpha bedroeg 0,861 (*zie 7.5*).

2.2.4 Gedrag

Een belangrijk deel van de vragenlijsten handelde rond 'gedrag'. Meer concreet werden drie componenten bevraagd: gedragsintentie, kennis en het gedrag zelf. Voor de juiste verwoording van de te bevragen items werd vertrokken van de doelstellingen en thema's die in de groepssessies aan bod komen.

Deze variabelen werden niet alleen in de globale pre- en postmeting bevraagd, maar ook in de evaluaties die de deelnemers na elke sessie konden invullen. Zo werden er bijvoorbeeld drie vragen opgenomen omtrent het bewaren van persoonlijke administratie: 'ik weet hoelang ik mijn papieren moet bewaren', 'ik ben van plan mijn papieren in de toekomst voldoende lang te bewaren' en 'ik bewaar mijn papieren al voldoende lang'. Hiermee peilen we achtereenvolgens naar kennis, gedragsintentie en gedrag.

2.2.4.1 Gedragsintentie

Om de variabele *gedragsintentie* te onderzoeken werd gebruikgemaakt van drie zelf ontwikkelde vragen. Deze vragen werden voorgelegd aan groeps werkers en op basis van hun bedenkingen verfijnd. De drie items zijn: 'ik wil me actiever bezighouden met mijn geldzaken', 'ik wil nieuwe manieren leren om beter om te gaan met mijn geldzaken' en 'ik ben op zoek naar nieuwe manieren om mijn geldzaken bij te houden.' De items kunnen op een vijfpuntenschaal worden beantwoord, variërend van 1 (helemaal niet eens) tot 5 (helemaal eens). Gezien de theorie van het gepland gedrag stelt dat de gedragsintentie een belangrijke voorspeller is van het uiteindelijke gedrag, is dit een relevante variabele.

De Cronbach's Alpha van de drie items bedraagt 0,837 en kan hoog worden genoemd (*zie 7.5*).

2.2.4.2 Kennis

Een tweede component van gedrag is *kennis* (vraag 8 in de premeting van de deelnemers). Op basis van de doelstellingen en thema's van de sessies werden items opgesteld die peilen naar de kennis hieromtrent. Een voorbeeld van een kennisitem is 'ik weet hoe ik facturen en rekeninguittreksels moet begrijpen en lezen'. In deze studie werden items 3, 4 en 18 verwijderd uit de nieuwe variabele kennis en werden enkel items 5, 7, 9 en 13 behouden. De uiteindelijke Cronbach's Alpha bedraagt 0,846 (*zie 7.5*).

2.2.4.3 Gedrag

In de vragenlijsten werd ook aandacht besteed aan het gedrag dat deelnemers vertonen. Er werd gepeild naar de doelstellingen die in de sessies aan bod kwamen. Op basis van de statistische testen zijn er twee afzonderlijke variabelen gecreëerd (zie 7.5):

- De variabele *administratief gedrag* bevat de items 6, 8, 11 en 12 (van vraag 8 in de premeting van de deelnemers) en heeft een Cronbach's Alpha van 0,790.
- De variabele *aankoopgedrag* bevat de items 16 en 17 en heeft een Cronbach's Alpha van 0,912.

3 Bevraging van de groepsdeelnemers

Dit hoofdstuk presenteert de resultaten van de pre- en postmetingen bij de groepsdeelnemers. Enkele algemene richtlijnen: 26 personen vulden de premeting in, 16 personen vulden de nameting in. In de tabellen vermelden we telkens hoeveel respondenten de betreffende vraag invulden. De relatieve cijfers worden op basis daarvan berekend. De premeting wordt in de tekst aangeduid met de term 'T0' - verwijzend naar 'tijdstip 0' - en de postmeting met de term 'T1'.

Omwille van de zeer beperkte groep respondenten is het bereiken van statistisch significante resultaten moeilijk. In grotere databestanden wordt gewerkt met een significantieniveau van .05, hier werken we met een significantieniveau van .10.

3.1 Profiel van de groepsdeelnemers

Als eerste schetsen we in dit rapport het profiel van de deelnemers aan de uitgeteste groepswerkingen. Omwille van de beperkte groep ($N = 26$) bekijken we bij de andere analyses zoveel mogelijk gegevens over de drie OCMW's heen. Voor relevante gegevens maken we een uitsplitsing naar de afzonderlijke OCMW's.

Tabel 1. Kenmerken van de deelnemers, premeting

	Gemiddelde leeftijd	% zonder kinderen	% vrouwen	N
OCMW 1	56,1	20	40	10
OCWM 2	41,4	16,67	50	10
OCMW 3	55,67	22,22	66,67	6
Totaal	50,35	20	50	26

Een 'one-way between subjects ANOVA' werd uitgevoerd om na te gaan of er zich tussen de groepen verschillen voordoen. Wat de leeftijd van de deelnemers betreft, bevestigt ANOVA dat er statistisch significante verschillen optreden tussen de groepen ($F(2, 23) = 5.054, p = .015$). Uit de Post Hoc Tukey HSD leiden we verder af dat de gemiddelde score op leeftijd bij OCMW 2 afwijkt van de gemiddelde leeftijd in OCMW 1 ($p = .021$) en OCMW 2 ($p = .058$). Over de OCMW's heen is de gemiddelde leeftijd 50,35 jaar en de standaardafwijking 13,06.

20% van alle deelnemers heeft geen kinderen. Over alle OCMW's heen is er een gelijke spreiding tussen mannen en vrouwen.

Tabel 2. Kenmerken van de deelnemers, postmeting

	Gemiddelde leeftijd	% zonder kinderen	% vrouwen	N
OCMW 1	53,86	28,57	42,86	7
OCMW 2	43,5	16,67	83,33	6
OCWM 3	54,67	0	66,67	3
Totaal	50,13	18,75	62,5	16

Tabel 2 geeft een overzicht van de kenmerken van de deelnemers op de postmeting. We zien aan de totale N dat er in de loop van de groepswerking tien personen zijn uitgevallen. Dat beïnvloedt de persoonlijke kenmerken licht. Wat het verschil in leeftijd betreft, toont de ANOVA-test aan dat er in de postmeting geen statistisch significante verschillen optreden tussen de drie groepen. Een ander verschil zit in geslacht: waar de verdeling bij aanvang van de groepswerking nog gelijk was, zien we dat er aan de postmeting meer vrouwen deelnemen.

Tabel 3. Hoogst behaalde diploma van de deelnemers

	Aantal	%
Geen volledig lager onderwijs	7	26,9
Lager onderwijs	3	11,5
Lager middelbaar onderwijs	12	46,2
Hoger middelbaar onderwijs	3	11,5
Hoger onderwijs	1	3,8
Totaal	26	100

Tabel 4. Werksituatie

	Aantal	%
Arbeider	5	19,2
Bediende	1	3,8
Werkloos	6	23,1
Invaliditeit	10	38,5
Andere	4	15,4
Totaal	26	100

Tabel 5. Leefgeld en gezinssamenstelling

Bedrag leefgeld (in euro)	Samenstelling gezin	Periodiciteit van het leefgeld
20	1 volwassene	Wekelijks
50	1 volwassene	Wekelijks
50	1 volwassene	Wekelijks
65	1 volwassene	Wekelijks
80	1 volwassene, 2 kinderen	Wekelijks
80	1 volwassene, 1 kind	Wekelijks
85	1 volwassene	Wekelijks
100	1 volwassene, 2 kinderen	Wekelijks
100	2 volwassenen	Wekelijks
110	2 volwassenen	Wekelijks
120	2 volwassenen, 1 kind	Wekelijks
200	2 volwassenen, 2 kinderen	Wekelijks
160	1 volwassene	Tweewekelijks
240	1 volwassene	Maandelijks
540	1 volwassene, 2 kinderen	Maandelijks
598	2 volwassenen	Maandelijks
1050	2 volwassenen	Maandelijks
1050	2 volwassenen, 1 kind	Maandelijks
2600	2 volwassenen, 2 kinderen	Maandelijks

Bovenstaande tabel geeft een overzicht van de respondenten die aanduiden een leefgeld te ontvangen. Het bevat per respondent de hoogte van het leefgeld, de gezinssamenstelling voor wie het leefgeld bedoeld is en de periodiciteit ervan. Leefgeld wordt veelal wekelijks ontvangen, maar enkele respondenten geven aan hun leefgeld tweewekelijks of maandelijks te ontvangen. Bij de vergelijking van de bedragen dient de periodiciteit uiteraard mee in rekening te worden gebracht. De tabel toont een grote verscheidenheid aan hoogtes van leefgeld. Echter, omdat we geen andere achtergrondvariabelen hebben over het inkomen van de respondenten en de dienstverlening door het OCMW waarop ze een beroep doen, kunnen we hierrond geen verdere uitspraken of berekeningen doen. Ook op de correctheid van de bedragen hebben we onvoldoende zicht. Daarom kunnen aan de vermelde bedragen voor een bepaalde gezinssituatie geen zwaarwichtige conclusies worden verbonden.

3.2 Belang deelname

Aan de groepsdeelnemers werd in de pre- en postmeting de vraag gesteld: 'Hoe belangrijk vind/vond je het om deel te nemen aan de groepswerking?'. De deelnemers konden een antwoord aankruisen van 1 tot en met 10, waarbij 1 stond voor 'helemaal niet belangrijk' en 10 voor 'heel belangrijk'.

Op basis van Tabel 6 kunnen we besluiten dat 6 van de 25 personen die de premeting invulden hun deelname aan de groepswerking niet zo belangrijk vonden (score 7 of lager). De overige 19 personen gaven aan hun deelname (erg) belangrijk te vinden.

Nog uit Tabel 6 blijkt dat drie respondenten een lagere score geven aan hoe belangrijk zij hun deelname aan de groepswerking vonden na afloop van de groepswerking (deze scores werden onderlijnd in de tabel). Dertien respondenten geven in de postmeting echter een hogere score op de vraag naar hoe belangrijk zij hun deelname vinden.

Tabel 6. Evolutie in belang deelname tussen pre- en postmeting

Respondent	Score op T0	Score op T1
1	9	10
2	8	9
3	<u>9</u>	<u>8</u>
4	7	10
5	10	MISS
6	10	MISS
7	7	8
8	10	MISS
9	<u>10</u>	<u>9</u>
10	10	10
11	10	10
12	<u>10</u>	<u>8</u>
13	8	9
14	10	MISS
15	10	MISS
16	8	MISS
17	8	MISS
18	5	MISS
19	7	8
20	6	MISS
21	MISS	9
22	7	8
23	8	9
24	8	9
25	8	MISS
26	8	10

MISS staat voor 'missing' en geeft aan dat de groepsdeelnemer deze vraag niet heeft ingevuld.

We gebruiken in dit rapport het 'General Linear Model (GLM) Repeated Measures' om na te gaan of er (statistisch significante) veranderingen optreden tussen de pre- en postmeting. Wanneer we dit model toepassen op het belang dat deelnemers hechten aan hun deelname aan de groepswerking zien we dat het gemiddelde van 8,4 op de premeting stijgt naar 9 op de postmeting ($F = 3.5$, $p = .082$). Bovendien daalt ook de standaardafwijking van 1,18 naar 0,85, wat erop wijst dat de antwoordscores minder gespreid zijn. We kunnen bijgevolg stellen dat de deelnemers na afloop van de groepswerking significant meer belang hechtten aan hun deelname dan bij aanvang van de groepswerking.

Tabel 7 gaat na of er een samenhang bestaat tussen het aantal sessies dat een deelnemer heeft bijgewoond en de evolutie in de mate van belangrijkheid die hij hecht aan zijn deelname. Uit de correlatietest blijkt er geen significante samenhang te zijn ($p = .441$).

Tabel 7. Kruistabel tussen de aanwezigheid in de sessies en de evolutie in belang van deelname

Evolutie in belang deelname	Aanwezig in vier sessies	Aanwezig in vijf sessies	Aanwezig in zes sessies	Totaal
-2	0	0	1	1
-1	1	0	1	2
0	0	0	2	2
1	4	2	2	8
2	1	0	0	1
3	0	0	1	1
Totaal	6	2	7	15

3.3 Motivatie

Een volgende variabele die werd bevraagd bij de groepsdeelnemers betreft de motivatie. Zoals in 2.2.1 al werd besproken, bestaat deze variabele uit 'autonome motivatie', 'belevingsmotivatie' en 'gecontroleerde motivatie'.

3.3.1 Autonome motivatie

Tabel 8 presenteert hoeveel deelnemers een score van helemaal eens of eens gaven aan de items van deze variabele, zowel voor de pre- als postmeting.

Via de GLM Repeated Measures gingen we vervolgens na of er een evolutie optreedt tussen de twee metingen. De gemiddelde score voor deze variabele bedroeg 4,04 op T0 en 4,16 op T1. De verschillen tussen beide scores zijn niet statistisch significant ($F = 0.489$, $p = .497$).

Tabel 8. Autonome motivatie, pre- en postmeting

	T0 (helemaal) eens		T1 (helemaal) eens	
	N (N = 26)	%	N (N = 16)	%
Ik doe mee aan deze GW omdat bijleren over financiële vaardigheden past bij wat ik belangrijk vind.	24	92,31	15	93,75
Meedoen aan deze GW is een keuze waar ik zelf achtersta.	21	80,77	14	87,5
Ik doe mee aan deze GW omdat ik me pas trots kan voelen als ik mijn financiële problemen zelf kan oplossen.	22	84,62	12	75
Ik doe mee aan deze GW omdat ik mijn deelname aan de GW zelf belangrijk vind.	20	76,92	13	81,25
Ik doe mee aan deze GW omdat ik me pas goed over mezelf kan voelen als ik zelf mijn financiële problemen kan oplossen.	20	76,92	9	56,25

3.3.2 Belevingsmotivatie

Tabel 9 geeft aan hoe vaak de scores eens en helemaal eens door de deelnemers aan de items van de variabele 'belevingsmotivatie' werden toegekend, zowel in voor- als nameting.

Tabel 9. Belevingsmotivatie, pre- en postmeting

	T0 (helemaal) eens		T1 (helemaal) eens	
	N (N = 26)	%	N (N = 16)	%
Ik doe mee aan de GW omdat ik dit leuk vind.	15	57,69	14	87,5
Ik doe mee aan de GW omdat het mij een leuke uitdaging lijkt bij te leren over financiële vaardigheden in groep.	20	76,92	15	93,75
Ik doe mee aan de GW omdat sociaal contact past bij wat ik belangrijk vind.	18	69,23	11	68,75
Ik doe mee aan de GW omdat ik het leuk vind nieuwe financiële vaardigheden bij te leren.	25	96,15	15	93,75

Ook hier toont de GLM Repeated Measures aan dat de gemiddelde score van 4,18 op T0 schijnbaar toeneemt tot 4,34 op T1. Opnieuw zien we echter dat ook de standaardafwijking toeneemt van 0,44 naar 0,55. Echter, de toename in de gemiddelde score op belevingsmotivatie kunnen we niet significant noemen: $F = 1.190$, $p = .295$.

3.3.3 Gecontroleerde motivatie

Met de variabele 'gecontroleerde motivatie' peilen we naar zogenaamd extrinsieke redenen waarom iemand deelneemt aan de groepswerking. Redenen zijn het teleurstellen van de maatschappelijk werker, of het feit dat anderen de deelnemer dan liever zien of trots op hem kunnen zijn.

De scores op deze variabele zijn eerder laag te noemen. Enkel het item dat aangeeft dat iemand anders trots op hen kan zijn als ze deelnemen aan de groepswerking, kent een hoge score. De GLM Repeated Measures toont geen significante evolutie ($M^2 = 2,74$ op T0 en $M = 2,75$ op T1): $F = 0.008$, $p = .930$.

Tabel 10. Gecontroleerde motivatie, pre- en postmeting

	T0 (helemaal) eens		T1 (helemaal) eens	
	N (N = 26)	%	N (N = 16)	%
Ik doe mee aan deze GW omdat ik anders mijn MW ³ zou teleurstellen.	7	26,92	4	25
Ik doe mee aan deze GW omdat mijn MW of anderen dan trots kunnen zijn op mij.	14	53,85	10	62,5
Ik doe mee aan deze GW omdat mijn MW of anderen mij dan liever hebben.	3	11,54	3	18,75

3.3.4 Samenhang motivatie en aantal bijgewoonde sessies

Ook gingen we na of er een samenhang bestaat tussen de motivatie van deelname en het aantal sessies dat de deelnemer bijwoonde (Pearson correlatieve analyse). In de analyses onderscheiden we drie soorten motivatie: de gecontroleerde motivatie (deelnemen in functie van anderen, bijvoorbeeld om hen niet teleur te stellen of om hen trots te maken), de autonome motivatie (deelnemen omdat je de inhoud belangrijk vindt) en de belevingsmotivatie (deelnemen omdat je de groepswerking als iets leuks beschouwt).

- ⌚ Daaruit blijkt dat er geen samenhang bestaat tussen het aantal bijgewoonde sessies en de gecontroleerde motivatie ($p = .729$) en de autonome motivatie ($p = .554$).
- ⌚ Er treedt een positieve, significante samenhang op tussen het aantal bijgewoonde sessies en de belevingsmotivatie. Hoe meer men de groepswerking ziet als een leuke en boeiende uitdaging, hoe meer sessies er werden bijgewoond ($r = 0.354$, $p = .082$).

Het zou zinvol kunnen zijn om bij afhakers te polsen naar redenen van uitval. Voor de hand liggende verklaringen zijn misschien dat de groepswerking niet voldeed aan hun

² M staat voor 'mean' of gemiddelde.

³ MW staat voor maatschappelijk werker.

verwachtingen, dat ze al in voldoende mate over de vaardigheden beschikken die worden aangeleerd in de groepswerking of dat de bijeenkomsten te confronterend waren.

Groepsbegeleiders kunnen veel leren uit de redenen waarom iemand afhaakt. Daarom raden we in het draaiboek aan om na een sessie contact te zoeken met afwezige deelnemers. Niet vanuit een beschuldigend of controlerend motief maar vanuit een oprechte bezorgdheid en in een poging om tegemoet te kunnen komen aan hun wensen, verzuchtingen of drempels.

3.4 Autonomie-ondersteunend klimaat

Tabel 11 toont aan dat de deelnemers zich overwegend ondersteund en betrokken voelen door hun maatschappelijk werker in de beslissingen en mogelijke oplossingen met betrekking tot hun financiële situatie. Met het item 'mijn MW vraagt naar hoe ik mijn financiële moeilijkheden zie' zijn merkelijk minder deelnemers het (helemaal) eens dan met de overige items. De luisterbereidheid van de MW wordt dan weer opvallend hoog gescoord door de deelnemers ('mijn MW luistert naar wat ik zelf graag wil doen rond mijn financiële moeilijkheden' en 'ik kan altijd terecht bij mijn MW wanneer ik vragen heb over mijn financiële situatie').

Tabel 11. Autonomie-ondersteunend klimaat, pre- en postmeting

	T0 (helemaal) eens		T1 (helemaal) eens	
	N (N = 26)	%	N (N = 16)	%
Mijn MW ⁴ geeft me de kans om zelf iets aan mijn financiële moeilijkheden te veranderen.	19	73,08	12	75
Mijn MW vraagt naar hoe ik mijn financiële moeilijkheden zelf zie.	16	61,54	12	75
Mijn MW probeert mijn financiële moeilijkheden op te lossen.	20	76,92	12	75
Mijn MW luistert naar wat ik zelf graag wil doen rond mijn financiële moeilijkheden.	23	88,46	14	87,5
Ik kan altijd terecht bij mijn MW wanneer ik vragen heb over mijn financiële situatie.	22	84,62	15	93,75
Mijn MW probeert eerst te begrijpen hoe ik zelf mijn financiële moeilijkheden wil oplossen voor hij/zij oplossingen voorstelt.	18	69,23	10	62,5

Via een GLM Repeated Measures gaan we na of er verschillen optreden tussen de pre- en postmeting. Hieruit blijkt er wel een schijnbare toename te zijn van de mate waarin

⁴ MW staat voor maatschappelijk werker.

groepsdeelnemers een autonomie-ondersteunend klimaat ervaren ($M = 4,03$ op T0 en $M = 4,25$ op T1), maar dit verschil is niet significant te noemen ($F = 2.134$, $p = .165$).

3.5 Evaluatie van groepswerking 'Omdat je geld telt!'

Vooraleer in te gaan op de gedragsvariabelen die werden bevraagd in de vragenlijsten, staan we in deze paragraaf stil bij de afzonderlijke sessies van de groepswerking. In de vragenlijsten die de deelnemers na elke sessie invulden, peilden we naar hoe fijn en nuttig de deelnemers elke sessie vonden, welke oefeningen en thema's ze zinvol vonden en welke verbeterpunten ze daarbij ervaarden. De vragenlijsten peilden ook naar de vaardigheden die aan bod kwamen tijdens de sessies en focusten daarbij op de kennis hierover, de gedragsintentie en het werkelijke gedrag.

3.5.1 Sessie 1: kennismaking

In deze sessie staat de kennismaking met de andere groepsleden centraal en worden er afspraken gemaakt over hoe er zal worden omgegaan met de persoonlijke verhalen en informatie die zullen worden uitgewisseld tijdens de sessies. Hiermee wordt de eerste stap gezet in het creëren van een veilig groepsklimaat.

Vervolgens wordt in deze sessie stilgestaan bij mogelijke inkomsten en uitgaven. Ook worden deelnemers aangemoedigd om doelstellingen en deadlines te formuleren: iets wat ze willen bereiken met de groepswerking, hun budget, hun leven. Ze worden aangespoord om dit neer te schrijven, en alvast stil te staan bij de verschillende stappen die ze dan moeten zetten, de verleidingen die ze kunnen tegenkomen onderweg, en de datum tegen wanneer ze hun doelstelling(en) willen realiseren. Het draaiboek raadde de groepsbegeleiders ook aan om dit reeds te bespreken met de deelnemers in het intakegesprek dat de deelname aan de groepswerking voorafgaat.

De groepsdeelnemers in deze pilotstudie kregen tijdens deze eerste sessie de budgetagenda van CEBUD overhandigd: hierin kunnen ze hun uitgaven en inkomsten nauwgezet noteren. Bovendien bevat de agenda allerlei weetjes rond budgetteren, boodschappen doen, energie besparen enzovoort. Het noteren van je uitgaven en inkomsten is een eerste stap in het zicht krijgen op je budget.

Tabel 12. Evaluatie van sessie 1

	(helemaal) mee eens (score 8, 9 of 10)	
	N (N = 18)	%
Ik vond het fijn om deel te nemen aan deze sessie.	15	83,33
De sessie heeft me vooruitgeholpen.	13	72,22
Ik vond het nuttig om aanwezig te zijn tijdens de sessie.	14	77,77

Wat vonden de deelnemers goed aan sessie 1?

- De tips en ervaringen die ze van anderen hoort
- Dat ze ook zelf tips kunnen geven aan de anderen
- Horen dat ze niet de enige zijn in deze situatie
- De gesprekken rond de problemen
- De gezelligheid, sfeer, sociale contacten
- De goede uitleg
- Het bijleren

De deelnemers vonden het overwegend fijn om deel te nemen aan de eerste sessie. Een grote groep geeft ook aan dat de sessie hen vooruit heeft geholpen en dat ze het nuttig vonden om aanwezig te zijn. Daarnaast geven ze zelf aan dat de tips die ze krijgen van en geven aan de anderen positieve elementen zijn, dat de ontmoeting met lotgenoten duidelijk maakt dat ze niet de enigen zijn die het moeilijk hebben en dat de (nieuwe) sociale contacten gewaardeerd worden.

Een cursist wees nog op een belangrijk punt: namelijk dat door het uitweiden over sommige topics, het verwarrend wordt om te kunnen volgen. Dit is zeker een terechte opmerking en we zullen in het draaiboek moeten benadrukken dat het belangrijk is om een bepaalde structuur te volgen en te respecteren tijdens de sessies.

3.5.2 Sessie 2: administratie ordenen

De tweede sessie is zeer praktisch van aard: het ordenen en begrijpen van alle persoonlijke administratie wordt ingeoefend. Daarvoor worden er oefeningen gemaakt rond het lezen en begrijpen van facturen en rekeninguittreksels, en rond het ordenen en bewaren van belangrijke documenten en facturen.

In deze pilootstudie gebruikten de groepsdeelnemers de tabbladen die CEBUD ontwikkelde om administratie te ordenen om deze vaardigheden in te oefenen. Het draaiboek vermeldt ook andere bestaande alternatieven die gebruikt kunnen worden om persoonlijke administratie te ordenen.

Tabel 13. Evaluatie van sessie 2

	(helemaal) mee eens (score 8, 9 of 10)	
	N (N = 19)	%
Ik vond het fijn om deel te nemen aan deze sessie.	17	94,44
De sessie heeft me vooruitgeholpen.	16	84,21
Ik vond het nuttig om aanwezig te zijn tijdens de sessie.	19	100

Wat vonden de deelnemers goed aan sessie 2?

- Papieren ordenen is een belangrijk thema
- Dat ze geleerd hebben hoelang ze papieren moeten bewaren
- Dat ze geleerd hebben hoe ze een bankuittreksel moeten lezen
- Dat ze geleerd hebben hoe ze facturen moeten ordenen
- De leerrijke discussies met de anderen
- De hulp en uitleg die ze krijgen van de groepsbegeleiders
- De sociale contacten en het samenwerken met anderen

Bijna alle deelnemers namen graag deel aan de sessie, de grote meerderheid heeft ook sterk het gevoel dat de sessie hen vooruithelpt en alle deelnemers vonden het nuttig om aanwezig te zijn tijdens deze sessie. Het praktisch karakter en de directe relevantie van de thematiek voor het dagelijkse leven kunnen dit wellicht verklaren. Dat sluit ook aan bij een van bevindingen uit het literatuuroverzicht: de thema's die aan bod komen in een groepswerking moeten bruikbaar zijn in en relevant zijn voor het dagelijkse leven van de groepsdeelnemers (Peeters, Rijk, et al., 2016; Peeters & Storms, 2016).

Tabel 14. Kennis, gedrag en gedragsintentie over de thema's die aan bod kwamen in sessie 2

	(helemaal) eens	
	N	%
Ik weet hoe ik mijn facturen en uittreksels kan lezen en begrijpen ($N = 17$).	14	82,35
Ik weet hoe ik mijn facturen en papieren zelf kan ordenen ($N = 18$).	14	77,77
Ik ben van plan om in de nabije toekomst mijn facturen en papieren zelf te ordenen ($N = 18$).	17	94,44
	(helemaal) eens	
Ik weet hoelang ik mijn papieren moet bewaren ($N = 17$).	13	76,47
Ik ben van plan mijn papieren in de toekomst voldoende lang te bewaren ($N = 18$).	14	77,77
Ik bewaar mijn papieren al voldoende lang ($N = 16$).	13	81,25

De vragenlijst die na de tweede sessie werd ingevuld door de deelnemers, peilde ook naar de vaardigheden die aan bod kwamen in de sessie. Meer in het bijzonder ging ze in op het lezen en begrijpen van facturen en rekeninguittreksels en het voldoende lang bewaren van deze papieren. Hierbij werd zowel de kennis bevraagd (*i.e.* weten hoe iets moet), de gedragsintentie (*i.e.* van plan zijn om de vaardigheid te zullen toepassen in de toekomst) en het feitelijke gedrag (*i.e.* de vaardigheid uitoefenen in het dagelijkse leven).

Uit de cijfers in Tabel 14 blijkt dat deelnemers aangeven over voldoende kennis te beschikken om de vaardigheden te kunnen uitvoeren. Daarnaast valt op dat de gedragsintentie met betrekking tot het ordenen van de persoonlijke administratie erg hoog is: liefst 17 van de 18 respondenten geven aan in de nabije toekomst de eigen administratie te zullen ordenen. Wat betreft het voldoende lang bewaren van de papieren liggen de cijfers lager.

Later zal nog blijken dat de maatschappelijk werkers die de groepsdeelnemers in een individuele begeleiding volgen, de kennis, de gedragsintentie en het feitelijke gedrag minder positief inschatten dan de deelnemers zelf (zie 4 Bevraging van de maatschappelijk werkers).

3.5.3 Sessie 3: inkomsten en uitgaven

De derde bijeenkomst bereidt de deelnemers voor op het maken van een jaaroverzicht van inkomsten en uitgaven (sessie 4). Daarom staat deze sessie stil bij de uitgaven die men doet: deelnemers maken oefeningen over het verschil tussen vaste en variabele uitgaven en over het belang van het noteren van de uitgaven. Aan het einde van de sessie wordt op basis van een fictieve casus een jaaroverzicht opgemaakt van uitgaven en inkomsten en wordt dit in groep besproken aan de hand van verduidelijkende vragen.

Tabel 15. Evaluatie van sessie 3

	(helemaal) mee eens (score 8, 9 of 10)	
	N (N = 17)	%
Ik vond het fijn om deel te nemen aan deze sessie.	14	82,35
De sessie heeft me vooruitgeholpen.	11	64,71
Ik vond het nuttig om aanwezig te zijn tijdens de sessie.	14	82,35
Wat vonden de deelnemers goed aan sessie 3?		
<ul style="list-style-type: none"> - Dat ze veel hebben bijgeleerd - De hulp van de anderen en de begeleiders - Het berekenen van de uitgaven en deze ordenen - De sociale contacten - Dat ze een beter overzicht krijgen over de vaste kosten, leefgeld, spaargelden en jaarlijkse kosten - Dat deze sessie veel verdergaat dan de vorige en ze veel hebben bijgeleerd - Dat ze geleerd hebben waar hun geld naartoe gaat en hoe ze eventueel kunnen besparen 		

Tabel 16. Kennis, gedrag en gedragsintentie over de thema's die aan bod kwamen in sessie 3

	(helemaal) eens	
	N	%
Ik weet welke de voordelen zijn van het opschrijven van inkomsten en uitgaven (<i>N</i> = 17).	14	82,35
Ik schrijf mijn inkomsten en uitgaven al op (<i>N</i> = 17).	10	58,82
Ik ben van plan mijn inkomsten en uitgaven op te schrijven in de nabije toekomst (<i>N</i> = 17).	16	94,12
	(helemaal) eens	
Ik weet wat het onderscheid is tussen vaste en variabele kosten (<i>N</i> = 17).	12	70,59
Ik maak al een onderscheid tussen vaste en variabele kosten (<i>N</i> = 17).	9	52,94
Ik ben van plan om in de nabije toekomst een onderscheid te leren maken tussen vaste en variabele kosten (<i>N</i> = 17).	14	82,35
	(helemaal) eens	
Ik weet hoe ik een jaaroverzicht van inkomsten en uitgaven kan maken (<i>N</i> = 17).	10	58,82
Ik heb al een jaaroverzicht gemaakt (<i>N</i> = 17).	8	47,06
Ik ben van plan om zelf een jaaroverzicht te maken (<i>N</i> = 17).	12	70,59
	(helemaal) eens	
Ik weet hoe ik kan besparen (<i>N</i> = 17).	9	52,94
Ik bespaar al (<i>N</i> = 16).	7	43,75
Ik ben van plan om in de nabije toekomst te besparen (<i>N</i> = 17).	15	88,24

Uit Tabel 16 concluderen we dat de gedragsintentie om met de behandelde vaardigheden aan de slag te gaan behoorlijk groot is. Enkel voor het opmaken van het jaarplan is die gedragsintentie merkkelijk lager: 70,59%, tegenover 94,12% voor het noteren van de uitgaven en inkomsten, 88,24% voor het besparen en 82,35% voor onderscheiden van vaste en variabele kosten.

Uit Tabel 51 later leren we later dat er slechts in één groepswerking besparingstips aan bod zijn kunnen komen (door tijdsgebrek is dit onderdeel gesneuveld in de andere groepen). Daarom is het niet verwonderlijk dat de score voor de kennisvraag rond besparen eerder aan de lage kant is (52,94% geeft aan te weten hoe hij/zij kan besparen). Wel opvallend is dan weer dat de score op de gedragsintentie rond besparen hoog is: dat kan wellicht worden verklaard door de bewustwording rond uitgaven en inkomsten en het inzicht op spaarmogelijkheden op langere termijn door het opmaken van een jaaroverzicht op basis van een voorbeeldgezin.

3.5.4 Sessie 4: inkomsten en uitgaven

De vierde sessie staat in het teken van het opmaken van een individueel persoonlijk jaaroverzicht. Hiervoor brengen de deelnemers een overzicht mee van hun uitgaven en inkomsten. Deze vullen ze in op een jaaroverzicht, waaraan ze ook hun variabele uitgaven toevoegen. Op die manier krijgen ze inzicht in welke maanden duur zijn, wanneer er wel of niet gespaard kan worden, welk budget er eventueel naar het afbetalen van schulden moet gaan. Dit kan helpen om bewuster met het eigen budget om te gaan en om een langetermijnperspectief aan te nemen.

Tabel 17. Evaluatie van sessie 4

	(helemaal) mee eens (score 8, 9 of 10)	
	N (N = 14)	%
Ik vond het fijn om deel te nemen aan deze sessie.	13	92,86
De sessie heeft me vooruitgeholpen.	13	92,86
Ik vond het nuttig om aanwezig te zijn tijdens de sessie.	14	100
Wat vonden de deelnemers goed aan sessie 4?		
<ul style="list-style-type: none">- Dat ze met geld leren omgaan- De aanwezigheid van de begeleider en de hulp bij de lessen- Een deelnemer zegt: "door deze groep heb ik begrip gekregen voor het zware werk van de begeleiders"- Dat ze een beter overzicht leren maken/krijgen over de jaarlijkse kosten en inkomsten zodat ze eventueel een spaarplan kunnen opmaken- Dat ze weer wat hebben bijgeleerd, ook al vonden ze de sessie moeilijk		

Ondanks dat de groepsbegeleiders deze sessie als zeer moeilijk omschreven en hieromtrent enkele bedenkingen en suggesties formuleerden (zie 5.1.4), zijn de groepsdeelnemers zeer enthousiast over de sessie. Bijna alle deelnemers vonden het fijn om deel te nemen, alle deelnemers vonden het nuttig om aanwezig te zijn en bijna iedereen heeft sterk het gevoel dat de sessie hen heeft vooruitgeholpen.

Tabel 18. Kennis, gedrag en gedragsintentie over de thema's die aan bod kwamen in sessie 4

	(helemaal) eens	
	N	%
Ik ben me bewust van de voordelen van het bijhouden van mijn inkomsten en uitgaven (<i>N</i> = 13).	13	100
Ik schrijf mijn inkomsten en uitgaven al op (<i>N</i> = 13).	10	76,92
Ik ben van plan mijn inkomsten en uitgaven op te schrijven in de nabije toekomst (<i>N</i> = 13).	11	84,62
	(helemaal) eens	
Ik weet wat het onderscheid is tussen vaste en variabele kosten (<i>N</i> = 13).	8	61,54
Ik maak al een onderscheid tussen vaste en variabele kosten (<i>N</i> = 13).	8	61,54
Ik ben van plan om in de nabije toekomst een onderscheid te leren maken tussen vaste en variabele kosten (<i>N</i> = 13).	11	84,62
	(helemaal) eens	
Ik weet hoe ik een jaaroverzicht van inkomsten en uitgaven kan maken (<i>N</i> = 13).	9	69,23
Ik heb al een jaaroverzicht gemaakt (<i>N</i> = 13).	8	61,54
Ik ben van plan om zelf een jaaroverzicht te maken (<i>N</i> = 13).	10	76,92
	(helemaal) eens	
Ik weet hoe ik kan besparen (<i>N</i> = 14).	11	78,57
Ik bespaar al (<i>N</i> = 14).	9	64,29
Ik ben van plan om in de nabije toekomst te besparen (<i>N</i> = 14).	13	92,86

Opnieuw valt op dat de gedragsintenties van de deelnemers behoorlijk hoog zijn om aan de slag te gaan met de aangereikte vaardigheden. Uit de theorie van het gepland gedrag leren we dat gedragsintenties een invloed hebben op het uiteindelijke gedrag (zie bijvoorbeeld Peeters, Rijk, et al., 2016). Deze hoge intenties kunnen we dus beschouwen als een stap in de goede richting.

3.5.5 Sessie 5: boodschappen doen

De vijfde sessie besteedt aandacht aan het aannemen van een bewuste houding tijdens het winkelen. Daarom worden er oefeningen gemaakt rond het vergelijken van prijzen en het lezen van etiketten. Ook bevat het draaiboek een smaaktest waarbij witte en merkproducten blind worden geproefd en de deelnemers moeten aangeven welk product volgens hen het duurst is en welk ze het lekkerst vinden.

Aan het einde van de vierde sessie krijgen de deelnemers ook huiswerk mee: een boodschappenlijstje. Bedoeling is dat ze in hun vertrouwde winkel opzoeken hoeveel elk

product kost. In de vijfde sessie worden alle prijzen en winkels naast elkaar gezet waardoor de grote verschillen tussen winkels en tussen verschillende merken zichtbaar worden.

Tabel 19. Evaluatie van sessie 5

	(helemaal) mee eens (score 8, 9 of 10)	
	N (N = 15)	%
Ik vond het fijn om deel te nemen aan deze sessie.	13	86,67
De sessie heeft me vooruitgeholpen.	12	80
Ik vond het nuttig om aanwezig te zijn tijdens de sessie.	14	93,33
Wat vonden de deelnemers goed aan sessie 5?		
<ul style="list-style-type: none"> - Dat ze zich ervan bewust zijn dat ze prijzen moeten vergelijken en dat ze rekening moeten houden met de dosis - Dat ze tot het besef gekomen zijn dat prijzen vergelijken heel nuttig kan zijn om veel te besparen - Het was een goede oefening om te vergelijken en te rekenen - Dat ze veel bijgeleerd hebben over prijzen - Dat ze geleerd hebben dat ze prijsvergelijking moeten maken van verschillende winkels en producten - De uitwisseling met de andere deelnemers, info hoe je bepaalde producten goedkoper kan vinden - Het was een plezierige en leerrijke oefening - Dat we de prijsverschillen zagen en de smaakverschillen konden proeven 		

Ook deze sessie wordt positief onthaald door de deelnemers. Ondanks het directe, relevante belang van deze oefeningen, hebben minder deelnemers het gevoel dat de sessie hen vooruit helpt.

Tabel 20. Kennis, gedrag en gedragsintentie over de thema's die aan bod kwamen in sessie 5

	(helemaal) eens	
	N	%
Ik denk na voor ik een aankoop doe (<i>N</i> = 15).	13	86,67
Ik vind het nuttig om een boodschappenlijstje te gebruiken (<i>N</i> = 14).	10	71,43
Ik gebruik al een boodschappenlijstje (<i>N</i> = 15).	10	66,67
Ik ben van plan om in de nabije toekomst een boodschappenlijstje te maken (<i>N</i> = 14).	11	78,57
Ik vergelijk prijzen voor ik een product koop (<i>N</i> = 15).	15	100
Ik ben van plan in de nabije toekomst prijzen te gaan vergelijken (<i>N</i> = 13).	11	84,62
Ik ken het verschil tussen witte en merkproducten (<i>N</i> = 15).	10	66,67
Ik let al op het verschil tussen witte en merkproducten (<i>N</i> = 15).	14	93,33
Ik ben van plan om meer op het prijsverschil tussen witte en merkproducten te letten (<i>N</i> = 15).	14	93,33

Wat in Tabel 20 opvalt, is dat bijna alle deelnemers van plan zijn om in de nabije toekomst meer op het verschil tussen witte en merkproducten te letten. Deze sessie had ook als bedoeling om die verschillen bloot te leggen en door de smaaktest aan te tonen dat dure merkproducten niet altijd lekkerder of beter zijn.

Wat het boodschappenlijstje betreft, daar zijn de meningen meer verdeeld. Dat blijkt ook uit de feedback van de groepsbegeleiders (zie 5.1.5): niet alle deelnemers zijn overtuigd van het nut van een boodschappenlijstje. Sterker nog, sommige deelnemers lijken een boodschappenlijstje te beschouwen als een beperking van hun keuzevrijheid.

3.5.6 Sessie 6: nazorg en evaluatie

De zesde sessie is in feite de terugkomsessie en zet de nazorg en de evaluatie van de groepswerking centraal. Deze sessie vindt enkele weken na de vijfde sessie plaats. Het draaiboek raadt aan om samen met de deelnemers te praten over hun ervaringen, over wat de groepswerking heeft betekend voor hen, of ze iets hebben bijgeleerd, hun gedrag hebben veranderd, enzovoort. Ook bevat het draaiboek een ganzenbordspel dat als een opfrissing van de behandelde thema's valt te zien. Dit is een speelse manier om de kennis op te frissen, nieuwe dingen bij te leren en elkaar opnieuw te ontmoeten.

Ten slotte raadt het draaiboek aan om de groepswerking op een feestelijke manier af te sluiten, met een receptie en/of een diploma-uitreiking.

Tabel 21. Evaluatie van de terugkomsessie

	(helemaal) mee eens (score 8, 9 of 10)	
	N (N = 16)	%
Ik vond het fijn om deel te nemen aan deze sessie.	16	100
De sessie heeft me vooruitgeholpen.	13	81,25
Ik vond het nuttig om aanwezig te zijn tijdens de sessie.	16	100
Wat vonden de deelnemers goed aan sessie 6?		
<ul style="list-style-type: none"> - Ze vonden het fijn weer samen te zijn met de groep en te kunnen bijpraten over de problemen - Ze vonden het budgetspel leuk en leerzaam: het was ontspannend en toch realistisch - De sessie gaf stof tot nadenken - De meeste deelnemers zijn blij dat ze hebben deelgenomen aan de groep 		

Alle deelnemers vonden het fijn om deel te nemen aan deze sessie en vonden het nuttig om erbij te zijn. Dertien van de zestien deelnemers hadden ook sterk het gevoel dat de sessie hen heeft vooruitgeholpen.

3.5.7 Algemene evaluatie van groepswerking 'Omdat je geld telt!'

Na de zesde bijeenkomst kregen de deelnemers van de groepswerkingen in deze pilootstudie een vragenlijst voorgelegd die peilde naar de afgelopen sessies. In deze paragraaf brengen we dus de algemene evaluatie van de groepswerking 'Omdat je geld telt!' door de groepsdeelnemers in kaart.

Tabel 22. Evaluatie van de groepswerking

	(helemaal) mee eens (score 8, 9 of 10)	
	N (N = 16)	%
Ik vond het fijn om deel te nemen aan deze groepswerking.	16	100
De groepswerking heeft me vooruitgeholpen.	14	87,5
Ik vond het nuttig om aanwezig te zijn tijdens de groepswerking.	15	93,75
Wat vonden de deelnemers goed aan de groepswerking?		
<ul style="list-style-type: none"> - Dat ze andere mensen hebben leren kennen en sociale contacten hebben opgebouwd - Dat ze hebben kunnen samen werken met mensen die <i>"hetzelfde aan de hand hebben"</i> - Dat er openlijk gepraat kon worden - De uitleg en hulp die ze gekregen hebben, zowel van de begeleiding als van de andere deelnemers - De tips die er tijdens de sessies gegeven werden - Dat ze veel hebben geleerd over besparen, hun budget en voordelig leven - Dat ze samen naar oplossingen zochten 		

Hun deelname aan de groepswerking wordt positief beoordeeld door nagenoeg alle deelnemers. Ze vonden het fijn en nuttig, en de overgrote meerderheid heeft ook het gevoel dat de groepswerking hen heeft vooruitgeholpen. Ze benoemen zelf de sociale contacten als zeer waardevol en zijn blij met het ontmoeten van lotgenoten.

De cursisten merken ook voor de groepswerking in zijn geheel geen negatieve punten op. Sommige deelnemers suggereren om meer tijd of uitleg te voorzien voor bepaalde sessies; dat moet zeker een aandachtspunt zijn in elke groepswerking. Vooral de sessie waarin er een jaarplan wordt opgemaakt, wordt benoemd als een sessie die meer tijd moet krijgen. Wat ook vaak wordt benoemd door de deelnemers, is het verlangen naar meer samenkomsten en een vervolg op de afgelopen groepswerking.

De vraag naar welke sessies zinvol of minder zinvol waren, wordt overwegend positief beantwoord: de meeste deelnemers vonden alle sessies zinvol en goed. Het opmaken van het jaarplan wordt expliciet benoemd, net als het vergelijken van prijzen en bewust boodschappen doen.

Een cursist geeft aan de sessie over administratie minder zinvol te vinden omdat hij/zij al een geordende administratie heeft. Een mogelijkheid zou kunnen zijn om deelnemers die een bepaalde vaardigheid al onder de knie hebben, te betrekken bij de betreffende sessie als ervaringsdeskundige of begeleider. Zo kunnen zij aan de andere deelnemers laten zien hoe zij dat toepassen of hoe zij zich die vaardigheid hebben eigen gemaakt. De andere deelnemers leren iets bij en de betreffende deelnemer voelt zich bevestigd in zijn vaardigheden en krijgt extra zelfvertrouwen.

Belangrijk voor de groepsbegeleiders is om een goed zicht te hebben op wie er zal deelnemen, welke vaardigheden deze deelnemers zouden willen aanleren, welke doelstellingen zij vooropstellen en wat ze al goed kennen. Op die manier kan je op voorhand inschatten welke sessie voor welke deelnemer belangrijk is, en in welke sessie je een deelnemer kan betrekken als 'raadgever' of voorbeeld.

Tabel 23. Evaluatie van het cursusmateriaal

	(helemaal) eens	
	N	%
De oefeningen die we gebruikten tijdens de groepswerking gaven een meerwaarde aan de sessies (<i>N</i> = 15).	15	100
Door de oefeningen tijdens de groepswerking begreep ik beter wat ik moest doen (<i>N</i> = 15).	14	93,33
De oefeningen motiveerden me om er thuis mee aan de slag te gaan (<i>N</i> = 15).	14	93,33
Het materiaal dat werd meegegeven (bijvoorbeeld de agenda) gaf een meerwaarde aan de sessies (<i>N</i> = 15).	14	93,33
Door het materiaal begreep ik beter wat ik moest doen (<i>N</i> = 15).	13	86,67
Het materiaal motiveerde me om er thuis mee aan de slag te gaan (<i>N</i> = 15).	13	86,67

De deelnemers zijn eveneens enthousiast over het materiaal waarmee ze aan de slag zijn gegaan en de oefeningen die ze hebben uitgevoerd tijdens de sessies.

3.6 Bewust financieel gedrag

Zoals we aangaven in 2.2.3, peilden we in de vragenlijsten naar het bewust financieel gedrag dat deelnemers vertonen. Hiervoor werden twee items weerhouden, zie Tabel 24.

Tabel 24. Bewust financieel gedrag, pre- en postmeting

	T0		T1	
	heel vaak of bijna altijd		heel vaak of bijna altijd	
	N	%	N	%
	(<i>N</i> = 26)		(<i>N</i> = 16)	
Ik hou me actief bezig met mijn geldzaken.	17	65,38	14	87,5
Ik hou rekening met de financiële risico's die ik kan tegenkomen.	12	46,15	11	68,75

Op basis van de relatieve cijfers uit de tabel kunnen we vermoeden dat er zich tussen de voor- en nameting een toename voordoet van het bewust financieel gedrag. Via de GLM Repeated Measures kunnen we testen of dat verschil zich ook werkelijk voordoet. Deze test toont aan dat het gemiddelde lijkt te stijgen van 3,87 op T0 naar 4,15 op T1, en dat

de standaardafwijking daalt van 1,06 naar 0,78 (de spreiding van de waarden wordt dus kleiner). Deze toename kunnen we echter niet statistisch significant noemen ($F = 1.484$, $p = .243$).

3.7 Gedrag

De variabele gedrag telt drie componenten (zie 2.2.4): de gedragsintentie, de kennis over gedrag of vaardigheden, en het uiteindelijke gedrag zelf (twee types gedrag: administratief gedrag en aankoopgedrag).

3.7.1 Gedragsintentie

Tabel 25. Gedragsintentie, pre- en postmeting

	T0 (helemaal) eens		T1 (helemaal) eens	
	N (N = 26)	%	N (N = 16)	%
Ik wil me actiever bezighouden met mijn geldzaken.	20	76,92	13	81,25
Ik wil nieuwe manieren leren om beter om te gaan met mijn geldzaken.	23	88,46	14	87,5
Ik ben op zoek naar nieuwe manieren om mijn geldzaken bij te houden.	16	61,54	14	87,5

De variabele gedragsintentie peilt naar de mate waarin men een bepaald gedrag wil vertonen in de toekomst. Gezien het aantal respondenten tussen het eerste en laatste meetmoment sterk is afgenomen, mag het niet verbazen dat het absolute cijfer bij de nameting kleiner is. In relatieve cijfers zien we echter een constante of zelfs een schijnbare toename tussen beide metingen wat betreft de gedragsintentie.

Uit de tabel en uit de GLM Repeated Measures leiden we af dat er een schijnbaar kleine, positieve evolutie is inzake gedragsintentie tussen de twee meetmomenten ($M = 4,10$ en $SD = 0,62$ op T0; $M = 4,23$ en $SD = 0,63$ op T1). De evolutie is echter niet significant te noemen ($F = 1.134$, $p = .304$).

3.7.2 Kennis

Een tweede onderdeel van het 'gedrag' van deelnemers betreft hun kennisniveau. Kennis is een belangrijke component omdat kennis hebben over een thema vaak een noodzakelijke voorwaarde is om een bepaald gedrag te kunnen vertonen. Daarom peilden alle vragenlijsten naar de kennis waarover deelnemers, volgens eigen inschatting, beschikken.

Tabel 26. Kennis, pre- en postmeting

	T0 (helemaal) eens		T1 (helemaal) eens	
	N (N = 26)	%	N (N = 16)	%
Ik weet hoe ik facturen en rekeninguittreksels moet begrijpen en lezen.	17	65,38	11	68,75
Ik weet hoe ik mijn facturen en papieren kan ordenen.	13	50	11	68,75
Ik weet hoelang ik mijn papieren moet bewaren.	11	42,31	10	62,5
Ik kan een jaaroverzicht maken van inkomsten en uitgaven.	13	50	6	37,5

De GLM Repeated Measures toont aan dat er een stijging op te merken is tussen de twee meetmomenten. De gemiddelde score voor kennis loopt op van 3,43 op T0 tot 3,88 op T1 en de standaardafwijking daalt van 0,95 naar 0,72. Deze positieve evolutie is bovendien statistisch significant ($F = 3.763$, $p = .073$) en kan dus betekenisvol geïnterpreteerd worden. Gezien er voor de berekening van deze Repeated Measures enkel rekening wordt gehouden met de deelnemers die zowel de voor- als nameting hebben ingevuld, kunnen we met zekerheid stellen dat er zich voor deze deelnemers een kennistoename heeft voorgedaan tijdens de looptijd van de groepswerking.

3.7.3 Administratief gedrag

De variabele administratief gedrag is ontstaan op basis van de statistische toetsen die we uitvoerden om de betrouwbaarheid van de gegevens na te gaan. Hieruit bleek dat het beter was om de items die verband hielden met het feitelijke gedrag terug te brengen in twee types: administratief gedrag en aankoopgedrag. De items voor administratief gedrag houden verband met het bijhouden van inkomsten en uitgaven en het bijhouden van de persoonlijke financiële administratie.

Tabel 27. Administratief gedrag, pre- en postmeting

	T0 (helemaal) eens		T1 (helemaal) eens	
	N (N = 26)	%	N (N = 16)	%
Ik begrijp en lees mijn facturen en rekeninguittreksels zelf.	19	73,08	9	56,25
Ik orden mijn facturen en papieren zelf.	12	46,15	7	43,75
Ik hou mijn inkomsten en uitgaven bij.	15	57,69	9	56,25
Ik maak een onderscheid tussen vaste en variabele kosten.	15	57,69	10	62,5

In relatieve cijfers zien we een constante voor items twee en drie, een mogelijks lichte toename voor item vier en een daling voor het eerste item. Via de GLM Repeated Measures maken we een vergelijking maken tussen beide meetmomenten. De gemiddelde score bedraagt 3.6 op T0 ($SD = 0.77$) en loopt op tot 3.83 op T1 ($SD = 0.83$). Het verschil is echter niet statistisch significant ($F = 2.100, p = .169$).

3.7.4 Aankoopgedrag

De tweede component die het feitelijke gedrag van de deelnemers meet betreft het aankoopgedrag, meer bepaald het bekijken en vergelijken van de prijzen van producten.

Tabel 28. Aankoopgedrag, pre- en postmeting

	T0 (helemaal) eens		T1 (helemaal) eens	
	N (N = 26)	%	N (N = 16)	%
Ik bekijk de prijs voor ik een product koop.	20	76,92	13	81,25
Ik vergelijk prijzen voor ik een product koop.	18	69,23	14	87,5

De GLM Repeated Measures geeft een schijnbare stijging van de gemiddelde score van 4.03 op T0 naar 4.33 op T1. De standaardafwijking neemt tegelijkertijd af van 1.08 naar 0.72 wat erop wijst dat de scores van de deelnemers korter bij elkaar zijn komen te liggen. De stijging is echter niet statistisch significant te noemen ($F = 1.909, p = .189$).

3.8 Samenvatting bevindingen deelnemers

Voor de deelnemers vergeleken we de vragenlijsten die werden afgenomen voor en na de groepswerking met elkaar om na te gaan of er een evolutie optrad. In deze vragenlijsten peilden we naar verschillende financiële aspecten, zoals het vertonen van een bewust financieel gedrag, de financiële kennis, de gedragsintentie en het feitelijke gedrag van de deelnemer. Enkel wat de financiële kennis van de deelnemers betreft stellen we een significante stijging vast. De gemiddelde scores op de overige aspecten stegen dan wel op de verschillende meetmomenten, maar deze schijnbare toename werd niet statistisch bevestigd. Omwille van de relatief beperkte statistische verklaringskracht van deze studie (zeer kleine groep respondenten) is verder onderzoek in deze materie aangewezen.

Twee andere bevroagde elementen kenden wel een significante positieve evolutie. Zo nam het belang dat de deelnemers hechten aan hun deelname aan de groepswerking significant toe, en doet er zich een positieve significante samenhang voor tussen het aantal bijgewoonde sessies en de score op belevingsmotivatie.

Ten slotte leiden we uit de feedback van de deelnemers op de sessies af dat bijna alle deelnemers het fijn en nuttig vonden om deel te nemen en dat de groepswerking hen vooruit heeft geholpen. Als positieve elementen benoemen ze het sociaal contact, het ontmoeten van lotgenoten en het samen leren (van elkaar). Als negatieve elementen halen ze aan dat sommige sessies een herhaling zijn wanneer ze dat thema al beheersen

(bijvoorbeeld het ordenen van je administratie) en dat er soms meer tijd nodig is dan er werd begroot (bijvoorbeeld bij het maken van een jaaroverzicht van inkomsten en uitgaven).

Samengevat kunnen we stellen dat de groepsdeelnemers enthousiast zijn over de groepswerking, dat het ontmoeten van lotgenoten en de nieuwe sociale contacten bijzonder worden gewaardeerd en dat het heeft geleid tot een significante verbetering van hun financiële kennis.

4 Bevraging van de maatschappelijk werkers

In deze paragraaf bespreken we de resultaten voor de maatschappelijk werkers. Zij vulden voor elke cliënt die ze in een individueel traject begeleiden en die deelnam aan de groepswerking twee vragenlijsten in: een voor de aanvang van de groepswerking en een na de nazorgsessie. In deze vragenlijsten peilden we naar de inschatting van de maatschappelijk werkers over het bewust financieel gedrag van de deelnemers, hun gedragsintentie, hun kennis en hun gedrag. Ook gingen we na of de maatschappelijk werkers veranderingen ervaarden en of de vaardigheden die aan bod kwamen in de groepswerking ook werden opgevolgd in de individuele begeleiding van de deelnemer.

In totaal werd voor 26 deelnemers een voormeting ingevuld door hun individuele maatschappelijk werker. Echter, slechts 16 deelnemers vulden zelf een nameting in. Hieronder bespreken we enkel de resultaten voor de deelnemers die zelf ook een postmeting invulden. Hierdoor zijn er zowel in de voormeting als in de nameting van de maatschappelijk werkers resultaten beschikbaar voor 16 deelnemers.

4.1 Bewust financieel gedrag van de deelnemers

Vooreerst werpen we een blik op het bewust financieel gedrag van de deelnemers. Tabel 29 toont een toename in bewust financieel gedrag zoals gerapporteerd door de maatschappelijk werker. Met een 'General Linear Model (GLM) Repeated Measures' kunnen we nagaan of er tussen de pre- en postmeting (statistisch significante) veranderingen optreden. Deze test toont aan dat de gemiddelde score op de berekende variabele 'bewustzijn' (als een gemiddelde van de score op beide items uit Tabel 29) gestegen lijkt maar deze stijging is niet statistisch significant te noemen ($M = 2,77$ op T0 en $M = 3,03$ op T1): $F(1, 14) = 3.027, p = .104$.

Tabel 29. Bewust financieel gedrag van de deelnemers volgens hun maatschappelijk werker, pre- en postmeting

	T0 Heel vaak of bijna altijd		T1 Heel vaak of bijna altijd	
	N (N = 16)	%	N (N = 15)	%
Mijn cliënt houdt zich actief bezig met zijn geldzaken.	3	18,75	5	33,33
Mijn cliënt houdt rekening met mogelijke financiële gevolgen.	4	25	5	33,33

4.2 Gedrag

4.2.1 Gedragsintentie

De eerste component van gedrag bestaat uit de gedragsintentie: het gedrag dat men in de nabije toekomst wil vertonen.

Tabel 30. Gedragsintentie van de deelnemers volgens hun maatschappelijk werker, pre- en postmeting

	T0 (helemaal) eens		T1 (helemaal) eens	
	N (N = 16)	%	N (N = 15)	%
Mijn cliënt wil zich actiever bezighouden met zijn geldzaken.	8	50	9	60
Mijn cliënt wil nieuwe manieren leren om beter om te gaan met zijn geldzaken.	7	43,75	7	46,67
Mijn cliënt is op zoek naar nieuwe manieren om zijn geldzaken bij te houden.	6	37,5	7	46,67

Tabel 30 geeft meer inzicht in de gedragsintentie die deelnemers volgens hun maatschappelijk werkers vertonen. Zo noteren we dat, volgens de maatschappelijk werkers, meer deelnemers zich actiever willen bezighouden met hun geldzaken en op zoek zijn naar nieuwe manieren om hun geldzaken bij te houden. Het tweede item van de variabele gedragsintentie kent een status quo in absolute cijfers.

Echter, de GLM toont aan dat de gemiddelde score van de variabele gedragsintentie tussen pre- en postmeting schijnbaar daalt van 3,42 op T0 naar 3,38 op T1. Deze daling is echter statistisch niet significant ($p = .806$). De maatschappelijk werkers merken met andere woorden geen positieve verandering op in de gedragsintentie van hun cliënten.

4.2.2 Kennis

Tabel 31 schetst een beeld van de kennis waarover deelnemers volgens hun maatschappelijk werker beschikken voor en na de groepswerking. De bevraagde items houden verband met vaardigheden die aan bod komen tijdens de sessies. Van de score op deze vier items wordt een gemiddelde berekend; dat vormt de samengestelde variabele 'kennis'. Voor elk van de vier items zien we een positieve evolutie: in de postmeting geven maatschappelijk werkers voor meer deelnemers aan dat ze over de bedoelde kennis beschikken.

Tabel 31. Kennis van de deelnemers volgens hun maatschappelijk werker, pre- en postmeting

	T0 (helemaal) eens		T1 (helemaal) eens	
	N (N = 16)	%	N (N = 15)	%
Mijn cliënt weet hoe hij facturen en rekeninguittreksels moet begrijpen en lezen.	7	43,75	9	60
Mijn cliënt weet hoe hij zijn facturen en papieren kan ordenen.	3	18,75	7	46,67
Mijn cliënt weet hoelang hij zijn papieren moet bewaren.	1	6,25	2	13,33
Mijn cliënt kan een jaaroverzicht maken van inkomsten en uitgaven.	0	0	7	46,67

Uit de zelfrapportering van de deelnemers aan de groepswerking konden we op gebied van kennis een positieve, significante stijging noteren tussen de twee meetmomenten. Ook in de rapportering van de maatschappelijk werkers vinden we deze toename terug: waar de gemiddelde score 2,63 bedroeg in de premeting, was dit opgelopen tot 3,3 in de postmeting: $F(1, 14) = 21.538, p = .000$.

De kennis die deelnemers hebben vergaard door de groepswerking is met andere woorden zowel volgens de deelnemers zelf als volgens hun maatschappelijk werker (statistisch significant) toegenomen.

4.2.3 Administratief gedrag

Tabel 32. Administratief gedrag van de deelnemers volgens hun maatschappelijk werker, pre- en postmeting

	T0 (helemaal) eens		T1 (helemaal) eens	
	N (N = 16)	%	N (N = 15)	%
Mijn cliënt begrijpt en leest zijn facturen en rekeninguittreksels zelf.	4	26,67 (N=15)	8	53,33
Mijn cliënt ordent zijn facturen en papieren zelf.	2	13,33 (N=15)	3	20
Mijn cliënt houdt zijn inkomsten en uitgaven bij.	3	18,75	5	33,33
Mijn cliënt maakt een onderscheid tussen vaste en variabele kosten.	4	25	10	66,67

Ook wat het administratief gedrag betreft kunnen we uit Tabel 32 een schijnbare toename afleiden. Waar bij aanvang vier cliëntdeelnemers volgens de maatschappelijk werker hun facturen en rekeninguittreksels konden begrijpen en lezen, blijkt dit aantal na afloop van de groepswerking te zijn opgelopen tot acht. Ook wat het ordenen van administratie betreft, het noteren van inkomsten en uitgaven en (vooral) het maken van een onderscheid tussen vaste en variabele kosten merken we een schijnbare stijging.

De GLM Repeated Measures toont dat deze schijnbare stijging in gemiddelde score ($M=2,9$ op T0 en $M=3,12$ op T1), echter niet statistisch significant is: $F(1, 14) = 1.550, p = .234$.

4.2.4 Aankoopgedrag

Tabel 33. Aankoopgedrag van de deelnemers volgens hun maatschappelijk werker, pre- en postmeting

	T0 (helemaal) eens		T1 (helemaal) eens	
	N (N = 16)	%	N (N = 15)	%
Mijn cliënt bekijkt de prijs voor hij een product koopt.	9	60 (N=15)	12	80
Mijn cliënt vergelijkt prijzen voor hij een product koopt.	9	69,23 (N=13)	10	66,67

Aangaande het aankoopgedrag toont Tabel 33 dat maatschappelijk werkers na afloop van de groepswerking voor meer deelnemers aangeven dat ze prijzen bestuderen en vergelijken. De GLM Repeated Measures toont evenwel aan dat dit verschil niet statistisch significant is ($M = 3,67$ op T0 en $M = 3,80$ op T1): $F(1, 14) = 0.651, p = .433$.

4.3 Inschattingen van de maatschappelijk werkers over de deelnemers

In de vragenlijsten die de maatschappelijk werkers invulden peilden we ook naar de inschatting van veranderingen inzake de houding van de deelnemer en de mate waarin de deelnemer bewust met geld omgaat.

Tabel 34. Veranderingen in de houding van de deelnemer, inschatting van de maatschappelijk werker

	Eerder eens, eens of helemaal eens (score 7, 8, 9 of 10)	
	N (N = 15)	%
Ik merk een verandering in de houding van mijn cliënt na de deelname aan de groepswerking.	6	40
Ik merk dat mijn cliënt een bewustere houding heeft rond omgaan met geld na het volgen van de groepswerking.	5	33,33

Voor ongeveer een derde van de cliënten die deelnamen aan de groepswerking en zelf ook een postmeting invulden, geven maatschappelijk werkers aan dat ze een verandering opmerken in de houding van de cliënt en dat deze een bewustere houding aanneemt rond omgaan met geld.

Tabel 35. Veranderingen in bewust omgaan met geld, inschatting van de maatschappelijk werker

	(helemaal) eens	
	N (N = 15)	%
Ik merk op dat mijn cliënt van plan is om bewuster om te gaan met zijn inkomsten en uitgaven.	9	60
Mijn cliënt vertoont sinds de start van de groepswerking meer interesse in het beheren van zijn budget.	11	73,33

Meer in detail merken we dat maatschappelijk werkers menen dat ongeveer twee derde van de deelnemers plant om bewuster met zijn budget om te gaan en meer geïnteresseerd is in het beheren van diens budget.

We verifieerden tevens of er een samenhang optreedt tussen de aanwezigheid in de sessies en de mate van verandering gerapporteerd door de maatschappelijk werkers. Deze samenhang is positief en statistisch significant voor de verandering in de houding van de cliënt: aan hoe meer sessies een cliënt heeft deelgenomen, hoe meer de maatschappelijk werker een verandering opmerkte in diens houding ($R = 0.447$, $p = .095$). Ook voor de andere drie items rond ervaren veranderingen zien we een schijnbaar positieve samenhang met aanwezigheid in de sessies (alle $R > 0.250$), maar deze correlaties zijn niet statistisch significant (alle $p > .10$). We kunnen met andere woorden niet uitsluiten dat de correlaties toevallig zijn.

Tabel 36. Correlaties tussen aanwezigheid in de sessies van de groepswerking en de ervaren veranderingen door de maatschappelijk werkers

	R	p
Ik merk een verandering in de houding van mijn cliënt na de deelname aan de groepswerking.	0,447	0,095*
Ik merk dat mijn cliënt een bewustere houding heeft rond omgaan met geld na het volgen van de groepswerking.	0,313	0,257
Ik merk op dat mijn cliënt van plan is om bewuster om te gaan met zijn inkomsten en uitgaven.	0,253	0,362
Mijn cliënt vertoont sinds de start van de groepswerking meer interesse in het beheren van zijn budget.	0,359	0,189

4.4 Koppeling groepswork en individuele begeleiding

Tabel 37. Voortzetting vaardigheden uit groepswerking in individuele begeleiding

	Eerder eens, eens of helemaal eens (score 7, 8, 9 of 10)	
	N (N = 15)	%
Ik kon in mijn individuele begeleiding ook aan de slag met de aangereikte vaardigheden in de groepswerking.	6	40
Ik ben in mijn individuele begeleiding aan de slag gegaan met de in de groepswerking aangereikte vaardigheden.	6	40

Ten slotte geven de maatschappelijk werkers aan dat ze bij ongeveer een derde van de deelnemers ook in de individuele begeleiding aan de slag gingen met de vaardigheden die aan bod kwamen tijdens de groepswerking.

Deze koppeling hebben we zelf in het draaiboek ook sterk benadrukt: om een nieuwe vaardigheid eigen te maken, volstaat het niet om er één sessie of groepswerking over te volgen. Het vergt inoefening, doorzetting en volharding en dat lukt het best wanneer er ook in de individuele begeleiding wordt ingezet op het versterken van deze budgetteringsvaardigheden.

4.5 Samenvatting bevindingen maatschappelijk werkers

Globaal lijken we te kunnen stellen dat maatschappelijk werkers hun cliënten in positieve zin zagen evolueren. Wat we vooral moeten onthouden is dat ook de maatschappelijk werkers een kennistoename bij de deelnemers rapporteren, en dat het verschil tussen de scores op beide meetmomenten statistisch significant kan worden genoemd.

We onthouden ook de significante positieve samenhang tussen de aanwezigheid in de sessies en de door de maatschappelijk werker ervaren verandering in de houding van de deelnemers. Ook op vlak van de bewustere houding en de toegenomen interesse in het beheren van het eigen budget zien we dat er een positieve samenhang lijkt te bestaan met het aantal bijgewoonde sessies. Echter, voor deze drie items is de samenhang niet statistisch significant. Toch menen we hieruit een bevestiging te kunnen afleiden voor ons pleidooi om een sterke koppeling te creëren tussen de groepswerking en de individuele begeleiding: hoe meer iemand in contact komt met bepaalde kennis en vaardigheden en hoe meer men de mogelijkheid heeft om dit in te oefenen, hoe meer dit kan bijdragen tot een bewuste financiële houding die vereist is in een duurzaam budgetmanagement.

Uit de feedback van de maatschappelijk werkers kunnen we afleiden dat twee derde van de deelnemers volgens hun maatschappelijk werker meer interesse vertoont in het eigen budget en van plan is om bewuster met het eigen budget om te gaan.

Wel merken we op dat deelnemers in hun zelfrapportering in het algemeen positiever zijn over hun gedrag, kennis, gedragsintentie en bewust financieel gedrag. Vooral bij dat laatste is er een opmerkelijk verschil tussen de inschatting van de deelnemers zelf en de maatschappelijk werkers. De maatschappelijk werkers geven slechts bij vijf deelnemers aan dat ze actief bezig zijn met geldzaken en dat ze rekening houden met financiële risico's, tegenover veertien deelnemers die zelf rapporteren dat ze actief met hun budget bezig zijn en elf deelnemers die zeggen rekening te houden met financiële risico's.

Opnieuw is de statische verklaringskracht van deze studie onvoldoende groot om significante verschillen aan te tonen. Ook hier pleiten we voor een uitgebreidere vervolgstudie opdat kan worden nagegaan of de schijnbare toenames in een studie met meer respondenten alsnog statistisch kunnen worden aangetoond.

5 Bevraging van de groepsbegeleiders

In deze paragraaf bespreken we de resultaten voor de groepsbegeleiders. Zij vulden zes vragenlijsten in: een korte vragenlijst na elke begeleide groepssessie (vijf in totaal) en een uitgebreide versie na de nazorgsessie. In deze vragenlijsten peilden we naar de ervaring van de groepsbegeleider met de inhoud van het draaiboek en de oefeningen, naar de reactie van de deelnemers en naar positieve en verbeterpunten. In de vragenlijst die door de groepsbegeleiders werd ingevuld na de nazorgsessie peilden we ook naar de gedragsvariabelen die ook bij de deelnemers en de maatschappelijk werkers werden bevraagd.

De drie groepswerkingen werden in eerste instantie begeleid door vijf maatschappelijk werkers, waarvan drie derdejaarsstagiaires. Echter, na twee sessies kon een van de stagiaires niet langer meewerken aan de groepswerking. Daardoor zijn vanaf sessie drie enkel de antwoorden terug te vinden van vier groepsbegeleiders (waarvan twee stagiaires).

5.1 Evaluatie van groepswerking 'Omdat je geld telt!'

In deze eerste paragraaf bespreken we de aangeboden sessies afzonderlijk. We bekijken de evaluatie hiervan door de groepsbegeleider en de positieve en de verbeterpunten. Omdat het draaiboek diverse oefeningen bundelt die niet allemaal aan bod hoeven te komen, hebben we voor elke sessie aan de groepsbegeleiders gevraagd welke oefeningen zij hebben behandeld en hoe deze werden onthaald. Hieronder geven we zoveel mogelijk informatie weer die kan helpen een beeld te vormen van het draaiboek en de inhoud die in elke sessie aan bod komt.

5.1.1 Sessie 1: kennismaking

Tabel 38. Evaluatie van sessie 1

	(helemaal) mee eens (score 8, 9 of 10)
	N (N =5)
Ik vond het fijn om deze sessie te begeleiden.	4
De sessie heeft de deelnemers van mijn groep vooruitgeholpen.	2
Ik vond het nuttig om deze sessie aan te bieden.	3

Tabel 39. Evaluatie van het draaiboek over sessie 1

	(helemaal) eens
	N (N =5)
Ik vond de opbouw van de sessie in het draaiboek zinvol.	5
Ik vond de informatie in het draaiboek duidelijk.	5
Ik vond de oefeningen bruikbaar.	5
Ik vond de oefeningen te moeilijk.	1
Ik vond de oefeningen te makkelijk.	1

Zoals bovenstaande tabellen aantonen, vonden de groepsbegeleiders het fijn om de sessie te begeleiden en zijn ze positief over de inhoud van sessie 1. Wat betreft het nut van de sessie, zijn de meningen meer verdeeld: drie begeleiders zijn hierover enthousiast, de overige twee begeleiders nemen een kritischere houding aan. Het direct effect voor de deelnemer ("de sessie heeft de deelnemers vooruitgeholpen") wordt ook minder bevestigd.

Tabel 40 brengt in kaart welke oefeningen en thema's aan bod kwamen tijdens de eerste sessie. Zo geven alle groepsbegeleiders aan dat ze de deelnemers verwelkomden en dat er afspraken werden gemaakt over de omgang met elkaar en de gedeelde informatie. Daarnaast deelden ook alle groepsbegeleiders een budgetagenda uit waarin de deelnemers hun uitgaven en inkomsten tijdens de volgende weken kunnen noteren, en werd de oefening rond huidige uitgaven en wensuitgaven in de drie groepswerkingen gemaakt. Hierin denken de deelnemers na over uitgaven die ze nu doen en die ze graag zouden willen doen. Dit vormt een aanloop naar het opmaken van een 'actieplan'. Daarin formuleren de deelnemers een doelstelling: een element waaraan ze willen werken of willen veranderen in hun leven, met deze groepswerking, in hun budget. Dit plan bevat ook de tussenstappen die ze daarvoor moeten zetten en de deadlines die erbij horen.

Daarnaast bevatte de sessie in het draaiboek drie kennismakingsoefeningen (oefening 1 t.e.m. 3): alle groepsbegeleiders gebruikten de eerste oefening. Daarin worden diverse uitspraken en stellingen rond geld, budget en uitgaven op tafel gelegd en mogen alle deelnemers een uitspraak kiezen die bij hen past of waarover ze iets willen zeggen. De overige oefeningen werden door vier groepsbegeleiders behandeld: hierin werden foto's die te maken hebben met geld en budget besproken en moesten deelnemers voor bepaalde gedragingen en vaardigheden aanduiden of ze daar goed in waren of dat moeilijk vonden. Zo leren ze zichzelf kennen en wordt duidelijk welke vaardigheden ze al goed beheersen en waar ze iets over willen bijleren.

Tabel 40. Oefeningen uit het draaiboek die aan bod kwamen in sessie 1

	Ja	Nee	Deels
Verwelkoming deelnemers + afspraken	5	0	0
Oefening 1: uitspraken en gezegden	5	0	0
Oefening 2: fotoronde	4	1	0
Oefening 3: pluim en noot	4	1	0
Toelichting mogelijke inkomsten	2	2	1
Oefening huidige uitgaven versus wensuitgaven	5	0	0
Doelstellingen en deadlines	2	0	3
Budgetagenda/huishoudboekje uitgedeeld om uitgaven bij te houden	5	0	0
Toelichting van de groepsbegeleiders			
<ul style="list-style-type: none"> - Doelstellingen & deadlines hebben de deelnemers geformuleerd tijdens het motivatiegesprek dat aan de groepswerking voorafging. - Sommigen wilden thuis nog nadenken over de doelstellingen, anderen kregen dit moeilijk op papier gezet. - Wegens tijdstekort doelstellingen niet kunnen overlopen maar wel tijd gegeven om dat in te vullen. Volgende sessie starten we met de doelstellingen. - De oefening rond de wensuitgaven was te moeilijk: we hebben individueel moeten helpen waardoor we in tijdsnood zijn gekomen. 			

Een van de moeilijkheden waar (beginnende) groepsbegeleiders mee worden geconfronteerd is het aan bod komen van andere thema's. Het draaiboek formuleert daarover enkele nuttige tips. In se geven deze thema's aan waar de interesse of vaardigheden van de deelnemers liggen. Het kan dus bijzonder waardevol zijn voor de groepsbegeleider om hiervoor oog te hebben. Wanneer er gevoelige thema's of verhalen aan bod komen, is het aan de begeleider zelf om te oordelen in functie van zijn eigen vaardigheden en de veiligheid binnen de groep, of het thema een plaats kan krijgen in de sessie dan wel beter in een individueel gesprek wordt opgevolgd.

Tabel 41. Andere thema's die aan bod kwamen in sessie 1

Welke andere thema's zijn aan bod gekomen en hoe ben je daarmee omgegaan?
<ul style="list-style-type: none">- 1 deelnemer heeft moeilijke thuissituatie en heeft hierover geventileerd. Hem toegelaten dit te doen maar er niet verder op ingegaan. Naar volgende sessies toe moeten we bekijken hoe we hiermee omgaan.- Naar aanleiding van de oefening rond wensuitgaven krijgen we vragen voor de verhoging van hun leefgeld. Die vragen hebben we opgeschreven voor terugkoppeling naar hun individuele begeleiders.- De groep was zo enthousiast bij de oefeningen dat ze vaak afweken van het oorspronkelijke thema. Thema's die spontaan aan bod kwamen waren uithuiszetting, deurwaarders, alleenstaande ouder zijn, enz. De groepsleden hadden behoefte om eerst dit deel over zichzelf te vertellen, dus ik heb hen de tijd gegeven om hierover te praten/discussiëren. Daardoor zijn er andere delen van de sessie weggevallen.- Goedkope vakanties: vereniging RAP OP STAP en Vakantieparticipatie werd toegelicht.- Volgen van computerlessen. Daar is vraag naar. Meegedeeld dat we zullen nakijken welk aanbod er is.- De groepsleden gaven elkaar veel tips over hoe ze kunnen omgaan met hun budget tijdens het winkelen.- Vrijwilligerswerk, ziekte, kinderen, ... Ik heb de deelnemers hierover laten praten en wat vragen gesteld. Ik vond dit een mooie gelegenheid om de deelnemers beter te leren kennen. Door ze te laten babbelen, hou je de sessies luchtig en lijkt het niet op een les. Door te bevragen kan je hen ook laten zien dat je interesse hebt in hen als persoon. Ik moest er natuurlijk wel op letten dat dit de sessie niet overneemt.

Tabel 42. Evaluatie van sessie 1 door de groepsbegeleider

Evaluatie van de eerste sessie door de groepsbegeleiders:
<p>Algemeen</p> <ul style="list-style-type: none">- Ik had een goed gevoel bij de eerste sessie.- Vrij goed verlopen.- De eerste sessie ging enorm goed. Er zijn goede tips uitgewisseld en de deelnemers waren enorm blij met de klasseersystemen.
<p>Deelnemers</p> <ul style="list-style-type: none">- In het begin voelden enkele zich onwennig, maar na de kennismaking was dit al veel beter.- Ik zou eerst de kennismaking doen, want nu voelden de deelnemers zich te onwennig. Er werd in het begin ook niet veel gezegd, maar dit lijkt me normaal in een nieuwe groep.- De deelnemers konden het goed met elkaar vinden.- Goede groep, goede sfeer. 1 deelnemer is heel negatief ingesteld, dat moeten we i/h oog houden zodat hij de sfeer niet omlaaghaalt.

- Met de eerste drie kennismakingsoefeningen is het gesprek op gang gekomen. Die werkten zeker positief.
- Het was positief om te werken met afbeeldingen, gezegden etc. Dat was goed om de hele groep te betrekken (werkt fijn, aangename manier)

Opkomst deelnemers

- Het spijtige was dat van de 8 deelnemers die aangaven te komen er maar 4 kwamen.
- Er waren enkele deelnemers afwezig, hopelijk stappen er nog 2 in volgende week. 1 deelnemer is niet gestart omwille van het volgen van trajectbegeleiding bij interimkantoor.
- Van de 14 zijn er slechts 8 komen opdagen, mogelijk stappen er 2 alsnog in volgende week.

Doelstellingen en wensuitgaven

- Tijdens het motivatiegesprek polsten wel al naar de doelstellingen van de deelnemers zelf, daarom heb ik dit niet opnieuw gedaan tijdens de eerste sessie.
- Oefeningen 4 en 5 rond de wensuitgaven en opstellen van doelstellingen verliepen iets moeilijker. Ze zijn heel realistisch in het besef dat hun doelen niet altijd bereikt kunnen worden doordat ze bijvoorbeeld schulden hebben. Misschien kunnen jullie bruikbare voorbeelden toevoegen zodat wij het duidelijker kunnen uitleggen aan de deelnemers.
- Het opmaken v/d doelstellingen was heel moeilijk voor de deelnemers.
- Oefening van wensuitgaven & doelstellingen verliepen minder goed, cliënten wisten niet zo goed wat ze hier moesten noteren -> meer tips geven hierin (maar moest meer door de groepsbegeleider gebeuren)

Tijdsbesteding

- Volgende sessie gaan we meer toespitsen op 1-op-1-begeleidingen, en minder oefeningen voorzien maar die wel uitvoeriger doen.
- Volgende sessies moeten we meer afgrenzen dat we niet in tijdsnood geraken.

5.1.2 Sessie 2: administratie ordenen

De sessie rond het begrijpen en ordenen van administratie werd door de deelnemers zeer positief onthaald (zie 3.5.2). De groepsbegeleiders zijn hierover minder enthousiast en zien ook het nut ervan minder in. Dat is opvallend omdat de deelnemers zelf aangeven dat ze het zeer fijn en nuttig vonden om deel te nemen aan deze sessie, en dat liefst 16 van de 19 deelnemers overtuigd zijn dat de sessie hen heeft vooruitgeholpen.

Het draaiboek zelf wordt positief beoordeeld door de groepsbegeleiders.

Tabel 43. Evaluatie van sessie 2

	(helemaal) mee eens (score 8, 9 of 10)
	N (N =5)
Ik vond het fijn om deze sessie te begeleiden.	4
De sessie heeft de deelnemers van mijn groep vooruitgeholpen.	1
Ik vond het nuttig om deze sessie aan te bieden.	2

Tabel 44. Evaluatie van het draaiboek over sessie 2

	(helemaal) eens
	N (N =5)
Ik vond de opbouw van de sessie in het draaiboek zinvol.	5
Ik vond de informatie in het draaiboek duidelijk.	5
Ik vond de oefeningen bruikbaar.	5
Ik vond de oefeningen te moeilijk.	0
Ik vond de oefeningen te makkelijk.	0

De oefeningen die in het draaiboek worden aangeraden, werden door alle groepsbegeleiders uitgevoerd. Twee begeleiders geven aan dat (enkele van) hun deelnemers al over een eigen ordeningssysteem beschikken.

Tabel 45. Oefeningen uit het draaiboek die aan bod kwamen in sessie 2

	Ja	Nee	Deels
Oefening lezen van facturen en rekeninguittreksels	5	0	0
Tips door deelnemers over bijhouden administratie	5	0	0
Oefening ordenen administratie	5	0	0
Deelnemers al eigen ordeningsmethode?	2	0	3
Toelichting van de groepsbegeleiders			
<ul style="list-style-type: none"> - Sommige deelnemers houden betaalde en niet-betaalde rekeningen apart. Ze klasseren deze niet per thema. - Enkele deelnemers houden alles bij in een klasseermap per onderdeel. - 1 deelnemer heeft een heel uitgebreid klasseersysteem waar andere deelnemers nog veel van kunnen leren. 			

Naast individuele verschillen, blijkt er zich ook een verschil voor te doen in de startvaardigheden van de deelnemers tussen de groepen. Terwijl in een groep de deelnemers al zeer goed blijken te zijn in het ordenen van de papieren, was de ordeningsoefening voor een andere groep een complexere uitdaging.

Opnieuw geldt hier de aanbeveling om rekening te houden met de vaardigheden van de deelnemers en de sessie daarop af te stemmen. Indien een groepsbegeleider opmerkt dat er binnen de groep ook verschillen zijn in het startniveau, kan het een goed idee zijn om in kleinere groepen te werken en variatie aan te brengen in de aangeboden oefeningen.

Tabel 46. Evaluatie van de sessie, inschatting door de groepsbegeleiders

Hoe ervoeren de deelnemers de oefeningen in deze sessie?
<ul style="list-style-type: none"> - Ik heb een hoop rekeningen gegeven en gevraagd om ze te ordenen. Dit ging redelijk snel omdat we daarvoor de tabbladen uitvoerig besproken hadden. - Leesoefening was oké. De ordeningsoefening al wat complexer. De deelnemers hadden soms moeite met het onderscheid tussen uitgaven, inkomsten, schulden. - Veel van onze deelnemers waren hierin al zeer goed. - Voor enkele deelnemers ging deze oefening goed, anderen hadden moeilijkheden om alles terug te vinden op een rekeninguittreksel of factuur. Idem voor het ordenen. Deze oefeningen werden dus per 2 of per 3 gemaakt. - Iedereen werkte goed mee. Het was een positieve ervaring.

Omdat we de koppeling tussen de groepswerking en de individuele begeleiding essentieel vinden om de vaardigheden écht eigen te kunnen maken en de brug te maken tussen het aanleren en het toepassen van nieuwe vaardigheden, hebben we deze koppeling ook bevraagd in de vragenlijsten. Daaruit blijkt dat in twee van de drie OCMW's de collega's op de hoogte zijn van de groepswerking en dat ze in de individuele gesprekken in pikken op de aangeleerde vaardigheden. In het andere OCMW lag de werkdruk te hoog waardoor er geen koppeling werd gemaakt tussen de groep en de individuele begeleiding. Dat valt

te betreuen gezien een gedragsverandering pas duurzaam kan zijn wanneer het nieuwe gedrag en de vaardigheden vaak ingeoeffend worden en deel gaan uitmaken van het 'normale' gedrag.

Tabel 47. Terugkoppeling naar de individuele begeleiders

Worden de individuele maatschappelijk werkers op de hoogte gebracht van deze oefening? Wordt er tijdens de individuele begeleiding verder gewerkt met dit thema?

- De doelstellingen van de groepswerking werden actief gecommuniceerd en als basis gehanteerd bij 1-op-1-gesprekken.
- In twee OCMW's is er na elke sessie een korte nabespreking met of toelichting aan individuele begeleiders over hoe de sessie verlopen is en wat er aan bod is gekomen. Daar is het ook het de bedoeling dat de maatschappelijk werkers hiermee aan de slag gaan. In het andere OCMW is de werkdruk te hoog waardoor er weinig communicatie is tussen de individuele begeleiding en de groepswerking.
- Opmerkingen van in de groepswerking zijn doorgegeven aan de individuele MW's en worden tijdens de individuele begeleidingen opgenomen.

In het algemeen werd de sessie positief onthaald door de begeleiders. Ze bevestigen eveneens al dat er een goede sfeer is ontstaan tussen de deelnemers. Het ordenen van de administratie is niet evident voor deelnemers die hiermee nog nauwelijks ervaring hebben. Een aandachtspunt betreft dus het voorzien van voldoende tijd hiervoor.

Ook wat het noteren van de uitgaven betreft, halen de begeleiders enkele aandachtspunten aan: zo is het noteren van de uitgaven niet evident wanneer een partner ook huishouduitgaven doet met diens eigen inkomsten. In feite moeten die uitgaven worden samengebracht om zicht te krijgen op de totale uitgaven.

Daarnaast geeft een groepsbegeleider aan dat de oefeningen niet vanzelfsprekend zijn en dat ze als groepsbegeleider ook niet steeds het antwoord kennen. Daarom benadrukt het draaiboek dat een gedegen voorbereiding erg belangrijk is. Zeker voor beginnende groeps werkers of bij de start van een nieuwe cursus is het noodzakelijk om alle oefeningen en de oplossingen door te nemen en te bestuderen in het licht van de groepswerking en de deelnemers.

Tabel 48. Evaluatie van sessie 2 door de groepsbegeleider

Evaluatie van de tweede sessie door de groepsbegeleiders:

Algemeen

- In het algemeen: leuke sessie, goede babbel, de deelnemers hebben veel bijgeleerd en de tabbladen zijn zeer handig. De deelnemers voelden zich goed en beginnen elkaar al goed te kennen.
- De sessie is goed verlopen, we hebben alles kunnen doen.
- Deelnemers voelen zich goed in de groep, durven vrijuit spreken, er is ook wel wat gelachen. Er zijn ook al vriendschappen gesloten, 2 deelnemers komen nu samen naar de groepswerking. Ik heb er een goed gevoel bij.

Oefeningen

- Oefeningen met rekeninguittreksels gingen ook heel goed, hier is veel over gediscussieerd, over gevraagd en van geleerd. Bij ons was de derde oefening rond de rekeninguittreksels niet meer nodig.
- Bij leesoefening 'rekeninguittreksel 1' waren vragen 8 en 5 niet gemakkelijk. Wij als groepsbegeleiders wisten het antwoord op de vraag ook niet.
- Er was van de deelnemers ook vraag naar internetbankieren, omdat ze vaak online hun facturen krijgen.
- Oefeningen zaten goed in elkaar. Het is goed om gebruik te maken van dagdagelijkse facturen, documenten waarmee ze in aanraking komen.
- Sommige oefeningen toch een beetje moeilijk: vooral de ordeningsoefening vergde meer tijd dan verwacht. Ook de inschattingsoefening viel sommigen zwaar.
- Niet iedereen heeft budgetagenda gebruikt. Nogmaals belang benadrukt en toegelicht hoe ze dit best gebruiken.
- Voor enkelen was de oefening rond het invullen van de geschatte wekelijkse uitgaven moeilijk omdat ze nog een partner hebben met eigen inkomsten die ook huishouduitgaven maakt.
- Het bijhouden v/d kastickets en invullen budgetagenda is moeilijk.

Tijdsbesteding

- Vrij vlot: inschatting tijd is beter gelukt dan vorige keer.

5.1.3 Sessie 3: inkomsten en uitgaven

We herhalen nog even dat vanaf de derde sessie een van de stagiaires niet langer kon meewerken aan de groepswerking. Daardoor zijn vanaf deze sessie enkel nog antwoorden terug te vinden van vier groepsbegeleiders (waarvan twee stagiaires).

De derde sessie rond het maken van een budgetoverzicht wordt door de groepsbegeleider hoger ingeschat op gebied van nut en het vooruithelpen van de deelnemers dan de vorige sessie. Een groepsbegeleider vond de oefeningen die in deze sessie aan bod komen te moeilijk. Deze groepsbegeleider gaf ook een lagere score aan items twee en drie in Tabel 50.

Tabel 49. Evaluatie van sessie 3

	(helemaal) mee eens (score 8, 9 of 10)
	N (N = 4)
Ik vond het fijn om deze sessie te begeleiden.	4
De sessie heeft de deelnemers van mijn groep vooruitgeholpen.	2
Ik vond het nuttig om deze sessie aan te bieden.	4

Tabel 50. Evaluatie van het draaiboek over sessie 3

	(helemaal) eens
	N (N = 4)
Ik vond de opbouw van de sessie in het draaiboek zinvol.	4
Ik vond de informatie in het draaiboek duidelijk.	3
Ik vond de oefeningen bruikbaar.	3
Ik vond de oefeningen te moeilijk.	1
Ik vond de oefeningen te makkelijk.	0

In alle groepen kwam de oefening rond het verdelen van de uitgaven in posten aan bod: zo krijgen deelnemers zicht op vaste kosten, leeffkosten en spaargelden of reserveringsuitgaven. De besparingstips zijn veelal niet aan bod gekomen vanwege tijdsgesprek. Een groepsbegeleider geeft aan geen jaaroverzicht te hebben gemaakt op basis van de fictieve casus. De groepen die wel een jaaroverzicht maakten, hebben deze niet steeds volledig kunnen bespreken aan de hand van de opgestelde richtvragen.

Een belangrijke aanbeveling voor de groepsbegeleiders zal zijn om op voorhand goed in te schatten hoeveel tijd elke oefening in beslag zal nemen, in functie van de vaardigheden en noden van de deelnemers. In het intakegesprek dat het draaiboek aanbeveelt, kan tijd worden gemaakt om na te gaan welke vaardigheden de deelnemer al onder de knie heeft en waar nog extra op geoefend zal moeten worden.

Tabel 51. Oefeningen uit het draaiboek die aan bod kwamen in sessie 3

	Ja	Nee	Deels
Groepsdiscussie over uitgaven	3	0	1
Oefening onderverdelen uitgavenposten	4	0	0
Oefening vaste en dagelijkse kosten	2	2	0
Jaaroverzicht maken a.d.h.v. fictieve case	3	0	1
Jaaroverzicht besproken a.d.h.v. vragen?	2	2	0
Besparingstips geformuleerd?	1	3	0
Toelichting van de groepsbegeleiders			
<ul style="list-style-type: none"> - Fictief jaarplan individueel of per 2 à 3 gemaakt omdat niveau tussen cliënten sterk verschilt. - De vragen die bij de fictieve case hoorden waren moeilijk voor sommigen: hierdoor niet volledig kunnen doen → als huiswerk meegegeven en volgende sessie terug opnemen. - Geen tijd meer gehad voor besparingstips. 			

Tabel 52. Noteren van de uitgaven door de deelnemers

Noteerden de deelnemers hun uitgaven al voor de groepswerking? Doen ze dat intussen wel/nog? Waarom wel of niet?
<ul style="list-style-type: none"> - Sommigen deden dit al voor de groepswerking, zij zeggen een goed zicht te hebben op hun uitgaven. - De meeste deden dit niet voor de groepswerking. Zij zeggen zelf een goed zicht te hebben op hun uitgaven. - De meeste deelnemers doen dit nu door de groepswerking. Velen gaan aan dit na de groepswerking te blijven doen.

Uit de evaluatie in Tabel 53 leiden we nog een belangrijke suggestie af: een van de groepsbegeleiders heeft de indeling in uitgavenposten aangepast naar de werkwijze van het OCMW. Op die manier leert de deelnemer ineens de juiste terminologie en indeling kennen die ook in de individuele begeleiding wordt gehanteerd.

Tabel 53. Evaluatie van sessie 3 door de groepsbegeleider

Evaluatie van de derde sessie door de groepsbegeleiders:
<p>Algemeen</p> <ul style="list-style-type: none">- De sessie ging goed.- De deelnemers zijn/blijven gemotiveerd.- Het is voor de deelnemers duidelijk wat het verschil is tussen vaste & variabele kosten.
<p>Oefeningen</p> <ul style="list-style-type: none">- Het fictief jaaroverzicht maken zorgde ervoor dat de deelnemers nadachten over het verschil tussen vaste & variabele kosten en bij jaarlijkse kosten. Ze gingen over de verschillende kosten met elkaar in discussie.- Oefeningen 2 en 3 hebben we op een andere manier aangepakt: deelnemers hebben op post-its de uitgaven opgeschreven die ze kenden & dit werd op een bord geplakt. Daarna benoemden ze iedere uitgave (vaste kosten, dagelijkse kosten, sparen). Daarna werden de vaste kosten ingedeeld per maand/kwartaal/jaar.- Er was geen specifieke oefening rond inkomsten dus hebben we zelf een korte oefening gedaan.- We hebben een extra oefening gedaan om in kaart te brengen wat wanneer betaald moet worden (per maand, kwartaal of jaar).- Onderverdeling vaste kost, spaargeld, leefkost is niet conform werkwijze OCMW en hebben we dus aangepast om verwarring bij cliënten te vermijden.
<p>Tijdsbesteding</p> <ul style="list-style-type: none">- Oefening 1 hebben we weggelaten wegen tijdsgebrek.- We hebben de oefeningen rond uitgaven en soorten uitgaven gebundeld om tijd te sparen.

In één groepswerking werden de individuele maatschappelijk werkers van de deelnemers uitgenodigd om aanwezig te zijn tijdens het opmaken van het individueel jaaroverzicht in de vierde sessie. Zo zorgen ze er mee voor dat er een sterke verwevenheid van groepswerking en individuele begeleiding ontstaat. Een bijkomend pluspunt is dat de maatschappelijk werker op de hoogte is van de uitgaven en inkomsten van de deelnemer en hem of haar dus goed kan begeleiden in die oefening.

Tabel 54. Betrokkenheid van de individuele begeleiders

Worden de individuele maatschappelijk werkers betrokken bij en geïnformeerd over de inhoud van de groepswerking, in het bijzonder over het opmaken van het jaarplan en de documenten die de deelnemers daarvoor nodig hebben?
<ul style="list-style-type: none"> - Ja, dit is reeds in het begin van de groepswerking gecommuniceerd. Aan de deelnemers is gevraagd om de nodige info aan de individuele MA op te vragen. - In een OCMW zullen de MW's deelnemen aan de sessie over het maken van een individueel jaarplan als extra begeleiding. - De doelstellingen van de deelnemers zijn aan de betrokken MA doorgegeven zodat het in de individuele contacten kan worden opgenomen. In een ander OCMW wordt wel gevraagd hoe de groepswerking ervaren wordt maar er wordt niet expliciet op de behandelde vaardigheden ingegaan.

5.1.4 Sessie 4: inkomsten en uitgaven

In de vierde sessie wordt er door elke deelnemer een individueel financieel jaarplan opgesteld. Daarvoor moet hij/zij afrekeningen en facturen meebrengen van al zijn/haar uitgaven en inkomsten. Op basis daarvan krijgen deze allemaal een plaatsje in het jaarschema. Dit plan maakt duidelijk in welke maanden er veel uitgaven zijn, wanneer er extra inkomsten zijn, of en hoeveel er gespaard kan worden enzovoort. Hoewel er veel voordelen aan het maken van een jaaroverzicht verbonden zijn, vraagt deze sessie veel inzet en inspanningen van de deelnemers en de begeleiders.

Wat opvalt, is dat de groepsbegeleiders aangeven het fijn te vinden om de sessie te begeleiden. Voor deze sessie valt ook op dat een van de begeleiders het minder eens is met de stelling dat de sessie nuttig is voor de deelnemers. Ook dat wijkt af van de deelnemers zelf: zij menen allemaal dat het nuttig was om deze sessie te volgen.

Tabel 55. Evaluatie van sessie 4

	(helemaal) mee eens (score 8, 9 of 10)
	N (N = 4)
Ik vond het fijn om deze sessie te begeleiden.	4
De sessie heeft de deelnemers van mijn groep vooruitgeholpen.	2
Ik vond het nuttig om deze sessie aan te bieden.	3

Twee van de groepsbegeleiders geven in onderstaande tabel aan dat ze de oefeningen uit het draaiboek minder bruikbaar vinden en te moeilijk vinden. Dat heeft vermoedelijk te maken met het feit dat het maken van een jaaroverzicht voor veel deelnemers onbekend terrein is en ze daardoor veel begeleiding nodig hebben om deze oefening te kunnen maken. De vierde sessie is ook de zwaarste sessie uit het draaiboek, omdat het maken van een financieel jaaroverzicht een erg individuele en omvangrijke opdracht is.

Tabel 56. Evaluatie van het draaiboek over sessie 4

	(helemaal) eens
	N (N = 4)
Ik vond de opbouw van de sessie in het draaiboek zinvol.	4
Ik vond de informatie in het draaiboek duidelijk.	4
Ik vond de oefeningen bruikbaar.	2
Ik vond de oefeningen te moeilijk.	2
Ik vond de oefeningen te makkelijk.	0

De belangrijkste bezorgdheid die wordt gedeeld door de groepsbegeleiders, is dat de voorziene tijd van drie uur niet volstaat om een individueel jaaroverzicht op te maken en te bespreken.

Tabel 57. Oefeningen uit het draaiboek die aan bod kwamen in sessie 4

	Ja	Nee	Deels
Individuele jaarplanning gemaakt door deelnemers?	3		1
Sessie van drie uur voldoende?	1	2	1
Jaarplanning besproken a.d.h.v. vragen uit sessie 3?	1	2	1
Maatschappelijk werkers betrokken?	1	1	2
Boodschappenlijstje als huiswerk en voorbereiding op sessie 5 uitgedeeld?	3		
Toelichting van de groepsbegeleiders			
<ul style="list-style-type: none"> - Eén deelnemer zag de oefening niet zitten; bang voor commentaar. De andere deelnemers vonden dit niet nodig. - Sommige cliënten konden het goed, anderen hadden er moeite mee. - De MW werden wel aangesproken dat ze het jaarplan en de vragen hierover in hun individuele begeleiding dienen te verwerken. - Wij hebben de vragen uit de derde sessie individueel besproken. - De bespreking a.d.h.v. casus uit de derde sessie was wel gepland maar hebben we niet uitgevoerd wegens tijdsgebrek. Het invullen van de jaarplanning vroeg meer tijd dan verwacht. - 3 uur was voldoende omdat we maar met een kleine groep waren. In een grotere groep was deze opdracht moeilijker geweest. - De tijd is te kort om alles op 3u te doen/overlopen. 			

In een uitgebreidere evaluatie over de vierde sessie geven de groepsbegeleiders aan dat de meeste deelnemers begeleiding nodig hebben bij het maken van deze oefening. In één groepswerking werden de individuele maatschappelijk werkers uitgenodigd om mee het jaarplan te komen opmaken. Dat vonden de deelnemers een meerwaarde omdat hun MW op de hoogte is van hun inkomsten en uitgaven.

In de drie groepswerkingen werd het jaarplan op papier ingevuld. Niet alle deelnemers hadden voldoende pc-kennis om een digitale versie in te vullen. Een OCMW gebruikte het jaarplan dat ook wordt gehanteerd in het budgetbeheer door de individuele maatschappelijk werkers.

Wat betreft de privacy van de deelnemers voor het maken van een jaaroverzicht geven drie groepsbegeleiders aan er weinig schroom was tussen de deelnemers. Er werd in de groep gepraat en gediscussieerd over verschillende inkomsten en uitgaven, zonder de precieze bedragen te noemen. Deelnemers hielpen elkaar ook verder. In een van de groepswerkingen werd de bezorgdheid rond privacy ook expliciet besproken. Daar gaven de deelnemers aan dat ze het vooral belangrijk vinden dat er in de groep allemaal deelnemers zitten die het financieel moeilijk hebben. Ze vonden ook dat er voldoende respect is voor elkaar en dat iedereen mag vertellen wat en hoeveel zij/hij zelf wil. Een andere groepsbegeleider vermeldde ook expliciet dat er tijdens deze sessie een fijne groepssfeer heerste.

In een van de groepswerkingen vonden sommige deelnemers het moeilijk dat er andere deelnemers in de buurt waren bij het maken van het jaaroverzicht. Een deelnemer vond het ook moeilijk om vragen te stellen omdat ze vreesde dat de andere deelnemers haar dom zouden vinden. De groepsbegeleider heeft haar daarom meer individueel bijgestaan. In dergelijke situaties zou het volgens de groepsbegeleider nuttig zijn om met meer begeleiders aanwezig te zijn.

Tabel 58. Evaluatie van sessie 4 door de groepsbegeleider

Evaluatie van de vierde sessie door de groepsbegeleiders:
<p>Algemeen</p> <ul style="list-style-type: none">- De sessie was ingewikkeld voor sommige deelnemers. Ze hadden veel opzoekwerk en waren cijfermoe na drie uur.- De sessie ging goed.- Het was heel goed om te verduidelijken dat je moet blijven sparen, ook als je uit budgetbeheer of budgetbegeleiding gaat. Veel deelnemers redeneren dat ze dan ineens veel meer leefgeld zullen hebben.
<p>Oefeningen</p> <ul style="list-style-type: none">- Een jaarplan maken is moeilijk. Ze moeten eerst het maken van een maandoverzicht onder de knie hebben alvorens een jaarplan te kunnen maken.- Het jaarplan maakt geen vermelding van schulden: dat zou nog opgenomen kunnen worden.- Veel deelnemers hebben nog nooit een jaarplan gemaakt.

Tijdsbesteding

- We hebben hard moeten werken om alles op drie uur klaar te krijgen.
- Misschien is het een idee om een tijdstabel te laten maken voor elke sessie waarbij je inschat hoeveel tijd elke oefening in beslag zal nemen. Tijdens de sessies komen er veel andere onderwerpen aan bod. Dat is goed, zo komt er veel ter discussie.

De groepsbegeleiders geven ook aan dat de terugkoppeling naar de maatschappelijk werkers in de individuele begeleiding erg belangrijk is. Een groepsbegeleider meent dat het maken van een jaarplan meer thuishoort in een individueel overleg. Er wordt ook de suggestie gedaan om de sessies te splitsen en eerst het maken van een maandoverzicht in te oefenen vooraleer een jaarplan op te maken.

Hoewel de deelnemers deze oefening niet gemakkelijk vonden, vonden ze het volgens de groepsbegeleiders wel zinvol om er bewust mee bezig te zijn. Het overzetten van wekelijkse uitgaven naar maandelijks uitgaven was bijvoorbeeld niet vanzelfsprekend. Deelnemers bespraken tijdens deze oefening onderling ook of sparen mogelijk was met die uitgaven en inkomsten. Een van de groepsbegeleiders geeft aan dat sommige deelnemers meer begrip kregen voor wat de maatschappelijk werkers voor hen doen.

5.1.5 Sessie 5: boodschappen doen

Ook voor de vijfde en dus laatste inhoudelijke bijeenkomst zijn de groepsbegeleiders positief. Ook wat het draaiboek zelf betreft, zijn de meningen positief.

Tabel 59. Evaluatie van sessie 5

	(helemaal) mee eens (score 8, 9 of 10)
	N (N = 4)
Ik vond het fijn om deze sessie te begeleiden.	4
De sessie heeft de deelnemers van mijn groep vooruitgeholpen.	1*
Ik vond het nuttig om deze sessie aan te bieden.	4

* De overige drie groepsbegeleiders geven hier een score 7. In vergelijking met de overige sessies is dat een stuk hoger, waaruit we kunnen afleiden dat de inhoud van deze sessie volgens de groepsbegeleiders een directer effect heeft op de deelnemers en sneller toepasbaar is in het dagelijkse leven.

Tabel 60. Evaluatie van het draaiboek over sessie 5

	(helemaal) eens
	N (N = 4)
Ik vond de opbouw van de sessie in het draaiboek zinvol.	4
Ik vond de informatie in het draaiboek duidelijk.	4
Ik vond de oefeningen bruikbaar.	4
Ik vond de oefeningen te moeilijk.	0
Ik vond de oefeningen te makkelijk.	0

Een van de aandachtspunten in deze sessie betreft het maken van een boodschappenlijstje: dit is een goed instrument om tijdens het winkelen geen impulsieve of onnodige aankopen te doen. In twee van de groepswerkingen maakten bijna alle deelnemers boodschappenlijstjes op. Ze gaven aan dat ze zich hieraan goed kunnen houden, noodgedwongen door hun budget. Het voordeel van zo'n lijstje is volgens hen dat ze prijzen vergelijken en dat ze weten welke producten ze waar moeten kopen. Het biedt ook een houvast om niet af te wijken van wat je nodig hebt. Sommige deelnemers geven wel aan dat ze hierdoor soms geen rekening houden met prijzen en promoties.

In een andere groepswerking stonden de deelnemers volgens de begeleiders negatiever tegenover het gebruik van een boodschappenlijstje. Zeker het maken van een eetmenu voor een ganse week en het bijhorende boodschappenlijstje vonden ze geen goed idee omdat ze dat te belastend vinden, er geen tijd voor hebben of ze niet kunnen plannen waar ze binnen vijf dagen zin in zullen hebben. Tabel 61 geeft weer welke oefeningen en onderdelen uit het draaiboek aan bod kwamen in de groepswerkingen.

Tabel 61. Oefeningen uit het draaiboek die aan bod kwamen in sessie 5

	Ja	Nee	Deels
Groepsgesprek over bewust boodschappen doen?	4	0	0
Info over nut van boodschappenlijstje?	4	0	0
Huiswerk besproken?	4	0	0
Oefening goedkoopste product	3	1	0
Oefening prijzen vergelijken en etiketten lezen	3	1	0
Smaaktest	4	0	0
Prijzen witte en merkproducten toegelicht?	3	1	0

In twee van de drie groepswerkingen werd de smaaktest uitgevoerd. Opvallend voor de deelnemers waren de grote prijsverschillen tussen de producten en dat ze via een blindproef niet altijd konden achterhalen welk product het duurste of goedkoopste was. Deze test werd door de groepsbegeleider als een meerwaarde omschreven. De test werd volgens de begeleiders goed onthaald en vormde een leuke afwisseling. Hoewel de deelnemers wel verwachtten dat er prijsverschillen waren tussen huis- en merkproducten, vonden ze het grote prijsverschil volgens de groepsbegeleiders toch opmerkelijk en bleef het hangen.

Een groepsbegeleider gaf nog aan dat er een echte groepssfeer ontstaan is en dat de deelnemers telefoonnummers hebben uitgewisseld om elkaar te kunnen blijven zien. Ook in de andere groepswerkingen hebben deelnemers een fijn gevoel overgehouden aan de sessies en helpen ze elkaar verder, ook buiten de groepswerking. Een groepsbegeleider geeft ook aan dat de deelnemers vragende partij zijn voor een vervolg op dit groepswerk.

Tabel 62. Evaluatie van sessie 5 door de groepsbegeleider

Evaluatie van de vijfde sessie door de groepsbegeleiders:
<p>Algemeen</p> <ul style="list-style-type: none"> - Deze sessie ging veel beter, want deze was veel minder zwaar dan de vorige. - Deze sessie zat meer op het niveau van onze deelnemers. De deelnemers vonden deze sessie ook fijner. - Dit was een goede sessie, onze deelnemers voelden zich goed in de groep. Ze zijn open. We hebben ook de website www.gratis.be meegedeeld. - Er werden veel tips uitgewisseld en ik heb het gevoel dat de deelnemers er iets aan gehad hebben. <p>Oefeningen</p> <ul style="list-style-type: none"> - Zeker de oefening die ze thuis moesten maken, was goed. We hebben dan alle prijzen van iedereen op het bord geschreven. Hier schrokken de deelnemers toch dat producten zo kunnen verschillen per winkel, en dat de prijs van merkproducten ook verschilt per winkel. - Vooral de thuisopdracht was voor iedereen leerrijk. Ze leerden in welke winkel ze het goedkoopste konden winkelen.

5.1.6 Sessie 6: nazorg en evaluatie

De zesde sessie was de laatste bijeenkomst van deze groepswerking in het kader van deze pilootstudie. De sessie kan worden beschouwd als een terugkomsessie doordat er enkele weken overheen zijn gegaan na de vijfde sessie. De nazorgsessie staat in het teken van een opfrissing van de aangeleerde vaardigheden, de terugkoppeling naar het echte leven en een evaluatie van de groepswerking. Afsluiten gebeurt met een feestelijke receptie en in een groepswerking met een diploma-uitreiking.

Tabel 63. Oefeningen uit het draaiboek die aan bod kwamen in sessie 6

	Ja	Nee	Deels
Ganzenbordspel gespeeld?	1	3	0
Groepsgesprek over afgelopen sessies?	4	0	0
Terugkoppeling naar doelstellingen?	4	0	0
Terugkoppeling naar individuele begeleiding?	4	0	0
Feestelijke afsluiting?	4	0	0

De deelnemers die het ganzenbordspel speelden, vonden dit leuk en luchtig volgens de groepsbegeleiders. Het spel duurde ongeveer anderhalf uur. In een van de groepswerkingen werd het budgetspel van het CAW gespeeld, in de andere groepswerking was er onvoldoende tijd over na het groepsgesprek en voor de receptie om met het ganzenbordspel te starten.

Tabel 64. Evaluatie van sessie 6 door de groepsbegeleider

Evaluatie van de zesde sessie door de groepsbegeleiders:
<p>Algemeen</p> <ul style="list-style-type: none"> - Het was een leuke sessie. Het was niet zwaar of confronterend, maar leuk. Luchtige informatie. Er werden tips uitgewisseld. Ik denk dat de deelnemers echt zichzelf konden zijn. - Deze sessie was positief. Het was een heel leuke afsluiter met een relaxte sfeer. Ook tijdens deze sessie werden nog veel tips uitgedeeld aan elkaar. - Dat de MW's werden uitgenodigd vind ik zeer positief. Dat is fijn voor de deelnemers. <p>Oefeningen</p> <ul style="list-style-type: none"> - Het ganzenbordspel is een zeer goed idee. De denkvragen waren voor een van de deelnemers te moeilijk: ik denk dat ze zich schaamde omdat ze het antwoord vaak niet wist. Maar voor de rest vond ze het leuk.

5.1.7 Algemene evaluatie van groepswerking 'Omdat je geld telt!'

Aan het einde van de zesde sessie kregen de groepsbegeleiders een uitgebreidere vragenlijst overhandigd waarin werd gepeild naar hun algemene evaluatie van de groepswerking en het draaiboek.

Volgens de groepsbegeleiders evalueerden de deelnemers de groepswerking als zinvol en positief; ze waren tevreden en hadden het gevoel iets te hebben bijgeleerd. Een van de groepsbegeleiders geeft aan dat sommige deelnemers wellicht meer hadden geleerd als ze vaker zouden zijn gekomen.

Deelnemers benoemden in het groepsgesprek van de laatste sessie soms zelf op welke manier hun gedrag was veranderd. Wat vooral is blijven hangen volgens de groepsbegeleider, is het vergelijken van de prijzen, het bekijken van acties, dat witte producten soms lekkerder zijn dan merkproducten, ... Ook de groepsbegeleiders benadrukten dat de deelnemers het groepsaspect erg leuk vonden: hun sociaal netwerk is groter geworden en dat vinden ze fijn.

Tabel 65. Evaluatie van de groepswerking

	(helemaal) mee eens (score 8, 9 of 10)
	N (N = 4)
Ik vond het fijn om deze groepswerking te begeleiden.	4
De groepswerking heeft de deelnemers van mijn groep vooruitgeholpen.	1
Ik vond het nuttig om deze groepswerking aan te bieden.	2*

** de andere twee groepsbegeleiders geven hier een score van 7 en lijken toch tot op zekere hoogte te vinden dat het nuttig is om de groepswerking aan te bieden.*

De tweede vraag "de groepswerking heeft de deelnemers van mijn groep vooruitgeholpen" wordt in het algemeen door de groepsbegeleiders minder positief beoordeeld. Ze zijn met andere woorden minder van oordeel dat de sessie en de inhoud ervan een positieve bijdrage levert aan het dagelijkse leven van de groepsdeelnemers. De deelnemers zelf daarentegen waren hierover positiever: veertien van de zestien respondenten waren het (helemaal) eens met deze stelling (zie Tabel 22).

Tabel 66. Persoonlijke evaluatie van de groepswerking door de groepsbegeleider

Hoe was het voor jou om de groepswerking te begeleiden?
<ul style="list-style-type: none">- Fijn: het is ook leuk om eens op een andere manier om te gaan met je cliënten. Vaak is er weinig tijd om zo in te gaan op bepaalde zaken. Ook is het zeer belangrijk om je cliënten terug hun eigen verantwoordelijkheden te geven.- Het was leuk om de groepswerking te begeleiden. Ik vond het zelf zeer interessant. Toch merkte ik dat het enthousiasme van de groep afnam. Ze kwamen vaak niet opdagen, zonder iets te laten weten. Nu ging een sessie soms door met maar 2 deelnemers. Dan kunnen ze ook minder bijleren, als ze maar 2 of 3 keer komen. Dit is volgens mij de reden waarom de deelnemers minder hebben bijgeleerd dan verwacht. Anders zou het veel succesvoller zijn.- Het is tijdsintensief maar wel erg zinvol. Zelf ook dingen bijgeleerd over wat cliënten zelf al doen/uitzoeken.- Plezant. Vooral tijd in het oog houden was moeilijk. Ben zelf ook bewuster met geld bezig nu.
Wat was er positief aan de groepswerking?
<ul style="list-style-type: none">- De sessies waren voornamelijk om de basisvaardigheden mee te geven. Dat is volgens mij wel gelukt.- De tabbladen over administratie zijn zeer handig, bijna heel de groep gebruikt ze.- Onderliggend lag steeds de gedragsverandering en bewustwording. Dat vond ik zeer positief.- De deelnemers hebben veel besparingstips gedeeld. Ze hadden hier nood aan.- Goede groeps sfeer. De deelnemers zitten in dezelfde situatie, ze kunnen ervaringen delen. Er ontstaat een samenhangingsgevoel.- Het gevoel dat de deelnemers hier zelf aan overhouden, ze waren zeer positief.- Mensen versterken elkaar in groep in positieve zin. Ze leren veel van elkaar.- Het sociaal netwerk van de cliënten is uitgebreid. Er zijn telefoonnummers en adressen uitgewisseld. Dat is super!- Contacten met de cliënten.- Het vergelijken van prijzen.- De sessies zijn gedetailleerd uitgeschreven, dat is zeer positief.
Wat kan er beter?
<ul style="list-style-type: none">- De voorbereidingen voor de sessies zijn behoorlijk intensief: plannings maken, intakegesprekken, teamvergaderingen, materiaal verzamelen, papieren afdrukken, ... Het is meer tijdrovend dan ik dacht, terwijl je met je eigen cliënten ook veel werk hebt.- Meer tijd of een extra sessie voorzien voor het individueel jaarplan.- Minder oefeningen voorzien per sessie.- Een maandoverzicht laten opstellen in plaats van een jaarplan.

Op de vraag of er sessies waren die meer of minder zinvol zijn, wordt er gevarieerd geantwoord door de groepsbegeleiders. Voor de een waren alle sessies zinvol omdat er altijd dingen bij te leren zijn en cliënten hier van elkaar konden leren, terwijl voor de ander vooral de sessie rond het ordenen en begrijpen van administratie zinvol was omdat een goed geordende administratie de eerste stap is naar budgetinzicht en veel cliënten dit nu

niet of onvoldoende beheersen. Een derde groepsbegeleider vond vooral sessies drie, vier en vijf zeer zinvol. Hiermee krijgen de deelnemers zicht op het eigen budget en leren ze bewust boodschappen doen.

Het werken met doelstellingen werd ook positief bevonden omdat de deelnemer dan iets heeft om naartoe te werken.

De sessie waarbij een financieel jaarplan moest worden opgesteld door de deelnemer werd door alle begeleiders als (zeer) moeilijk, maar zinvol omschreven. De oefening rond het jaaroverzicht aan de hand van de fictieve case werd niet door iedereen zinvol gevonden, een groepsbegeleider deed de suggestie om dit weg te laten en meer tijd vrij te maken voor het eigen jaarplan. Nog een suggestie was om eerst een maandoverzicht te laten maken, zodat de stap naar een jaarplan niet te groot is. De algemene conclusie van de groepsbegeleiders is om meer tijd uit te trekken voor het opmaken van een individueel jaarplan. De voorziene sessie van drie uur volstaat veelal niet om alle deelnemers een jaarplan te laten opstellen.

De deelnemers zelf waren overwegend positief over de gevolgde sessies. Het opmaken van het jaarplan wordt door hen expliciet benoemd als een zinvolle sessie, net als het vergelijken van prijzen en bewust boodschappen doen (zie ook 3.5.7).

In een van de pilootgemeenten wordt er een budgetgroepje opgericht als vervolgtraject. De deelnemers van de groepswerking zullen er een keer per maand samenkomen om rond het maand- en jaarplan te werken. Ook nieuwe cliënten zullen kunnen aansluiten. Hiermee komt het OCMW tegemoet aan de vraag van de deelnemers om meer bijeenkomsten te voorzien en zorgt ze ervoor dat de aangeleerde vaardigheden verder worden ingeoeft en worden toegepast in het dagelijkse leven.

Tabel 67. Evaluatie van het draaiboek

	(helemaal) eens (score 4 of 5)
	N (N = 4)
De oefeningen uit het draaiboek gaven een meerwaarde aan de sessies.	4
Door de oefeningen uit het draaiboek begrepen de deelnemers beter wat ze moesten doen.	3
De oefeningen die gebruikt werden, motiveerden de deelnemers om er thuis mee aan de slag te gaan.	0

Ook wat het laatste item betreft, zien we een verschil opduiken tussen het oordeel van de deelnemers zelf en dat van de groepsbegeleiders. Van deze laatste is niemand het (helemaal) eens met de stelling dat deelnemers gemotiveerd werden door de oefeningen om er thuis mee aan de slag te gaan. De deelnemers zelf gaan hier echter voor 93,33% mee akkoord (zie Tabel 23). Hiermee wordt de positievere inschatting door de deelnemers zelf opnieuw bevestigd.

Een van de groepsbegeleiders formuleerde nog een mooi compliment over het draaiboek: *"het draaiboek is zeer goed uitgewerkt! Zeer praktische & leuke oefeningen waardoor de cliënten op een leuke en aangename manier zaken bijleren."*

5.2 Inschatting van het gedrag van groepsdeelnemers

In deze paragraaf gaan we nader in op de gedragsvariabelen die ook bij de deelnemers en bij de maatschappelijk werkers werden bevraagd.

Alle groepsbegeleiders merken in Tabel 68 op dat de deelnemers van plan zijn bewuster met hun budget om te gaan. Twee van de groepsbegeleiders geven aan dat de deelnemers sinds de groepswerking meer interesse vertonen in het beheren van het budget. De gedragsintenties lijken er met andere woorden op te wijzen dat deelnemers bewuster zijn of willen worden over hun financieel gedrag.

Tabel 68. Bewuster omgaan met geld, inschatting van de groepsbegeleider

	(helemaal) eens (score 4 of 5)
	N (N = 4)
Ik merk op dat de deelnemers van plan zijn om bewuster om te gaan met hun inkomsten en uitgaven	4
De groepsdeelnemers vertonen sinds de start van de groepswerking meer interesse in het beheren van hun budget	2

5.2.1 Bewust financieel gedrag van de deelnemers

Een eerste variabele die door zowel deelnemers en maatschappelijk werkers als door de groepsbegeleiders werd beoordeeld, is het bewust financieel gedrag van de deelnemers. In tegenstelling tot de scores van de deelnemers en de maatschappelijk werkers is geen enkele groepsbegeleider overtuigd dat deelnemers zich actief met hun geldzaken bezighouden of dat ze mogelijke financiële gevolgen op voorhand inschatten. De positieve evolutie die maatschappelijk werkers daarin zagen bij hun cliënten was zelfs statistisch significant.

Tabel 69. Bewust financieel gedrag van de deelnemers volgens de groepsbegeleider

	Heel vaak of bijna altijd
	N (N = 4)
De groepsdeelnemers houden zich actief bezig met hun geldzaken	0
De groepsdeelnemers houden rekening met financiële gevolgen die ze kunnen tegenkomen	0

5.2.2 Gedrag

5.2.2.1 Gedragsintentie

Tabel 70. Gedragsintentie van de deelnemers volgens de groepsbegeleider

	(helemaal) eens
	N (N = 4)
De groepsdeelnemers willen zich actiever bezighouden met hun geldzaken.	3
De groepsdeelnemers willen nieuwe manieren leren om beter om te gaan met hun geldzaken.	4
De groepsdeelnemers zijn op zoek naar nieuwe manieren om hun geldzaken bij te houden.	2

Wat de gedragsintentie betreft, zijn de groepsbegeleiders minder terughoudend. Ze erkennen allemaal dat de deelnemers nieuwe manieren willen ontdekken om beter met hun budget om te gaan, en drie van de vier begeleiders zijn het (helemaal) eens met de stelling dat deelnemers actiever met hun budget willen bezig zijn. Enkel wat betreft het zoeken naar nieuwe manieren om persoonlijke geldzaken bij te houden, is er verdeeldheid onder de begeleiders.

5.2.2.2 Kennis

De groepsbegeleiders zijn van mening dat de deelnemers over voldoende kennis beschikken om administratie te begrijpen en te ordenen. De kennis over het voldoende lang bewaren van deze administratie is nog een aandachtspunt, net als de nodige kennis over het kunnen maken van een financieel jaaroverzicht. De deelnemers en de maatschappelijk werkers noteren zelf beiden een (significante) toename in het kennisniveau van de deelnemers.

Tabel 71. Kennis van de deelnemers volgens de groepsbegeleider

	(helemaal) eens
	N (N = 4)
De groepsdeelnemers weten hoe ze facturen en rekeninguittreksels moeten begrijpen en lezen.	3
De groepsdeelnemers weten hoe ze hun facturen en papieren kunnen ordenen.	4
De groepsdeelnemers weten hoelang ze hun papieren moeten bewaren.	1
De groepsdeelnemers kunnen een jaaroverzicht maken van inkomsten en uitgaven.	2

5.2.2.3 Administratief gedrag

Tabel 72. Administratief gedrag van de deelnemers volgens de groepsbegeleider

	(helemaal) eens
	N (N = 4)
De groepsdeelnemers begrijpen en lezen hun rekeninguittreksels en facturen zelf.	3
De groepsdeelnemers ordenen hun facturen en papieren zelf.	1
De groepsdeelnemers houden hun inkomsten en uitgaven bij.	1
De groepsdeelnemers maken een onderscheid tussen vaste en variabele kosten.	3

Over het feitelijk gedrag van de deelnemers geven de begeleiders te kennen dat ze de persoonlijke administratie lezen en begrijpen en dat deelnemers een onderscheid maken tussen verschillende uitgavenposten. Echter, het bijhouden van uitgaven en inkomsten en het ordenen van de administratie behoort volgens de groepsbegeleiders niet tot het feitelijk gedrag van de deelnemers.

De deelnemers en de maatschappelijk werkers rapporteren ook voor het administratief gedrag van de deelnemers een toename tussen de voor- en nameting. De positieve scores zijn zeker niet op alle deelnemers van toepassing, dat kan mogelijk verklaren waarom de groepsbegeleiders terughoudend zijn in hun oordeel. Zij hadden in hun vragenlijst namelijk niet de mogelijkheid om een oordeel te vellen voor elke cliënt.

5.2.2.4 Aankoopgedrag

Tabel 73. Aankoopgedrag van de deelnemers volgens de groepsbegeleider

	(helemaal) eens
	N (N = 4)
De groepsdeelnemers bekijken de prijs voor ze een product kopen	4
De groepsdeelnemers vergelijken prijzen voor ze een product kopen	4

Een laatste variabele die werd bevraagd bij de groepsbegeleiders betreft het aankoopgedrag van de deelnemers. Daarover zijn alle groepsbegeleiders het unaniem eens dat de deelnemers prijzen bekijken en vergelijken vooraleer ze een aankoop doen. Dat komt overeen met de positieve inschatting door zowel deelnemers als maatschappelijk werkers.

5.3 Samenvatting bevindingen groepsbegeleiders

Algemeen gesteld kunnen we uit de feedback van de groepsbegeleiders afleiden dat ze de groepswerking als een positief iets hebben ervaren. Ze erkenden dat het voorbereiden en begeleiden ervan tijdsintensief is. Een kanttekening die we hierbij willen maken, is dat we verwachten dat de voorbereiding minder intensief wordt eens de groepsbegeleider vertrouwd is met de inhoud van de groepswerking en deze al een paar keer heeft begeleid.

De groepsbegeleiders zijn ook erg positief over hun rol, en vonden het heel fijn om op een andere manier met de cliënten te kunnen omgaan. Door de groepswerking konden ze nu gericht rond enkele vaardigheden werken. In de individuele begeleidingen is daarvoor vaak onvoldoende tijd.

Het opmaken van een financieel jaaroverzicht wordt unaniem als een moeilijke sessie en taak beschouwd. De suggestie om hiervoor meer tijd te voorzien, moet in dat verband worden geïnterpreteerd. In een van de groepswerkingen werden de maatschappelijk werkers uitgenodigd: zo konden zij hun cliënt helpen bij het maken van dat jaarplan. De deelnemers leken dit ook te waarderen. Ondanks de moeilijkheid van de opdracht, wordt het maken van een jaaroverzicht als erg zinvol omschreven.

Het draaiboek wordt ook overwegend positief geëvalueerd door de begeleiders. De groepsbegeleiders vonden het nuttig om deze groepswerking aan te bieden aan hun cliënten, hoewel ze minder overtuigd zijn dat groepswerking de deelnemers ook vooruit heeft geholpen. Daarin valt opnieuw op dat de deelnemers zelf positiever zijn over de effecten van de groepswerking. De groepsbegeleiders lijken de effecten ervan in het algemeen eveneens minder hoog in te schatten dan de maatschappelijk werkers die de cliënten begeleiden.

Wanneer we kijken naar de bevraagde gedragsvariabelen, merken we toch positieve elementen op. Hoewel de groepsbegeleiders enkel in de nameting over deze variabelen

werden bevraagd en er dus geen verandering meetbaar is, laten ze zich positief uit. Zo geven ze voor de gedragsintentie van de deelnemers aan dat ze zich actiever met hun budget willen bezighouden en geïnteresseerd zijn in nieuwe manieren om daarmee om te gaan. Ook over het kennisniveau van de deelnemers zijn de begeleiders positief, enkel over de kennis die nodig is voor het maken van een jaarplan en over de kennis betreffende de bewaartermijnen van papieren zijn de meningen verdeeld.

Ten slotte kunnen we uit de feedback van de groepsbegeleiders nog enkele tips afleiden voor toekomstige groepsbegeleiders:

- Hou rekening met de startvaardigheden van de deelnemers
Laat deelnemers in kleinere groepen samen werken of bied andere oefeningen aan afhankelijk van de vaardigheden en noden van de deelnemer.
- Voorzie voldoende tijd voor elke sessie
Schat op voorhand in hoeveel tijd je zal nodig hebben. Hou hierbij rekening met de noden en vaardigheden van de deelnemers.
- Bereid je goed voor
Zorg dat je alle oefeningen zelf hebt gemaakt en dat je de oplossingen kent.
- Creëer een sterke koppeling tussen de groepswerking en de individuele begeleiding
Betrek de maatschappelijk werkers bij de sessies, laat hen tussenin bij de deelnemers peilen naar hun ervaringen, vraag hen om verder te werken aan de aangereikte vaardigheden.
- Stem oefeningen af op de eigen werking
Pas bijvoorbeeld het jaarplan uit het draaiboek aan het eigen gebruikte budgetoverzicht aan.

6 Besluit: maakt groepswerk het verschil?

In de literatuur wordt groepswerk vaak omschreven als een methodiek om gericht aan vaardigheden te werken en om het sociaal netwerk van de deelnemers te vergroten. Doordat lotgenoten worden samengebracht, heeft groepswerk een ontschuldigend karakter en zorgt het voor erkenning en herkenning van gevoelens en ervaringen. Deelnemers leren veel van en aan elkaar en worden versterkt doordat zij een bijdrage leveren aan het leerproces van de anderen en de groep. Deze pilootstudie bevestigt reeds voorzichtig een trend van deze **positieve effecten en nodigt sterk uit tot verder onderzoek op grotere schaal (met meer statistische power)**.

De **deelnemers** zelf zijn duidelijk enthousiast over de groepswerking. Vooral de nieuwe sociale contacten en het ontmoeten van lotgenoten worden als pluspunten omschreven. Daarnaast geven ze aan dat ze veel hebben bijgeleerd, van en aan elkaar. Uit hun feedback kunnen we afleiden dat de deelnemers het fijn en nuttig vonden om deel te nemen, en dat ze in sterke mate het gevoel hebben dat de groepswerking hen vooruit heeft geholpen.

Meer in het bijzonder heeft de groepswerking een positief effect op de financiële kennis van de deelnemers: tussen de voor- en nameting treedt er een significante toename op. Voor de andere bevroegde financiële aspecten zijn er geen significante resultaten te rapporteren. We onthouden ook dat er zich tussen de twee meetmomenten een significante toename voordeed in het belang dat de deelnemers hechten aan hun deelname aan de groepswerking. Daarnaast toonde deze studie een positieve significante samenhang aan tussen het aantal bijgewoonde sessies en de score op belevingsmotivatie (deelnemen omdat de groepswerking wordt gezien als een leuke en boeiende uitdaging). Dat past bij de aanbevelingen in het draaiboek om de sessies niet te schools op te vatten, maar er aangename bijeenkomsten van te maken waar uitwisseling centraal staat.

Ook de **maatschappelijk werkers** die de groepsdeelnemers individueel begeleiden geven aan hun cliënten in positieve zin zien te evolueren. Volgens hen vertoont twee derde van de deelnemers meer interesse in het eigen budget. De maatschappelijk werkers bevestigen met hun scores ook dat de kennis van de deelnemers over de behandelde vaardigheden significant is toegenomen tussen de twee meetmomenten. Daarnaast onthouden we ook de significante positieve samenhang tussen de aanwezigheid in de sessies en de door de maatschappelijk werker ervaren verandering in de houding van de deelnemers. Maatschappelijk werkers ervoeren een grotere verandering in de houding van de deelnemers naarmate deze aan meer sessies hadden deelgenomen.

Een kanttekening hierbij is dat de deelnemers zelf positiever zijn over hun vooruitgang. De inschattingen door de deelnemers en de maatschappelijk werkers wijzen wel in dezelfde (positieve) richting, maar de toename is merkbaar groter bij de deelnemers zelf. Ook bij de groepsbegeleiders zien we dezelfde tendens, ook zij zijn terughoudender (ook ten opzichte van de maatschappelijk werkers) in hun scores maar ze bevestigen veelal de positieve trend.

Samengevat kunnen we besluiten dat ook de **groepsbegeleiders** de groepswerking als een positieve ervaring hebben beleefd. Ook al vroeg de voorbereiding en begeleiding meer tijd dan verwacht, toch vonden de groeps werkers het fijn om hun cliënten op een andere manier te leren kennen. In deze groepswerking was er meer tijd om aan de

(basis)vaardigheden te werken dan in een individuele begeleiding en dat vonden ze een voordeel. Over de gedragsintentie en het kennisniveau van de deelnemers laten de groepsbegeleiders zich positief uit. Het draaiboek zelf wordt ook positief geëvalueerd door de begeleiders.

Ten slotte staan we nog even stil bij twee belangrijke aandachtspunten. **Gedragsverandering** is slechts duurzaam indien er langdurig wordt ingezet op de verandering en deze door de herhaaldelijke inoefening en toepassing een deel wordt van het normaal gedrag. Hoe meer iemand in contact komt met bepaalde kennis en vaardigheden en hoe meer men de mogelijkheid heeft om dit in te oefenen, hoe meer dit zal bijdragen tot een bewuste financiële houding die vereist is in een duurzaam budgetmanagement. De koppeling tussen groepswerking en de individuele begeleiding is daarom cruciaal. De vaststelling dat in een van de pilootgemeente een vervolgtraject wordt voorzien waarbij er verder gewerkt zal worden aan het maken van maand- en jaaroverzichten is daarom zeer positief.

Uitval blijft een probleem. Hiervoor zijn geen pasklare antwoorden. Voor de verklaring waarom sommige deelnemers afhaken, grijpen we terug naar de gedragscyclus van Prochaska, DiClemente en Norcross (1992). Gedragsverandering heeft slechts kans op slagen wanneer het individu zich in de fase van bewustzijn bevindt en overtuigd is van de meerwaarde van en noodzaak tot verandering. Dan is men bereid bepaalde opofferingen te brengen of veranderingen door te voeren in het gedrag. Individuen die nog niet inzien dat ze een problematisch of ongezond (financieel) gedrag vertonen, kunnen met andere woorden nog geen duurzame gedragsverandering realiseren. Bij hen is het belangrijk te werken aan die bewustwording; hiervoor kunnen ook oefeningen worden uitgevoerd in een individuele begeleiding (denk hiervoor bijvoorbeeld aan het noteren van de dagelijkse uitgaven, het maken van een maandoverzicht op basis van een fictieve case of oefeningen rond uitgaven die moeten en mogen, rond onvoorziene uitgaven, rond het inschatten van bepaalde uitgaven, ...). Pas nadat individuen inzien dat hun huidige gedrag niet gezond is of op lange termijn niet houdbaar is, kan er een traject van gedragsverandering worden opgestart. De positieve, significante samenhang tussen het aantal bijgewoonde sessies en de belevingsmotivatie (zie 3.3.4) benadrukt dat het loont om de sessies niet te schools in te kleden maar te omkaderen als leuke en boeiende bijeenkomsten. Deelnemers die de groepswerking zien als iets leuks, namen aan meer sessies deel. Dat, in combinatie met een goede selectie van mogelijke kandidaten voor de start en het tussentijds benaderen van afwezige deelnemers, kan helpen om de uitval tot een minimum te beperken.

In conclusie, op basis van de kwantitatieve en kwalitatieve resultaten van deze – zij het erg beperkte – pilootstudie, durven we reeds voorzichtig stellen dat groepswerking een positief resultaat heeft en dat het de moeite loont om erin te investeren. Groepswerking geeft de mogelijkheid om intensief aan (basis)vaardigheden te werken, is ontschuldigend, laat deelnemers van en aan elkaar leren, vergroot het sociaal netwerk van de deelnemers en kan, in combinatie met een voortgezette begeleiding, leiden tot een duurzame gedragsverandering. Hoewel er vervolgonderzoek nodig is, durven we stellen dat **groepswork met andere woorden het verschil kan maken.**

7 Bijlagen

7.1 Bijlage 1. Samenvatting van de literatuurstudie

Hulpverlening bij financiële problemen: is financiële educatie het antwoord?

Een systematische literatuurstudie naar succesfactoren voor financiële educatie en psychologische ondersteuning in groep

Nele Peeters, Kathinka Rijk, Barbara Soetens, Bérénice Storms en Koen Hermans

Inleiding

De economische crisis heeft geleid tot een toename van individuen met financiële problemen. Tegelijkertijd zoeken meer mensen hulp om die financiële moeilijkheden aan te pakken (Loibl, Grinstein-Weiss, Zhan, & Bird, 2010). Hen helpen is uitermate belangrijk, gezien de impact van financiële moeilijkheden op de levenskwaliteit van het individu (en diens omgeving) (Kasser et al., 2013; West, 2003; Zaleskiewicz, Gasiorowska, & Kesebir, 2013). Een beperkte financiële kennis kan leiden tot tewerkstellingsmoeilijkheden (Hogarth, 2007; Loibl et al., 2010), relationele problemen (Zimmerman & Roberts, 2012), emotionele problemen (Xiao, Tang, Serido, & Shim, 2011; Zaleskiewicz et al., 2013) en een verminderd welzijn (Lyons, White, & Howard, 2008; Xiao et al., 2011). Gezinnen met lage inkomens worden bovendien vaak geconfronteerd met meerdere problematische situaties en vormen daarom een kwetsbare groep (Hawkins & Kim, 2012).

Hoewel er in de praktijk al verschillende vormen van budget- en schuldhulpverlening bestaan, blijft het onderzoek naar de effecten van financiële educatie op de kennis, attitudes en gedragingen van consumenten eerder beperkt. Hoewel de resultaten van deze studies niet eenduidig zijn, is de algemene conclusie dat financiële educatie leidt tot meer financiële kennis (Lyons & Neelakantan, 2008). Echter, om de brug te maken van kennis naar gedrag, volstaat financiële educatie alleen niet (Hawkins & Kim, 2012; Kennedy, 2013). Daarvoor is het nodig om zowel financiële vaardigheden te trainen als om psychologische ondersteuning te bieden om een gedragsverandering te realiseren.

In dit artikel vatten we de resultaten samen van een uitgebreide literatuurstudie waarin we samenbrengen wat er in de wetenschappelijke literatuur al geweten is over de inhoud, de vorm en de effectiviteit van programma's waar financiële educatie gecombineerd wordt met een psychologische begeleiding en die gericht zijn op kwetsbare groepen. Omdat de groep hulpvragers steeds groter wordt en omdat groepsdynamische processen een belangrijke meerwaarde kunnen hebben in een hulpverleningstraject, ligt de klemtoon in dit artikel op groepsinitiatieven. Meer specifiek staan we stil bij de doelen van bestaande programma's, bij de wijze waarop dergelijke programma's moeten worden opgebouwd om duurzame gedragsverandering te stimuleren en bij de effectiviteit van bestaande programma's. Eerst zal een theoretisch kader geschetst worden, vervolgens zullen de kenmerken van de programma's beschouwd worden, en tot slot zal onderzoek naar de effectiviteit ervan besproken worden.

Dit artikel is een beperkte weergave van de resultaten van de uitgevoerde literatuurstudie. Een meer gedetailleerde en methodologische toelichting is te vinden in het originele artikel van de auteurs (nog te verschijnen). Deze literatuurstudie is de eerste fase van een onderzoek naar groepswerking. Vervolgonderzoek moet leiden tot de ontwikkeling van een draaiboek/inspiratieboek dat sociale organisaties kunnen hanteren om zelf een financieel educatief programma in groepsverband op te zetten, gericht op kwetsbare groepen.

Theoretisch kader

Hoewel de meeste praktijkinitiatieven inzake financiële educatie geen tot weinig theoretische verankering hebben, leveren theorieën rond gedragsverandering toch een belangrijke bijdrage aan het begrijpen van hoe en waarom veranderingen optreden. Deze geven aan hoe gedragsverandering gestimuleerd en gefaciliteerd kan worden en hoe individuen gemotiveerd kunnen worden om het gedrag structureel te veranderen. Drie theoretische stromingen rond gedragsverandering zijn in de literatuur al toegepast op financieel gedrag (Ozmete & Hira, 2011) en vormen daarom de kern van het theoretisch kader van deze studie: het transtheoretisch model van gedragsverandering (Prochaska, DiClemente, & Norcross, 1992), de theorie van gepland gedrag (Ajzen, 1991), en de zelfdeterminatietheorie (Deci & Ryan, 1985). Deze theorieën bevatten heel wat zinvolle elementen die groepswerkingen rond financiële educatie efficiënt en effectief kunnen maken. Omdat het de bedoeling is van het eerder vermelde draaiboek om methodieken aan te reiken die gesteund zijn op wetenschappelijke literatuur en evidentie rond financiële gedragsverandering, nemen deze theorieën een belangrijke plaats in de literatuurstudie in.

Transtheoretisch model van gedragsverandering

Het transtheoretisch model van gedragsverandering (TTM) richt zich op gedragsverandering en gaat ervan uit dat individuen verschillende stadia doorlopen, gaande van precontemplatie tot onderhoud. Het model benadrukt dat gedragsverandering geen lineair proces is (Prochaska et al., 1992; Prochaska & Velicer, 1997) en dat herval hier een integraal onderdeel van uitmaakt (Prochaska & Velicer, 1997). Met het TTM kan de gereedheid van individuen om hun gedrag te veranderen worden beoordeeld op basis van de onderscheiden stadia. In de precontemplatiefase ervaren individuen zelf geen probleem en hebben ze niet de intentie om hun gedrag te veranderen in de komende zes maanden. In de contemplatiefase zijn individuen zich bewust van hun probleem. Het individu weet intussen wel welk gedrag hij wil veranderen, maar voor de verandering zelf is hij nog niet klaar. In de voorbereidingsfase heeft het individu besloten om zijn gedrag te veranderen in de volgende maand. Daartoe treft hij de nodige voorbereidingen, die soms al leiden tot kleine veranderingen. In de actiefase richt een individu zich actief op het veranderen van zijn gedrag. In deze fase is het belangrijk om ook te werken aan zelfcontroletechnieken. Wanneer individuen tussen de zes en achttien maanden actief hun gedrag veranderen en hun oude gedrag niet langer vertonen, komen ze terecht in de onderhoudsfase. Het verstevigen en het onderhouden van het nieuwe, gewenste gedrag staat hierin centraal. Doorheen al deze fasen kan herval optreden, een normaal verschijnsel bij het duurzaam veranderen van gedrag. Wanneer programma's rond financiële educatie zo ontwikkeld zijn dat ze inspelen op de fase waarin een individu zich bevindt, kunnen ze ervoor zorgen dat individuen opschuiven doorheen deze fasen en uiteindelijk komen tot een duurzame gedragsverandering (Collins, Baker, & Gorey, 2007; Lyons, Howard, & Scherpf, 2010; Shockey & Seiling, 2004; Spader, Ratcliffe, Montoya, & Skillern, 2009; Xiao et al., 2004).

Theorie van gepland gedrag

De theorie van gepland gedrag (Theory of Planned Behavior, TPB) is ontwikkeld om menselijk gedrag te voorspellen en te verklaren (Ajzen, 1991). De TPB is een uitbreiding van de 'Theory of Reasoned Action' (TRA) die een causale relatie veronderstelt tussen attitude, subjectieve normen en gedragsintentie, voor gedrag dat het individu zelf onder controle heeft (Chudry, Foxall, & Pallister, 2011). Centraal in de TRA is de intentie om een bepaald gedrag te stellen. Deze intentie wordt vervolgens door twee factoren verklaard: attitudes (gevoelens of meningen over een gedrag) en subjectieve normen (een individu's perceptie van de mening van familie en vrienden over een bepaald gedrag) (Chudry et al., 2011; Collins et al., 2007). De TRA gaat ervan uit dat hoe sterker de intentie om een gedrag te vertonen, hoe groter de waarschijnlijkheid dat het gedrag effectief vertoond wordt. Een belangrijke opmerking is wel dat dit enkel geldt voor gedrag waarvan het individu zelf kan beslissen of hij het al dan niet vertoont: "intentions would be expected to influence performance to the extent that the person has behavioral control, and performance should increase with behavioral control to the extent that the person is motivated to try" Ajzen (1991, p. 183). Het is de perceptie over deze gedragscontrole en de impact ervan op intenties en acties die de TPB onderscheidt van de TRA. De TPB neemt het concept van 'ervaren gedragscontrole' mee op als "het idee dat iemand heeft over hoe moeilijk of gemakkelijk het is om een bepaald gedrag te vertonen, waarbij diens geloof in de beschikbare middelen en mogelijkheden van invloed kunnen zijn op de ervaren gedragscontrole" (Ajzen and Madden in Sahni, 1994). Uit empirische studies bleek dat persoonlijke attitudes de sterkste voorspeller zijn van het intentionele gedrag, gevolgd door de ouderlijke normen en de ervaren gedragscontrole (Shim, Serido, & Tang, 2012; Sotiropoulos & d'Astous, 2013; Xiao & Wu, 2008). Wanneer financiële educatie erin slaagt om gezonde financiële attitudes bij te brengen aan de deelnemers, heeft dat wellicht een impact op hun (intentioneel) financieel gedrag.

Zelfdeterminatietheorie

De zelfdeterminatietheorie is ontwikkeld door Deci en Ryan (1985), en stelt dat er drie basisbehoeften zijn die een verklaring bieden voor de intrinsieke motivatie, zelfregulatie en het algemeen psychologisch welbevinden van mensen. Dit zijn de behoefte aan competentie, autonomie en verbondenheid. De theorie wordt frequent toegepast in onderzoek naar gezondheidsgerelateerd gedrag (voor een overzicht zie Ryan, Patrick, Deci, & Williams, 2008), en wordt tevens door diverse onderzoekers gebruikt om financieel gedrag te verklaren. Onderzoek naar financieel gedrag dat vanuit dit theoretisch perspectief wordt uitgevoerd richt zich meestal op zaken als materialisme en overconsumptie. Uit verschillende onderzoeken (Burroughs et al., 2013; Hawkins & Kim, 2012; Irving, 2012) blijkt dat materialisme en het overmatig consumeren samenhangen met onvervulde behoeften aan competentie, autonomie en verbondenheid. Het ongezond financieel gedrag wordt gezien als een poging deze tekorten te herstellen, waardoor de financiële situatie echter steeds moeilijker wordt en er een neerwaartse spiraal ontstaat. Stone (2010) gaat nog een stap verder en vertaalt de algemene concepten uit de zelfdeterminatietheorie naar specifiek financieel gedrag. Hij spreekt over financiële competentie, financiële autonomie en splitst het concept verbondenheid op in twee financiële varianten: financiële verbondenheid-vertrouwen en financiële verbondenheid-ondersteuning. Uit verschillende onderzoeken blijkt dat dit model inderdaad in staat is om te verklaren waarom individuen ongezond financieel gedrag vertonen (Garðarsdóttir & Dittmar, 2012; Kasser et al., 2013; Newton, 2009) en ook in welke mate ze gevoelig zijn voor (financiële) beloningen om positief gedrag te versterken (Stone, Bryant, & Wier, 2010). Het is bij het ontwikkelen van een programma gericht op financiële gedragsverandering dan ook belangrijk dat gewerkt wordt aan de vergroting van (financiële) competentie, autonomie en verbondenheid. De eerste twee aspecten zouden door kennisoverdracht en oefening (toegepast op de eigen

financiële situatie) versterkt kunnen worden, gevoelens van verbondenheid zouden wellicht in een groepswerking vergroot worden.

Welke doelen stellen bestaande programma's rond financiële educatie voorop?

In de literatuur is er momenteel geen consensus over de persoonlijke financiële principes die elke volwassene zou moeten beheersen en die dus aan bod zouden moeten komen in programma's over financiële educatie (Lyons et al., 2008; Sprow, 2010). Een belangrijk onderscheid kan worden gemaakt tussen 'financiële geletterdheid' en 'financiële capaciteit'. Bij financiële geletterdheid ligt de nadruk op financiële kennis en minder op vaardigheden. Het concept financiële capaciteit impliceert daarnaast dat individuen deze kennis en vaardigheden ook kunnen toepassen. Wanneer een programma gericht is op het verhogen van financiële geletterdheid en dus de financiële kennis, zal het praktijkgerichte inoefenen van vaardigheden niet aan bod komen in het programma. Wanneer een programma daarentegen het verhogen van de financiële capaciteit centraal plaatst, zal er naast een kennisverhogende insteek ook aandacht worden besteed aan het inoefenen en leren toepassen van de nodige vaardigheden.

Verschillende studies tonen aan dat het verhogen van financiële kennis alleen niet voldoende is om een gedragsverandering te realiseren (Chudry et al., 2011; Despard & Chowa, 2010; Edouard, 2011; Elliott & Kim, 2013; Hawkins & Kim, 2012; Kennedy, 2013; Parker, 2010; Shim, Barber, Card, Xiao, & Serido, 2010; Shockey & Seiling, 2004; Subactagin-Matto & Goncalves-Rorke, 2010; Way & Wong, 2010; Xiao, Serido, & Shim, 2012). Om te komen tot een duurzame gedragsverandering en om positieve financiële gedragingen te ontwikkelen, moet aan verschillende voorwaarden worden voldaan. Een individu moet beschikken over een set van gezonde en positieve attitudes, een ondersteunend sociaal netwerk van individuen met gezonde financiële gedragingen, en moet vertrouwen in zichzelf hebben dat men in staat is om verstandige beslissingen te nemen op basis van de eigen kennis (Shim, Barber, Card, Xiao, & Serido, 2010). Vanuit deze vaststelling wordt een combinatie van financiële educatie met een vorm van psychologische ondersteuning aangeraden (Anand & Lea, 2011).

Hoe moeten programma's rond financiële educatie eruitzien om gedragsverandering te stimuleren?

Inhoud en kenmerken van programma

Net zoals er geen consensus is over de financiële principes waarover elke volwassene zou moeten beschikken, is er in de literatuur geen eenduidig beeld over de thema's die aan bod moeten komen in financiële educatie, over de duur van de programma's en over de gebruikte lesmethodes.

Volgens Lyons et al. (2006) komen drie deelthema's in de meeste programma's aan bod: budgetteren van inkomsten en uitgaven, het beheren van kredieten en schulden, en sparen en investeren. Daarnaast gaat het in bestaande programma's ook over werken met doelen, consumentenvaardigheden, zicht- en spaarrekeningen, verzekeringen, juridische aangelegenheden, thuisadministratie en huiseigenaarschap (zie onder meer Calderone, Mulaj, Sadhu, & Sarr, 2013; FDIC, 2007; Gutter & Renner, 2007; Lyons, Chang, & Scherpf, 2006; Lyons et al., 2010; Lyons et al., 2008; Shockey & Seiling, 2004).

Ook in de looptijd zijn er grote verschillen op te merken. De literatuur rapporteert over zeer korte programma's zoals online of telefonische cursussen die 60 tot 90 minuten duren (Lyons et al., 2010; Lyons et al., 2008), maar eveneens over programma's die meerdere sessies verspreiden over opeenvolgende weken (Burk, 2011; M. J. Collins, 2010; FDIC, 2007; Gutter & Renner, 2007; Haynes-Bordas, Kiss, & Yilmazer, 2008; Lyons, Chang, et al., 2006; Mills et al., 2008; Palmer, Bliss, Goetz, & Moorman, 2010; Shockey & Seiling, 2004) of zelfs over meerdere jaren (Sherraden, Johnson, Guo, & Elliott, 2011).

Wat de lesmethodes betreft, toonde onderzoek aan dat 41,2% van de aanbieders van financiële educatie vooral gebruik maakt van workshops of seminaries als lesmethode, 21,2% van de aanbieders richt meerdere sessies in en 20% doet vooral aan individuele begeleiding (Lyons, Palmer, Jayaratne, & Scherpf, 2006). De literatuurzoektocht toonde dan wel aan dat er vaak verschillende lesmethoden gecombineerd worden in de bestaande programma's, maar uit het onderzoek werd niet duidelijk welke specifieke lesmethoden effectief zijn.

Een belangrijk aandachtspunt voor financiële educatie is dat de doelen van dergelijke programma's realistisch moeten zijn. Bepaalde doelen blijven voor sommige deelnemers onbereikbaar zolang hun financiële situatie niet wijzigt. Programma's moeten bijgevolg het onderscheid maken tussen gedragingen die op korte termijn kunnen veranderen en gedragingen die een meer diepgaande en structurele verandering van iemands persoonlijke financiële situatie vragen (Danes & Rettig, 1993; Lyons, 2005; Lyons, Chang, et al., 2006; Lyons & Neelakantan, 2008). Het succes van een financieel educatief programma hangt dus samen met de vraag of deelnemers de financiële vaardigheden hebben aangeleerd die ze nodig hebben in hun specifieke financiële situatie (Lyons, Palmer, et al., 2006).

Een laatste kanttekening bij de inhoud van financiële educatieve programma's houdt verband met de omkadering. Auteurs als Parker (2010), Collins en collega's (2007; 2013; 2012), en Loibl en anderen (2010) benadrukken de noodzaak om de programma's niet als een losstaand hulpverleningsinitiatief te beschouwen maar om in te zetten op een lange termijn begeleiding. Deze kan ervoor zorgen dat de opgedane kennis ook wordt toegepast in de praktijk.

Motiveren van deelnemers

Motivatie is een essentieel onderdeel van gedragsverandering. Financiële educatieve programma's bereiken dan ook vaak diegenen die al gemotiveerd zijn; "financial education does not necessarily motivate individuals; motivation brings individuals to financial education" (Rowley, Lown, & Piercy, 2012). Toch blijft het voor iedere cliënt in budget- of schuldhulpverlening zinvol om hen te stimuleren hun budget op een bewuste manier te beheren. Hulpverleners houden hiervoor best rekening met de verschillende stadia van gedragsverandering die eerder toegelicht werden in het Transtheoretisch Model van gedragsverandering (Burk, 2011; Shockey & Seiling, 2004; Xiao, O'Neill, et al., 2004). Individuen die zich in de eerste fasen bevinden, moeten zich eerst bewust worden van hun gedrag en de wijzigingen die ze eraan kunnen of willen aanbrengen. Cursussen die gericht zijn op het overbrengen van financiële kennis en vaardigheden zijn daarom beter geschikt voor individuen die al overtuigd zijn van de veranderingen die ze kunnen doorvoeren en op zoek zijn naar hulpmiddelen om deze te realiseren (Shockey & Seiling, 2004). Eens iemand een traject van gedragsverandering is gestart, is het net zo belangrijk om het individu gemotiveerd te houden. Programma's worden bijgevolg best zo ingericht dat ze de interesse van de deelnemers prikkelen. Samengevat toont de wetenschappelijke literatuur aan dat individuen klaar moeten zijn om deel te nemen aan een financieel educatief programma: dat noemt men het 'teachable

moment' (Beck & Neiser, 2009; Lyons et al., 2010; Lyons et al., 2008) of zogenaamde 'just-in-time education' (Carswell, 2009; Fernandes, Lynch Jr, & Netemeyer, 2014).

Groepsinterventies

Groepsdynamische aspecten zoals de steun van andere deelnemers bieden een meerwaarde die individuele begeleiding niet kan realiseren. Hoewel groepsinterventies in bepaalde situaties even effectief zijn als individuele hulpverlening (Morrison, 2001), mag de meerwaarde ervan niet als een pleidooi worden gezien om enkel in te zetten op een groepsgerichte hulpverlening. Beide vormen hebben specifieke kenmerken die een voor- of nadelig effect kunnen hebben op de gedragsverandering (Burlingame, MacKenzie, & Strauss, 2004) en worden idealiter dus gecombineerd in de hulpverlening.

De aanwezigheid van individuen met een gelijkaardig profiel blijkt een belangrijk voordeel te zijn. Deelnemers worden voor elkaar een bron van emotionele ondersteuning en geven elkaar informatie. Dat leidt tot een verminderd isolement en toegenomen zelfvertrouwen (Baker & O'Rourke, 2013; J. M. Collins et al., 2013; de Greef, Segers, & Verté, 2010; Guada, Conrad, & Mares, 2012). Deelnemers van groepsinterventies rond financiële educatie gaven in een onderzoek van Sherraden en collega's (2005 in Parker, 2010) aan dat ze het meest geleerd hadden van de andere deelnemers en door het inoefenen van de toegelichte vaardigheden. Deelnemers bleken meer op hun gemak om vragen te stellen omdat ze merkten dat de andere deelnemers gelijkaardige ervaringen hadden meegemaakt. Turnham (2010, p. 80) daarentegen ondervond dat sommige deelnemers een individuele begeleiding verkiezen wanneer het gaat over financiële aangelegenheden. Zij vonden dat er daarin meer privacy is, een grote focus gelegd wordt op de eigen situatie, dat er minder tijd verspild wordt aan niet-relevante informatie of discussies en dat er meer tijd is om vragen te stellen.

Groepen samenstellen is geen evidente opdracht. Collins en collega's (2013) bevelen aan om aandacht te besteden aan de groepsgrootte, de groepssamenstelling en de vertrouwelijkheid binnen de groep. Hoewel er in de literatuur geen ideale groepsgrootte is bepaald, bestaan de meeste groepen uit minder dan twaalf deelnemers. Grotere groepen kunnen ertoe leiden dat deelnemers zich verstoppen achter de groepsgrootte en minder geneigd zijn om bij te dragen aan het groepsproces. De groep mag bovendien niet te heterogeen worden samengesteld: als er grote verschillen bestaan tussen de leden, worden gevoelens van herkenning onderdrukt en kan het voor de groepsbegeleider moeilijk zijn om alle deelnemers te bereiken. Ook vertrouwelijkheid binnen de groep moet voldoende aandacht krijgen omdat financiële aangelegenheden beladen onderwerpen zijn. Heel specifiek voor financieel educatieve programma's die gericht zijn op kwetsbare groepen verdient het aanbeveling dat de groepsbegeleider voldoende op de hoogte is van de leefomstandigheden van de deelnemers en inzicht heeft in de ruimere armoedeproblematiek (Shockey & Seiling, 2004).

Effectiviteit van financiële educatie: is het de investering waard?

Hoewel er geen hard bewijs is dat financiële educatie tot een duurzame gedragsverandering leidt, tonen meerdere studies aan dat financiële educatie leidt tot toegenomen financiële kennis of een gezond(er) financieel gedrag (M. J. Collins, 2010; Elliehausen et al., 2007; Hawkins & Kim, 2012; Lyons, Chang, et al., 2006; Turnham, 2010). Om een uitspraak te kunnen doen over de effectiviteit van financiële educatie selecteerden we in de literatuurstudie enkel interventies gericht op kwetsbare groepen waar financiële educatie wordt gecombineerd met psychologische begeleiding en waar minstens een persoonlijk contact tussen begeleider en deelnemer gerealiseerd werd. Hieruit bleek dat dergelijke programma's een positieve impact hebben op de financiële kennis van de deelnemers, op hun zelfvertrouwen en/of op hun (intentioneel) gedrag (M. J. Collins, 2010; FDIC, 2007; Lyons, Chang, et al., 2006; Lyons et al., 2010; Lyons et al., 2008; Shockey & Seiling, 2004).

Het kennisniveau dat de deelnemers hebben voor de aanvang van het financieel programma lijkt een invloed uit te oefenen op de impact die het programma op hen heeft, hoewel de conclusies ambigu zijn. De ene studie toont aan dat deelnemers met een beperktere kennis voor de aanvang van het programma een grotere impact weten te realiseren op hun kennisniveau (Lyons, Chang, & Scherpf, 2006), terwijl een recentere studie concludeert dat deelnemers met een uitgebreidere kennis voor de start van het programma meer bijleerden dan deelnemers met een beperktere kennis (Lyons et al., 2010). Het kennisniveau zelf wordt dan weer beïnvloed door de oorzaken van de financiële problemen. Wanneer de financiële problemen te wijten zijn aan gebeurtenissen zoals ziekte of werkloosheid of aan andere gebeurtenissen die geen verband houden met een financieel wanbeheer, waren deelnemers meer in staat hun financiële kennis en gedragsintenties te verbeteren (Lyons et al., 2010).

Echter, er zijn twee belangrijke beperkingen verbonden aan deze conclusies. Vooreerst hebben individuen die deelnemen aan een financieel educatief programma wellicht een sterkere motivatie om bij te leren en zijn ze al bereid hun gedrag aan te passen (Haynes-Bordas, Kiss, & Yilmazer, 2008). De vaststelling dat financiële educatie een bijdrage levert aan een toegenomen financiële kennis, zelfvertrouwen of gedragsintenties kan bijgevolg mogelijk worden verklaard door de motivatie van de deelnemers. Een tweede beperking is de vaststelling dat de meeste studies de deelnemers niet langdurig opvolgen, terwijl de effecten van een educatief programma wellicht anders zijn wanneer ze net na afloop worden gemeten of pas maanden later (Haynes-Bordas et al., 2008). Om een duidelijk zicht te krijgen op de langetermijneffecten is het van belang deelnemers van een educatief programma langdurig op te volgen.

Conclusie: welke succesfactoren moeten we in financiële educatieve programma's inbouwen?

Uit de literatuurzoektocht kunnen we concluderen dat er bewijs voorhanden is van de positieve effecten van programma's voor kwetsbare groepen waar financiële educatie gecombineerd wordt met een vorm van psychologische ondersteuning. Er is echter nog steeds weinig geweten over de precieze mechanismen die verantwoordelijk zijn voor deze positieve effecten.

Een belangrijke vaststelling is dat het niet voldoende is om in te zetten op het verhogen van kennis, wanneer de uiteindelijke bedoeling is om een gedragsverandering teweeg te brengen. Daarvoor is het essentieel dat vaardigheden (herhaaldelijk) worden ingeoefend, bij voorkeur in het echte leven of in realistische simulaties. We pleiten er ook voor om financiële educatie niet

als een losstaande cursus te beschouwen, maar om dit in te bedden in een langlopend hulpverleningstraject waarbij de deelnemer ondersteuning krijgt in het stellen en behalen van financiële doelen en in het onderhouden van nieuwe gedragingen.

Ook al is het niet geweten welke mechanismen ervoor zorgen dat een programma werkt, toch toont de literatuur aan dat er een overeenstemming moet zijn tussen de doelen van de deelnemers en de doelen van het programma. Het programma moet dus aangepast worden aan de leefomstandigheden van de deelnemers. Grofweg zijn er twee doelstellingen voor dergelijke programma's: bewustwording creëren over de huidige financiële situatie en het verhogen van kennis en vaardigheden. De bewustmaking helpt bij het motiveren van deelnemers om hun gedrag aan te pakken en om op te schuiven doorheen de fasen van gedragsverandering. Door het verhogen van kennis en vaardigheden kunnen deelnemers de gewenste veranderingen vervolgens ook doorvoeren.

Thema's die in vele programma's aan bod komen en die door deelnemers als interessant worden beschouwd, zijn: budgetteren van inkomsten en uitgaven, beheren van kredieten en schulden, sparen en investeren, werken met doelen, consumentenrechten en thuisadministratie.

Groepsgerichte programma's zijn een waardevolle setting omdat deelnemers van elkaar kunnen leren. Ondersteuning krijgen van individuen die een gelijkaardige ervaring hebben meegemaakt en het kunnen leren van en aan elkaar zijn belangrijke voordelen van groepswork. Daarnaast leidt groepswork ertoe dat deelnemers zien dat anderen gelijkaardige problemen ervaren en dat ze een sterker sociaal netwerk kunnen opbouwen. Bovendien is groepswork goed voor hun zelfvertrouwen en geloof in hun eigen kunnen omdat zij ook iets kunnen bijbrengen aan de andere deelnemers. Een groep versterkt dus alle deelnemers. Heterogeniteit mag, maar de verschillen tussen de deelnemers mogen niet te groot zijn. Bij te grote verschillen tussen de groepsleden of ten aanzien van de groepsbegeleider bestaat de kans dat deelnemers zich niet veilig voelen en dat het programma niet langer aansluit bij de noden en behoeften van alle deelnemers. Vertrouwelijkheid binnen de groep en de groepssamenstelling zijn belangrijke aandachtspunten bij het selecteren van deelnemers.

Op basis van de uitgevoerde literatuurstudie, menen we dat het zinvol en waardevol is om financiële educatie aan te bieden aan kwetsbare groepen, en om daarbij te voorzien in een psychologische ondersteuning. De effectiviteit van dergelijke programma's kan o.i. verder worden verhoogd door dergelijke programma's in te bedden in een langdurige hulpverlening en door in te zetten op groepswork en groepsprocessen. Idealiter worden dergelijke programma's geëvalueerd in een lange termijn empirisch onderzoek om uiteindelijk te komen tot een evidence-based programma waar financiële educatie en psychologische ondersteuning worden gecombineerd.

Lijst van geraadpleegde werken

- Ajzen, I. (1991). The Theory of Planned Behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50(2), 179-211.
- Anand, P., & Lea, S. (2011). The psychology and behavioural economics of poverty. *Journal of Economic Psychology*, 32(2), 284-293. doi: <http://dx.doi.org/10.1016/j.joep.2010.11.004>
- Baker, C., & O'Rourke, C. (2013). Group financial coaching: Summary of interview and survey findings: Center for Financial Security - University of Wisconsin Madison.
- Beck, T., & Neiser, B. (2009). Learning and growing: Lessons learned in financial education. *Community Investments(Sum)*, 11-14.
- Burk, D. (2011). Evaluation of the USU Retirement and Savings Seminar. (Master of Science in Family, Consumer, and Human Development), Utah State University, Logan, Utah. Retrieved from <http://digitalcommons.usu.edu/etd/1057>
- Burlingame, G. M., MacKenzie, K. R., & Strauss, B. (2004). Small group treatment: Evidence for effectiveness and mechanisms of change. *Bergin & Garfield's Handbook of psychotherapy and behavior change*, 5, 647-696.
- Burroughs, J. E., Chaplin, L. N., Pandelaere, M., Norton, M. I., Ordabayeva, N., Gunz, A., & Dinauer, L. (2013). Using Motivation Theory to Develop a Transformative Consumer Research Agenda for Reducing Materialism in Society. *Journal of Public Policy & Marketing*, 32(1), 18-31.
- Calderone, M., Mulaj, F., Sadhu, S., & Sarr, L. (2013). Does financial education affect savings behavior? Evidence from a randomized experiment among low-income clients of branchless banking in India (pp. 48): The Russia Financial Literacy and Education Trust Fund.
- Carswell, A. (2009). Does Housing Counseling Change Consumer Financial Behaviors? Evidence from Philadelphia. *J Fam Econ Iss*, 30(4), 339-356. doi: 10.1007/s10834-009-9170-y
- Chudry, F., Foxall, G., & Pallister, J. (2011). Exploring Attitudes and Predicting Intentions: Profiling Student Debtors Using an Extended Theory of Planned Behavior. *Journal of Applied Social Psychology*, 41(1), 119-149.
- Collins, J. M., Baker, C., & Gorey, R. (2007). Financial Coaching: A New Approach for Asset Building? (pp. 73): Policy Lab.
- Collins, J. M., Eisner, R., & O'Rourke, C. (2013). Bringing Financial Coaching to Scale-The Potential of Group Coaching Models.
- Collins, J. M., & O'Rourke, C. M. (2012). The Application of Coaching Techniques to Financial Issues *Journal of Financial Therapy*, 3(2), 39-56.
- Collins, M. J. (2010). Effects of mandatory financial education on low- income clients. *FOCUS*, Newsletter by the Institute for Research on Poverty, pp. 13-18.
- Danes, S. M., & Rettig, K. D. (1993). The Role of Perception in the Intention to Change the Family Financial Situation. *Journal of Family and Economic Issues*, 14(4), 365-389.
- de Greef, M., Segers, M., & Verté, D. (2010). Development of the SIT, an instrument to evaluate the transfer effects of adult education programs for social inclusion. *Studies in Educational Evaluation*, 36(1-2), 42-61. doi: <http://dx.doi.org/10.1016/j.stueduc.2010.06.001>
- Deci, E. L. (1985). *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior*. New York and London: Plenum.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1985). *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior*: Plenum, New York.
- Despard, M., R., & Chowa, G., A. N. (2010). Social Workers' Interest in Building Individuals' Financial Capabilities. *Journal of Financial Therapy*, 1(1).
- Edouard, E. (2011). *Bridge to opportunity*.
- Elliehausen, G., Christopher Lundquist, E., & Staten, M. E. (2007). The impact of credit counseling on subsequent borrower behavior. *Journal of Consumer Affairs*, 41(1), 1-28.

- Elliott, W., & Kim, J. S. (2013). The role of identity-based motivation and solution-focus brief therapy in unifying accounts and financial education in school-related CDA programs. *Children and Youth Services Review*, 35(3), 402-410. doi: <http://dx.doi.org/10.1016/j.chilyouth.2012.12.016>
- FDIC. (2007). A Longitudinal Evaluation of the Intermediate-term Impact of the Money Smart Financial Education Curriculum upon Consumers' Behavior and Confidence (pp. 158).
- Fernandes, D., Lynch Jr, J. G., & Netemeyer, R. G. (2014). Financial Literacy, Financial Education, and Downstream Financial Behaviors. *Management Science*.
- Garðarsdóttir, R. B., & Dittmar, H. (2012). The relationship of materialism to debt and financial well-being: The case of Iceland's perceived prosperity. *Journal of Economic Psychology*, 33(3), 471-481. doi: <http://dx.doi.org/10.1016/j.joep.2011.12.008>
- Guada, J. M., Conrad, T. L., & Mares, A. S. (2012). The Aftercare Support Program: An Emerging Group Intervention for Transition-Aged Youth. *Social Work With Groups*, 35(2), 164-178.
- Gutter, M. S., & Renner, C. (2007). Measuring the Impact of a Financial Education Curriculum on Student Attitudes and Behavior. Final Evaluation Report (pp. 15): The University of Wisconsin.
- Hartarska, V., & Gonzalez-Vega, C. (2005). Credit counseling and mortgage termination by low-income households. *The Journal of Real Estate Finance and Economics*, 30(3), 227-243.
- Hawkins, R. L., & Kim, E. J. (2012). The Socio-Economic Empowerment Assessment: Addressing Poverty and Economic Distress in Clients. *Clinical Social Work Journal*, 40, 194-202.
- Haynes-Bordas, R., Kiss, D., & Yilmazer, T. (2008). Effectiveness of Financial Education on Financial Management Behavior and Account Usage: Evidence from a 'Second Chance' Program. *J Fam Econ Iss*, 29(3), 362-390. doi: 10.1007/s10834-008-9115-x
- Hogarth, J. M. (2007). The Federal Reserve System's Role in Economic and Financial Literacy – Rationale, Activities, and Impact. Paper presented at the 35th Economics Conference 2007 Human Capital and Economic Growth.
- Irving, K. (2012). The Financial Life Well-Lived: Psychological Benefits of Financial Planning. *Australasian Accounting Business and Finance Journal*, 6(4), 47-59.
- Kasser, T., Rosenblum, K. L., Sameroff, A. J., Deci, E. L., Niemiec, C. P., Ryan, R. M., . . . Dungan, N. (2013). Changes in materialism, changes in psychological well-being: Evidence from three longitudinal studies and an intervention experiment. *Motivation and Emotion*, 1-22.
- Kennedy, B. P. (2013). The Theory of Planned Behavior and Financial Literacy: A Predictive Model for Credit Card Debt? (Doctor of Psychology), Marshall University. (Paper 480)
- Loibl, C., Grinstein-Weiss, M., Zhan, M., & Bird, B. R. (2010). More Than a Penny Saved: Long-Term Changes in Behavior Among Savings Program Participants. *JOURNAL OF CONSUMER AFFAIRS*, 44(1), 98-126.
- Lyons, A. C. (2005). Financial Education and Program Evaluation: Challenges and Potentials for Financial Professionals. *Journal of Personal Finance*, 4(4), 56-68.
- Lyons, A. C., Chang, Y., & Scherpf, E. (2006). Translating Financial Education into Behavior Change for Low-Income Populations. *Journal of Financial Counseling and Planning*, 17(2), 27-45.
- Lyons, A. C., Howard, S., & Scherpf, E. (2010). In Search of a Fresh Start: Can Credit Counseling Help Debtors Recover from Bankruptcy? (pp. 1-35): Money Management International, Inc.
- Lyons, A. C., & Neelakantan, U. (2008). Potential and Pitfalls of Applying Theory to the Practice of Financial Education. *The Journal of Consumers Affairs*, 42(1), 106-112.
- Lyons, A. C., Palmer, L., Jayaratne, K. S. U., & Scherpf, E. (2006). Are We Making the Grade? A National Overview of Financial Education and Program Evaluation. *The Journal of Consumer Affairs*, 40(2), 208-235.

- Lyons, A. C., White, T., & Howard, S. (2008). The Effect of Bankruptcy Counseling and Education on Debtors' Financial Well-Being: Evidence from the Front Lines (pp. 55): Money Management International, Inc.
- Mills, G., Gale, W. G., Patterson, R., Engelhardt, G. V., Eriksen, M. D., & Apostolov, E. (2008). Effects of individual development accounts on asset purchases and saving behavior: Evidence from a controlled experiment. *Journal of Public Economics*, 92, 1509–1530.
- Morrison, N. (2001). Group cognitive therapy: treatment of choice or sub-optimal option? *Behavioural and Cognitive Psychotherapy*, 29(03), 311-332.
- Newton, R. F. (2009). *The Financial Self: An Exploration of Economic Distress Through the Lens of Self-determination Theory*: ProQuest.
- Ozmete, E., & Hira, T. (2011). Conceptual Analysis of Behavioral Theories/Models: Application to Financial Behavior. *European Journal of Social Sciences*, 18(3), 386-404.
- Palmer, L., Bliss, D. L., Goetz, J. W., & Moorman, D. (2010). Improving Financial Awareness Among College Students: Assessment of a Financial Management Project. *Colle Student Journal*, 44(3), 659-676.
- Parker, J. (2010). *Financial Literacy and Education as an Asset Development Strategy: The Potential of IDA Saving Clubs at Community Action Agencies (Doctor of Philosophy)*, Brandeis University, Waltham, Massachusetts. (UMI Number: 3404531)
- Prochaska, J. O., DiClemente, C. C., & Norcross, J. C. (1992). In Search of How People Change. Applications to Addictive Behaviors. *American Psychologist*, 47(9), 1102-1114.
- Prochaska, J. O., & Velicer, W. F. (1997). Behavior Change. The Transtheoretical Model of Health Behavior Change. *American Journal of Health Promotion*, 12(1), 38-48.
- Rowley, M. E., Lown, J. M., & Piercy, K. W. (2012). Motivating Women to Adopt Positive Financial Behaviors. *Journal of Financial Counseling and Planning*, 23(1), 47-62.
- Ryan, R. M., Patrick, H., Deci, E. L., & Williams, G. C. (2008). Facilitating health behaviour change and its maintenance: Interventions based on self-determination theory. *The European Health Psychologist*, 10(1), 2-5.
- Sahni, A. (1994). Incorporating Perceptions of Financial Control in Purchase Prediction: An Empirical Examination of the Theory of Planned Behavior. *Advances in Consumer Research*, 21, 442-448.
- Schuchardt, J., Sherman D. Hanna, Hira, T. K., Lyons, A. C., Palmer, L., & Xiao, J. J. (2009). Financial Literacy and Education Research Priorities. *Journal of Financial Counseling and Planning*, 20(1), 84-95.
- Sherraden, M. S., Johnson, L., Guo, B., & Elliott, W. I. (2011). Financial Capability in Children: Effects of Participation in a School-Based Financial Education and Savings Program. *Journal of Family and Economic Issues*, 32, 385–399.
- Shim, S., Barber, B. L., Card, N. A., Xiao, J. J., & Serido, J. (2010). Financial Socialization of First-year College Students: The Roles of Parents, Work, and Education. *Journal of Youth Adolescence*, 39, 1457–1470.
- Shockey, S. S., & Seiling, S. B. (2004). Moving Into Action: Application Of The Transtheoretical Model Of Behavior Change To Financial Education. *Financial Planning and Counseling*, 15(1), 1-12.
- Spader, J., Ratcliffe, J., Montoya, J., & Skillern, P. (2009). The bold and the bankable: how the *Nuestro Barrio* telenovela reaches Latino immigrants with financial education. *Journal of Consumer Affairs*, 43(1), 56.
- Sprow, K. M. (2010). *Adult Financial Literacy Education and Latina Learners: A Qualitative Case Study*. (Doctor of Education), The Pennsylvania State University. The Graduate School.
- Stone, D. N., Bryant, S. M., & Wier, B. (2010). Why are financial incentive effects unreliable? An extension of self-determination theory. *Behavioral Research in Accounting*, 22(2), 105-132.

- Subactagin-Matto, A., & Goncalves-Rorke, M. (2010). Improving the fiscal fitness of young adults: Translating knowledge into action. *Journal of the Australia and New Zealand Student Services Association*, 35, 45-54.
- Turnham, J. (2010). Attitudes to Savings and Financial Education Among Low-Income Populations: Findings from the Financial Literacy Focus Groups Working Paper WP10-7 (pp. 127). University of Wisconsin-Madison: Center for Financial Security.
- Way, W. L., & Wong, N. (2010). Harnessing the Power of Technology to Enhance Financial Literacy Education and Personal Financial Well-Being: A Review of the Literature, Proposed Model, and Action Agenda. Center for Financial Security WP, 10, 6.
- West, M. (2003). Dying to get out of debt: consumer insolvency law and suicide in Japan.
- Xiao, J. J., O'Neill, B., Prochaska, J. M., Kerbel, C. M., Brennan, P., & Bristow, B. J. (2004). A consumer education programme based on the Transtheoretical Model of Change. *International Journal of Consumer Studies*, 28(1), 55-56.
- Xiao, J. J., Serido, J., & Shim, S. (2012). Financial Education, Financial Knowledge, and Risky Credit Behavior of College Students. In D. J. Lamdin (Ed.), *Consumer Knowledge and Financial Decisions. Lifespan Perspectives* (pp. 113-128). New York: Springer.
- Xiao, J. J., Tang, C., Serido, J., & Shim, S. (2011). Antecedents and Consequences of Risky Credit Behavior Among College Students: Application and Extension of the Theory of Planned Behavior. *Journal of Public Policy & Marketing*, 30(2), 239–245.
- Zaleskiewicz, T., Gasiorowska, A., & Kesebir, P. (2013). Saving Can Save from Death Anxiety: Mortality Saliency and Financial Decision-Making. *PloS one*, 8(11), e79407.
- Zimmerman, K. J., & Roberts, C. W. (2012). The Influence of a Financial Management Course on Couples' Relationship Quality. *Journal of Financial Counseling & Planning*, 23(2).

7.2 Bijlage 2. Oproep tot deelname aan focusgroepen voor groepsbegeleiders

THOMAS
MORE

TOEGEPASTE PSYCHOLOGIE

Campus Sanderus
Molenstraat 8, 2018 Antwerpen.
Tel. +32 3 24108 29

 cebud
Centrum voor budgetadvies
en -onderzoek

CEBUD

Keinchoefstraat 4, 2440 Geel
014 56 23 10

OPROEP TOT DEELNAME FOCUSGROEP OVER GROEPSWERKING ROND HET AANLEREN VAN FINANCIËLE VAARDIGHEDEN.

Het Centrum voor budgetadvies en -onderzoek (Cebud) en de opleiding Toegepaste Psychologie van Thomas More Antwerpen doen onderzoek naar de mogelijkheden om financiële vaardigheden aan te leren aan personen in budget- en schuldhulpverlening via een groepswerking. Om deze groepswerking zo goed mogelijk te laten aansluiten bij de noden van de praktijk, is de inbreng van en de aftoetsing bij het werkveld van essentieel belang. Een belangrijke stap in dit onderzoek bestaat er dan ook in om via een groepsgesprek (focusgroep) van 6 tot 8 personen met hulpverleners/vormingsmedewerkers enerzijds, en met cliëntdeelnemers anderzijds, in kaart te brengen hoe de bestaande groepswerkingen eruit zien, en welke factoren bijdragen tot het slagen of falen van een groepstraject. Het onderzoek zal uiteindelijk leiden tot een concreet draaiboek dat een houvast biedt bij het inrichten van een eigen groepswerking.

CONCREET:

Er wordt gezocht naar hulpverleners/vormingsmedewerkers én cliënten die binnen budget- en schuldhulpverlening op één of andere manier in contact gekomen zijn met groepshulpverlening waarin budgetteren als gespreksonderwerp naar voor komt.

Van de deelnemers wordt verwacht dat ze voldoen aan volgende eigenschappen om een waardevolle bijdrage te kunnen leveren aan het onderzoek:

Hulpverleners/vormingsmedewerkers:

- begeleiden momenteel een groepswerking of hebben dat in het verleden gedaan
- en/of zijn momenteel een groepswerking mee aan het uitwerken of hebben dit in het verleden gedaan
- en/of kunnen zich op andere ervaringen baseren om mee na te denken over wat van een groepswerking een succes of mislukking maakt.

Cliënten:

- nemen reeds vrijwillig of gedwongen deel aan een vorm van groepswerking of deden dit in het verleden
- hoeven niet overdeeld positief te zijn over een groepswerking en kunnen kritisch mee reflecteren over welke elementen belangrijk zijn voor een geslaagde groepshulpverlening.

PRAKTISCH:

De focusgroepen worden georganiseerd in april 2014 en zullen ongeveer drie uren duren. Er worden in totaal op vijf locaties groepsgesprekken georganiseerd, verspreid over Vlaanderen. Voor de precieze planning en locatie houden we rekening met de werk- en woonplaats van de geïnteresseerde deelnemers. Hulpverleners/vormingsmedewerkers en cliënten worden op hetzelfde moment verwacht, maar zullen na een gezamenlijke inleiding in twee afzonderlijke groepen worden ondergebracht. Graag willen we benadrukken dat alles wat er tijdens deze sessies gezegd wordt, vertrouwelijk is. Geen van deze gegevens worden doorgegeven aan derden. Na afloop komen beide groepen opnieuw samen, en is er tijd om na te praten bij een drankje en een broodje.

Gemaakte vervoersonkosten zullen worden vergoed. Deelnemers aan dit groepsgesprek zullen ook een fikse korting krijgen op de studiedag die in mei 2015 zal worden georganiseerd, inclusief het draaiboek dat zal worden opgemaakt op basis van resultaten van de literatuurstudie en de groepsgesprekken. De cliënten ontvangen een geldelijke vergoeding na deelname. Hulpverleners/vormingsmedewerkers mogen maximaal twee cliënten uit eenzelfde organisatie of groepswerking meebrengen.

Bent u geïnteresseerd om deel te nemen en beantwoordt u aan bovenstaande criteria? Stuur dan een mailtje naar Birgit Verspeek of Nele Peeters. Bij hen kan je ook terecht met al je vragen over dit onderzoek.

Birgit Verspeek, Opleiding Toegepaste Psychologie
Birgit.verspeek@thomasmore.be, 0479 828 713

Nele Peeters, Cebud
Nele.peeters@thomasmore.be, 014 56 23 10

THOMAS
MORE

7.3 Bijlage 3. Oproep tot deelname aan focusgroepen voor groepsdeelnemers

Nam jij al eens deel aan een groepswerking of cursus over hoe je met je budget kan omgaan?

Dan zijn wij op zoek naar jou!

Wie zijn wij?

Wij zijn Birgit, Didier en Nele. We werken aan Thomas More, een hogeschool in de provincie Antwerpen. Birgit en Didier geven les in de opleiding Toegepaste Psychologie en Nele werkt als onderzoeker bij Cebud (Centrum voor Budgetadvies en -onderzoek).

Waarom zoeken wij jou?

Wij zijn momenteel bezig met een onderzoek over het organiseren van groepswork of cursussen in groep. We zijn eigenlijk op zoek naar hoe groepswerkingen of cursussen georganiseerd moeten worden zodat ze succesvol kunnen zijn. Hiervoor zijn we op zoek naar goede én slechte ervaringen met groepswerkingen of cursussen. We willen te weten komen wat goede elementen zijn van zo'n cursus, maar we willen ook weten wat niet goed werkt. En daarvoor hebben we jou nodig.

Wie ben jij?

Jij hebt al een of meerdere groepswerkingen of cursussen in groep gevolgd. Liefst heb je ook al een cursus rond budgetteren of hoe je kan omgaan met je geld gevolgd. Hiermee bedoelen we bijvoorbeeld het opschrijven van je inkomsten en uitgaven, het plannen van je uitgaven, goedkoop winkelen, enzovoort. Je deelname aan deze cursus mag vrijwillig of verplicht geweest zijn (vrijwillig = je besliste zelf om deel te nemen of verplicht = iemand anders besliste dat jij moest deelnemen).

Wat vragen wij van jou?

We zouden je willen vragen om deel te nemen aan een groepsgesprek. Hiervoor brengen we 6 tot 8 personen samen op hetzelfde moment, dat zullen allemaal mensen zijn die ook zo'n cursus gevolgd hebben. Je kent dus niet iedereen die dan aanwezig zal zijn. Het is belangrijk dat je ook dan je mening durft te geven: jij hebt een budgetcursus gevolgd en we willen heel graag weten hoe dat voor jou is gegaan.

Op hetzelfde moment zal jouw groepsbegeleider of maatschappelijk werker ook deelnemen aan een groepsgesprek: met hem of haar willen we de mening van de begeleider bevragen. Jullie kunnen dus eventueel samen naar de afspraak komen.

BELANGRIJK: alles wat je zegt, blijft in de groep! We zullen de info dus ook niet doorgeven aan je groepsbegeleider of maatschappelijk werker of andere organisaties.

Wanneer gebeurt dat allemaal?

We organiseren in elke Vlaamse provincie een groepsgesprek. We beginnen overal om 09.30 uur (half 10), eindigen om 12.30 uur (half 1) en eten dan nog samen een broodje.

We beginnen met een inleiding: hiervoor zitten de groepsbegeleiders en de groepsdeelnemers samen in een zaal. Na deze inleiding verdelen we de begeleiders en de deelnemers in twee verschillende groepen en zalen. Zo kan iedereen vrijuit praten.

Provincie Antwerpen: woensdag 7 mei
Provincie West-Vlaanderen: donderdag 8 mei
Provincie Oost-Vlaanderen: dinsdag 13 mei
Provincie Vlaams-Brabant: woensdag 14 mei
Provincie Limburg: donderdag 22 mei

Wat krijg jij in ruil?

We betalen natuurlijk de kosten terug die je maakt voor vervoer (bus, trein, tram of auto). Omdat we ook de groepsbegeleiders voor een gesprek uitnodigen, kan je misschien samen met je groepsbegeleider of maatschappelijk werker reizen? Bovendien krijg je als deelnemer een tegemoetkoming van 20 euro voor je deelname.

Je bent geïnteresseerd of hebt vragen?

Je kan eerst je groepsbegeleider of maatschappelijk werker aanspreken: je hebt deze flyer wellicht ook via hem of haar gekregen.

Je kan ook contact opnemen met ons. Je kan terecht bij Didier of Nele.

Didier:
Mail: didier.vercruysse@thomasmore.be
Tel.: 03 241 08 29

Nele:
Mail: nele.peeters@thomasmore.be
Tel.: 014 56 23 10

7.4 Bijlage 4. Resultaten focusgroepen bij deelnemers

THOMAS
MORE

GROEPSWERKING ROND FINANCIËLE KENNIS EN VAARDIGHEDEN

Focusgroepen in vijf Vlaamse steden bij
deelnemers en begeleiders van
groepswerkingen

LID VAN
ASSOCIATIE
KU LEUVEN

THOMAS
MORE

INHOUD

LID VAN
ASSOCIATIE
KU LEUVEN

EVALUATIE VAN DE CURSUS

- Past prima in afbouw van beheer/begeleiding naar zelfstandig beheer (is soms een verplicht onderdeel van afbouw)
- Je staat sterker in je schoenen
- Je leert van elkaar
- Zowel voor jong als oud
- Sociaal contact wordt erg gewaardeerd: “je vindt terug energie door de groep”
- Je leert veel, maar hebt niet het gevoel dat je in de les zit
- Je leert bewuster omgaan met je geld
- “Het was een ontdekking, op alle vlakken. Je leert van de cursus, van de mensen die ook rond tafel zitten, en van de begeleiders.”
- “Wat ik super vond, is dat de cursus niet directief is. Jij kiest zelf, niemand anders beslist in jouw plaats.”

EVALUATIE VAN DE CURSUS

- Cursus aanpassen aan de deelnemers (geen moeilijke woorden gebruiken bijvoorbeeld)
- Informatie krijgen is belangrijk, maar het inoefenen van vaardigheden wordt nog belangrijk geacht
- Voldoende vroeg plannen in hulpverleningstraject (vele tips zijn écht nuttig voor de deelnemers, zoals energie besparen)
- Opfrissing voorzien (kortere cursus)
- Momenteel grote verschillen in behandelde thema's en looptijd
- “Het was een ontdekking, op alle vlakken. Je leert van de cursus, van de mensen die ook rond tafel zitten, van de begeleiders.”

KOKEN

- Budgetvriendelijk en gezond koken komt zeer vaak aan bod in budgetcursussen
- Vinden deelnemers heel belangrijk
- Uiteenlopende invulling: van opdracht voor thuis, of 1 les iets koken, tot meerdere kooksessies en samen boodschappen doen, koken en eten.
- Sommige deelnemers kregen een kookboekje
- Vaak ook als aparte cursus ingericht (start to cook), wordt soms gezien als 'vervolgtraject'. Vaak op eigen initiatief van deelnemers.

JURIDISCHE THEMA'S

- Kwamen niet zo vaak spontaan ter sprake in de focusgroepen
- Er werd (te) weinig aandacht aan besteed in de cursus volgens de deelnemers
- Deurwaarder, loonbeslag, schuldenregeling, ...

ENERGIE

- Belangrijk thema: komt vaak en uitgebreid aan bod
- Besparingstips uitwisselen
- Vergelijkingstest VREG leren en doen
- Energiesnoeiers
- Budgetmeter

(BE)SPAREN

- Abonnementen en leveranciers vergelijken
- Geleerd om geen nieuwe schulden te maken
- “Sparen was een van de hoofdthema’s: hoe weinig je ook hebt, zet toch iets opzij. Probeer altijd te sparen. Voor de moeilijke situaties, voor een verlof, ...”
- “In de groepswerking is er niet zoveel verteld over sparen. In de groep kwam dat wel eens ter sprake en dan werd er wel over verteld, maar dat kwam niet echt aan bod in de les. Ik denk dat we allemaal blij waren dat we de rest konden betalen.”

ADMINISTRATIE

- Thema kwam vaak spontaan aan bod in focusgroepen
- Werd als zeer relevant beschouwd door de deelnemers
- Niet alleen leren hoe, maar ook inoefenen met facturen, uittreksels en ordeningssysteem
- Thuisbankieren kwam soms ook ter sprake: werd dan inge oefend
- Leren van elkaar: tips uitwisselen over ordeningssystemen

LESMETHODIEKEN

- Belangrijk dat sessies niet 'schools' aanvoelen.
- Er worden verschillende methodieken gebruikt: spelletjes, groepsgesprekken, oefeningen, (thuis)opdrachten, samen werken, interactieve elementen, gastsprekers, vroegere deelnemer van de cursus komt vertellen over ervaring,
- Iedereen heeft inbreng
- Gastsprekers worden als waardevol beschouwd.
- Deelnemers vinden het ook zinvol als iemand die de cursus al gevolgd heeft, hierover komt vertellen
- *"Om zoiets in stand te houden, moet het wel plezant zijn. Anders haken de mensen af. Bij ons geen spelletjes, maar opdrachten en samen werken. We kregen bijvoorbeeld een blad, en we losten dan samen op in groepjes. Bijv. gezin, met bepaald inkomen, situatieschets, wat houden ze over om op reis te kunnen gaan? Wij moesten dan rekenen, zoveel voor de auto elke maand, zoveel aan verzekeringen... dus nog zoveel over. Op het einde werd de oplossing gegeven en wisten we hoe goed we het hadden gedaan. We oefenden het zo in."*

LESMATERIAAL

- Een groep kreeg een usb-stick na afloop met daarop een 'huishoudboekje' in Excel. Zo konden ze ook na de cursus hun uitgaven en inkomsten overzichtelijk bijhouden.
- Vaak papieren lesmateriaal: oefeningen, informatie, tips...

OVERZICHT INKOMSTEN EN UITGAVEN

- Zeer belangrijk onderdeel van de cursus
- Wordt erg zinvol bevonden; opent vaak de ogen van de deelnemers
- Vaak in de vorm van jaarplanning: overzicht inkomsten en uitgaven per maand; hoe omgaan met eenmalige facturen; leefgeld plannen; sparen versus schuldafbouw
- "Ik heb alles opgeschreven, welke kosten er welke maand komen. Dan kan ik er rekening mee houden. Als je dat niet doet, komt alles op een hoop. Dan geef je geld gewoon uit."
- "Wat ik elke maand aan de kant moet zetten voor de grote rekeningen, rond ik naar boven af. Bijvoorbeeld 13,19 euro, dan zet ik 13,5 euro aan de kant."

COMPUTER/ONLINE BANKING

- Thuisbankieren kwam in sommige groepen aan bod (soms als optionele les)
- Deelnemers leren zo zicht houden op hun rekening
- In een groep werden deelnemers aangemoedigd samen met hun vaste MW een rekening online te betalen

WINKELN EN BOODSCHAPPEN DOEN

- (Prijsbewust) boodschappen doen is ook een thema dat in veel cursussen aan bod komt
- Witte producten versus dure merken
- Grotere hoeveelheden aankopen is soms interessanter: sommige deelnemers maken bijvoorbeeld een grote pot spaghettisaus en vriezen individuele porties in.
- Promoties in de gaten houden: bijv. 1 kg gehakt kopen + 0,5 kg gratis
- Vergelijken is goed
- Opletten: reclame is niet altijd het goedkoopste

ANDERE THEMA'S

- Sommige deelnemers volgen ook andere cursussen: handwerk, computer, muziek, gezondheid, EHBO
- Het onderwerp leningen is slechts door 1 deelnemer van de focusgroepen als behandeld thema benoemd
- Het kopen van kledij in een tweedehandswinkel of het bezoeken van een weggeefwinkel wordt door enkele deelnemers aangehaald als iets dat ze leerden tijdens de budgetcursus (tips van andere deelnemers)

INSPRAAK THEMA'S EN FEEDBACK OP INHOUD

- Sommige groepen mochten mee de thema's kiezen die aan bod zouden komen in de budgetcursus
- Deelnemers die aan een cursus deelnamen die voor het eerst werd gegeven, mochten feedback geven op de cursus en de inhoud ervan.
- Niet alle thema's worden altijd als zinvol ervaren: informatie over energiebesparing is nuttig, maar het plaatsen van zonnepanelen en zonneboilers is meestal niet realiseerbaar voor de deelnemers
- Soms was er te weinig tijd in de cursus om het thema grondig te behandelen of af te ronden. Sommige deelnemers hebben meer tijd nodig bij oefeningen.

PRAKTISCH

BIJEENKOMSTEN

- Bijeenkomsten duurden meestal 2 à 3 uur.
- Vonden wekelijks of tweewekelijks plaats
- Meestal niet tijdens vakanties
- Grote verschillen in aantallen bijeenkomsten: 5, 8, 10, 15 sessies, tot een cursus van zes maanden (via externe organisatie Leerpunt)
- Sommige cursussen zijn in modulevorm: deelnemers kiezen zelf welke onderdelen ze volgen
- Tijdstippen: zowel overdag als 's avonds als op zaterdagochtend

KENMERKEN BEGELEIDER

- Blijven met jou begaan, herinneren je als ze je later tegenkomen
- Deelnemers hebben er geen problemen mee als het een begeleider is die ze niet kennen
- Ze vinden het wel belangrijk dat het iemand is die de armoedeproblematiek kent, die de cursus inhoudelijk goed kent, en die ervaring heeft in het lesgeven
- De lesgever moet zich kunnen inbeelden wat het is om met een beperkt budget rond te komen, en de inhoud van de cursus moet daarop afgestemd zijn

EINDE GROEPSWERKING

- Enkele groepen eindigden met een examen of test
- In veel groepen kregen de deelnemers een diploma: wordt erg gewaardeerd
- In een groep werden de vaste MW's uitgenodigd voor de laatste les: deelnemers kunnen vragen stellen over hun toekomstige begeleiding en konden aangeven wat zij verlangen van de MW's
- Sommige groepen sluiten feestelijk af (soms ook met de vaste MW's): samen eten, een receptie na de diploma-uitreiking, een attentie (een kookboek bijvoorbeeld), ...

UITVAL

- Bijna elke groep werd geconfronteerd met uitval
- Groepen met een modulesysteem hebben een variabele samenstelling; elke nieuwe module telt weer nieuwe gezichten
- Uitval komt volgens deelnemers vooral voor wanneer iemand niet klaar is om een groepswerking te volgen of om terug op eigen benen te staan

HOE EN DOOR WIE AANSPREKEN VOOR DEELNAME AAN GW

- De meeste deelnemers werden aangesproken door hun vaste MW met de vraag om deel te nemen
- De MW vertelde dan waarover de cursus zou gaan en wat de bedoeling was
- De cliënten konden zelf beslissen over hun deelname: niemand was verplicht om op een bepaald tijdstip een cursus te volgen
- Een van de deelnemers had vooraf een gesprek met de groepsbegeleider

VERPLAATSING

- Afhankelijk van de afstand en de mobiliteit van de deelnemers werden de verplaatsingen op verschillende wijze afgelegd:
 - Soms te voet of per fiets
 - Sommigen namen het openbaar vervoer
 - Een enkeling werd door de groepsbegeleider opgehaald met de wagen
- Een groepswerking werd georganiseerd door drie gemeenten en vond dus plaats op drie locaties (afwisselend). Voor de locaties buiten de eigen gemeente werd vervoer voorzien

INCENTIVES

- Eén deelnemer kreeg een vrijwilligersvergoeding voor deelname aan de groepswerking van iets meer dan 1 euro per uur
- Andere deelnemers aan die focusgroep vonden dat niet nodig: “je volgt de cursus toch uit eigen beweging?”
- Solidariteit in groep is belangrijk: deelnemer vertelt dat diegenen in collectieve schuldbemiddeling die bijdrage niet zelf ontvingen (maar wel de schuldbemiddelaar). Dat ervoeren de andere groepsleden als ‘onrechtvaardig’

DOELGROEP

DREMPEL/HOUDING T.A.V. GW

- Ongeveer de helft van de deelnemers wilde eerst niet deelnemen:
 - Drempelvrees
 - Angst om zich kenbaar te maken tegenover vreemden
 - “Moet dat nu? Da’s mijn geld.”
- Tijdens cursus vaak anders gaan denken: nut ingezien, (h)erkenning bij andere groepsleden (zie ook “sociaal”)
- Aandachtspunt: koppels waarvan slechts een iemand de cursus volgt of hierin geïnteresseerd is

WANNEER GROEPSWERKING?

- Verschillende meningen: preventief voor jongeren, in begin van begeleiding om vaardigheden niet te verliezen, aan het einde van begeleiding als afbouw (overwegend)
- In de meeste groepen is er geen terugkoppeling naar de individuele hulpverlening: er wordt niet verder gebouwd op wat er wordt geleerd
- *“Als je iemand verplicht die er niet klaar voor is, heeft hij of zij er geen boodschap aan”*
- *“Je leert bewust keuzes maken”*: dat is voor iedereen interessant, maar je moet er voor openstaan

AFBOUW INDIVIDUELE HULPVERLENING

- Vaak is groepscursus een stap in het afbouwproces
- Stapsgewijs loslaten: van wekelijk naar tweewekelijks en maandelijks leefgeld, van het betalen van de huishuur naar het betalen van meerdere of alle facturen
- De deur van het OCWM niet dadelijk op slot doen: cliënten willen mogelijkheid om nog terug te komen met vragen
- Na de cursus een vervolg voorzien: terugkomsessie, andere cursussen, opfrissing, ... Vooral voor sociale contacten maar ook om nieuwe dingen te leren

SOCIAAL

GROEPSGEVOEL

- De andere deelnemers geven steun en zelfvertrouwen
- Je leert zelf van anderen, en je kan de anderen ook iets bijbrengen
- *“De groepswerking vond ik eerst een grote stap, maar ik heb mijn verhaal er kunnen doen, voelde mij er goed en werd er gewaardeerd. Het heeft me heel goed gedaan.”*
- *“Ze hebben me overtuigd door te zeggen dat ik dan in een groep zou komen, dat ik onder andere mensen zouden komen. Vroeger was ik heel stil, ik zei alleen iets als iemand iets vroeg. Door de jaren is dat veranderd door die groepswerking.”*

NAZORG/VERVOLG (SOCIAAL)

- *“Ik heb daar soms toch nood aan, om elkaar nog eens te zien. Er zijn er drie die ik spontaan nog zie. We hadden daarvoor ook al contact. Het is niet omdat je in het OCMW zit, dat je je moet opsluiten. Ik denk dat er wel nood aan is om sociale contacten te sluiten. Dat mindert, omdat je budget mindert. Je hebt geen massa geld om weg te gaan.”*
- Sommige groepswerkingen kennen een vervolg, soms op initiatief van de begeleider/het OCMW, soms op initiatief van de deelnemers, soms ook buiten de initiële groepswerking (bijv. Welzijnsschakel, dienstencentrum)
- De meeste deelnemers zouden het positief vinden als er een vervolg voorzien zou zijn, bijvoorbeeld een praatcafé of een terugkommoment
- In een groep heeft de groepscursus geleid tot de oprichting van een Welzijnsschakel

HOE VERHOUDEN DEZE RESULTATEN ZICH TOT DE LITERATUURSTUDIE?

- Hier ook een grote variatie aan behandelde thema's, aantal sessies, gebruikte methodieken
- Cliënten benadrukken belang van inoefenen van vaardigheden (cfr. administratie ordenen)
- Veel materiaal in de praktijk, maar geen kennis over wat er werkt
- Nog onduidelijk hoe cliënten met drempelvrees uiteindelijk toch deelnamen en enthousiast werden

7.5 Bijlage 5. Meten van de variabelen: interne samenhang

Motivatie

Gecontroleerde motivatie

Item 2: Ik doe mee aan deze groepswerking omdat anderen dit van mij verwachten

Item 3: Ik doe mee aan deze groepswerking omdat ik anders mijn maatschappelijk werker zou teleurstellen

Item 11: Ik doe mee aan deze groepswerking omdat mijn maatschappelijk werker of anderen dan trots kunnen zijn op mij

Item 13: Ik doe mee aan deze groepswerking omdat mijn maatschappelijk werker of anderen mij dan liever hebben

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
,687	,695	4

Item-Total Statistics

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Squared Multiple Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
omdat anderen dit van mij verwachten	8,6667	6,667	,352	,498	,712
omdat ik anders mijn MW zou teleurstellen	8,7083	6,042	,517	,360	,590
omdat mijn MW of anderen dan trots kunnen zijn op mij	7,6667	8,232	,355	,451	,687
omdat mijn MW of anderen mij dan liever hebben	8,9583	5,781	,716	,579	,459

→ De samenhang verbetert door item 2 te verwijderen. Cronbach's Alpha bedraagt dan 0.722.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
,712	,722	3

Autonome motivatie

Item 1: Ik doe mee aan deze groepswerking omdat ik dit leuk vind

Item 4: Ik doe mee aan deze groepswerking omdat het mij een leuke uitdaging lijkt bij te leren over financiële vaardigheden in groep

Item 5: Ik doe mee aan deze groepswerking omdat sociaal contact past bij wat ik belangrijk vind

Item 6: Ik doe mee aan deze groepswerking omdat bijleren over financiële vaardigheden past bij wat ik belangrijk vind

Item 7: Meedoen aan deze groepswerking is een keuze waar ik zelf achtersta

Item 8: Ik doe mee aan deze groepswerking omdat ik me pas trots kan voelen als ik mijn financiële problemen zelf kan oplossen

Item 9: Ik doe mee aan deze groepswerking omdat ik het leuk vind om contact te hebben met andere deelnemers van de groep

Item 10: Ik doe mee aan deze groepswerking omdat ik het leuk vind nieuwe financiële vaardigheden bij te leren

Item 12: Ik doe mee aan deze groepswerking omdat ik mijn deelname aan de groepswerking zelf belangrijk vind.

Item 14: Ik doe mee aan deze groepswerking omdat ik me pas goed over mezelf kan voelen als ik zelf mijn financiële problemen kan oplossen

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
,815	,835	10

→ Uit de correlatiematrix blijkt dat item 9 negatief correleert met andere items. Item 9 wordt dus verwijderd.

		Item 1	Item 4	Item 5	Item 6	Item 7	Item 8	Item 9	Item 10	Item 12	Item 14
ik doe mee aan de GW omdat ik dit leuk vind	Pearson Correlation	1	,604**	,296	,266	,340	,136	,463'	,397	,124	,218
	Sig. (2-tailed)		,002	,160	,209	,104	,525	,023	,055	,563	,306
	N	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24
omdat het mij een leuke uitdaging lijkt bij te leren over fin vaardigheden in groep	Pearson Correlation	,604**	1	,321	,452'	,513'	,387	,200	,675**	,317	,077
	Sig. (2-tailed)	,002		,126	,026	,010	,062	,349	,000	,131	,721
	N	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24
omdat sociaal contact past bij wat ik belangrijk vind	Pearson Correlation	,296	,321	1	,239	,183	,206	,555**	,386	,384	,239
	Sig. (2-tailed)	,160	,126		,260	,393	,334	,005	,063	,064	,261
	N	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24
omdat bijleren over fin vaardigheden past bij wat ik belangrijk vind	Pearson Correlation	,266	,452'	,239	1	,629**	,525**	,236	,477'	,297	,453'
	Sig. (2-tailed)	,209	,026	,260		,001	,007	,256	,016	,150	,023
	N	24	24	24	25	25	25	25	25	25	25
meedoen aan deze GW is een keuze waar ik zelf achtersta	Pearson Correlation	,340	,513'	,183	,629**	1	,682**	-,059	,591**	,450'	,283
	Sig. (2-tailed)	,104	,010	,393	,001		,000	,781	,002	,024	,171
	N	24	24	24	25	25	25	25	25	25	25
omdat ik me pas trots kan voelen als ik mijn fin problemen zelf kan oplossen	Pearson Correlation	,136	,387	,206	,525**	,682**	1	-,088	,436'	,429'	,381
	Sig. (2-tailed)	,525	,062	,334	,007	,000		,677	,029	,032	,060
	N	24	24	24	25	25	25	25	25	25	25
omdat ik het leuk vind om contact te hebben met andere deelnemers van de groep	Pearson Correlation	,463'	,200	,555**	,236	-,059	-,088	1	,015	-,184	-,015
	Sig. (2-tailed)	,023	,349	,005	,256	,781	,677		,944	,379	,943
	N	24	24	24	25	25	25	25	25	25	25
omdat ik het leuk vind nieuwe fin vaardigheden bij te leren	Pearson Correlation	,397	,675**	,386	,477'	,591**	,436'	,015	1	,332	,298
	Sig. (2-tailed)	,055	,000	,063	,016	,002	,029	,944		,105	,148
	N	24	24	24	25	25	25	25	25	25	25
omdat ik mijn deelname aan de GW zelf belangrijk vind	Pearson Correlation	,124	,317	,384	,297	,450'	,429'	-,184	,332	1	,213
	Sig. (2-tailed)	,563	,131	,064	,150	,024	,032	,379	,105		,306
	N	24	24	24	25	25	25	25	25	25	25
omdat ik me pas goed over mezelf voel als ik zelf mijn fin problemen kan oplossen	Pearson Correlation	,218	,077	,239	,453'	,283	,381	-,015	,298	,213	1
	Sig. (2-tailed)	,306	,721	,261	,023	,171	,060	,943	,148	,306	
	N	24	24	24	25	25	25	25	25	25	25

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Rotated Component Matrix^a

	Component	
	1	2
ik doe mee aan de GW omdat ik dit leuk vind	,008	,812
omdat het mij een leuke uitdaging lijkt bij te leren over fin vaardigheden in groep	,242	,855
omdat sociaal contact past bij wat ik belangrijk vind	,198	,527
omdat bijleren over fin vaardigheden past bij wat ik belangrijk vind	,803	,290
meedoen aan deze GW is een keuze waar ik zelf achtersta	,732	,398
omdat ik me pas trots kan voelen als ik mijn fin problemen zelf kan oplossen	,820	,148
omdat ik het leuk vind nieuwe fin vaardigheden bij te leren	,419	,696
omdat ik mijn deelname aan de GW zelf belangrijk vind	,519	,249
omdat ik me pas goed over mezelf voel als ik zelf mijn fin problemen kan oplossen	,621	,010

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.^a

a. Rotation converged in 3 iterations.

- Uit de Principal Component Analyses leiden we af dat dat vragenbatterij 'autonome motivatie' in feite uit twee componenten bestaat en dus best in twee afzonderlijke variabelen wordt ondergebracht: autonome motivatie en belevingsmotivatie
- Autonome motivatie bevat items 6, 7, 8, 12 en 14
- Belevingsmotivatie bevat items 1, 4, 5 en 10

Autonome motivatie

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
,781	,793	5

Belevingsmotivatie

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
,708	,763	4

Autonomie-ondersteunend klimaat

Item 1: Mijn maatschappelijk werker geeft me de kans om zelf iets aan mijn financiële moeilijkheden te veranderen (vb. ze laat me zelf oplossingen bedenken bij moeilijkheden)

Item 2: Mijn maatschappelijk werker is minder vriendelijk tegen me wanneer ik een andere mening heb over mijn financiële moeilijkheden dan hij/zij

Item 3: Mijn maatschappelijk werker vraagt naar hoe ik mijn financiële moeilijkheden zelf zie

Item 4: Mijn maatschappelijk werker probeert mijn financiële moeilijkheden op te lossen (vb. schuldeisers aanspreken, facturen nakijken, ...)

Item 5: Mijn maatschappelijk werker gelooft dat ik zelf iets kan veranderen aan mijn financiële moeilijkheden

Item 6: Mijn maatschappelijk werker luistert naar wat ik zelf graag wil doen rond mijn financiële moeilijkheden (bv. waar ik op wil besparen)

Item 7: Mijn maatschappelijk werker is ontevreden als ik niet doe wat hij/zij van mij verwacht

Item 8: Ik kan altijd terecht bij mijn maatschappelijk werker wanneer ik vragen heb over mijn financiële situatie

Item 9: Mijn maatschappelijk werker reageert streng als ik niet gedaan heb wat er van mij gevraagd werd

Item 10: Ik voel me schuldig als ik mijn maatschappelijk werker teleurgesteld heb

Item 11: Mijn maatschappelijk werker probeert eerst te begrijpen hoe ik zelf mijn financiële moeilijkheden wil oplossen voor hij/zij oplossingen voorstelt

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
,583	11

Item-Total Statistics

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
mijn MW geeft me de kans om zelf iets aan mijn fin moeilijkheden te veranderen	37,0952	17,690	,412	,528
Mijn MW is ook vriendelijk wanneer ik een andere mening heb	37,0000	19,000	,080	,608
mijn MW vraagt naar hoe ik mijn fin moeilijkheden zelf zie	37,1429	18,029	,338	,542
mijn MW probeert mijn fin moeilijkheden op te lossen	36,8571	18,029	,425	,531
mijn MW gelooft dat ik zelf iets kan veranderen aan mijn fin moeilijkheden	37,1905	22,762	-,289	,663
mijn MW luistert naar wat ik zelf graag wil doen rond mijn fin moeilijkheden	36,7619	17,690	,623	,509
Mijn MW is ook tevreden als ik niet doe wat hij/zij verwacht	38,4762	16,762	,200	,588
ik kan altijd terecht bij mijn MW wanneer ik vragen heb over mijn fin situatie	36,6667	17,133	,730	,491
Mijn MW is niet streng als ik iets niet heb gedaan	38,2381	16,190	,310	,546
ik voel me niet schuldig als ik mijn MW teleurgesteld heb	39,0000	20,100	,012	,614
mijn MW probeert eerst te begrijpen hoe ik zelf mijn fin moeilijkheden wil oplossen voor hij/zij oplossingen voorstelt	37,0000	16,700	,586	,492

→ Items 5 en 10 worden verwijderd. Items 7 en 9 correleren negatief volgens de correlatiematrix en worden ook verwijderd.

Correlations

		1	3	4	6	8	11	2r	7r	9r
mijn MW geeft me de kans om zelf iets aan mijn fin moeilijkheden te veranderen	Pearson Correlation	1	,449*	,394	,526**	,509*	,688**	,333	-,071	-,093
	Sig. (2-tailed)		,031	,057	,008	,013	,000	,104	,741	,664
	N	26	23	24	24	23	24	25	24	24
mijn MW vraagt naar hoe ik mijn fin moeilijkheden zelf zie	Pearson Correlation	,449*	1	,323	,346	,422	,355	,133	,126	,281
	Sig. (2-tailed)	,031		,133	,106	,050	,096	,544	,568	,193
	N	23	23	23	23	22	23	23	23	23
mijn MW probeert mijn fin moeilijkheden op te lossen	Pearson Correlation	,394	,323	1	,570**	,682**	,479*	,212	,004	,078
	Sig. (2-tailed)	,057	,133		,004	,000	,018	,320	,986	,718
	N	24	23	24	24	23	24	24	24	24
mijn MW luistert naar wat ik zelf graag wil doen rond mijn fin moeilijkheden	Pearson Correlation	,526**	,346	,570**	1	,826**	,622**	,086	,076	,183
	Sig. (2-tailed)	,008	,106	,004		,000	,001	,690	,724	,392
	N	24	23	24	24	23	24	24	24	24
ik kan altijd terecht bij mijn MW wanneer ik vragen heb over mijn fin situatie	Pearson Correlation	,509*	,422	,682**	,826**	1	,593**	,035	,129	,178
	Sig. (2-tailed)	,013	,050	,000	,000		,003	,875	,559	,418
	N	23	22	23	23	23	23	23	23	23
mijn MW probeert eerst te begrijpen hoe ik zelf mijn fin moeilijkheden wil oplossen voor hij/zij oplossingen voorstelt	Pearson Correlation	,688**	,355	,479*	,622**	,593**	1	,438*	,234	,071
	Sig. (2-tailed)	,000	,096	,018	,001	,003		,032	,272	,741
	N	24	23	24	24	23	24	24	24	24
Mijn MW is ook vriendelijk wanneer ik een andere mening heb	Pearson Correlation	,333	,133	,212	,086	,035	,438*	1	,043	,112
	Sig. (2-tailed)	,104	,544	,320	,690	,875	,032		,843	,604
	N	25	23	24	24	23	24	25	24	24
Mijn MW is ook tevreden als ik niet doe wat hij/zij verwacht	Pearson Correlation	-,071	,126	,004	,076	,129	,234	,043	1	,760**
	Sig. (2-tailed)	,741	,568	,986	,724	,559	,272	,843		,000
	N	24	23	24	24	23	24	24	24	24
Mijn MW is niet streng als ik iets niet heb gedaan	Pearson Correlation	-,093	,281	,078	,183	,178	,071	,112	,760**	1
	Sig. (2-tailed)	,664	,193	,718	,392	,418	,741	,604	,000	
	N	24	23	24	24	23	24	24	24	24

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Rotated Component Matrix^a

	Component	
	1	2
mijn MW geeft me de kans om zelf iets aan mijn fin moeilijkheden te veranderen	,656	,422
Mijn MW is ook vriendelijk wanneer ik een andere mening heb	-,043	,927
mijn MW vraagt naar hoe ik mijn fin moeilijkheden zelf zie	,530	,110
mijn MW probeert mijn fin moeilijkheden op te lossen	,754	-,024
mijn MW luistert naar wat ik zelf graag wil doen rond mijn fin moeilijkheden	,887	,005
ik kan altijd terecht bij mijn MW wanneer ik vragen heb over mijn fin situatie	,951	,074
mijn MW probeert eerst te begrijpen hoe ik zelf mijn fin moeilijkheden wil oplossen voor hij/zij oplossingen voorstelt	,689	,542

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.^a

a. Rotation converged in 3 iterations.

- Het tweede item wordt als enige op een andere component ingedeeld door de Principal Component Analysis. We beslissen om dit item uit de analyse te halen.
- Vervolgens berekenen we de betrouwbaarheid van de nieuwe schaal.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
,846	6

De variabele autonomie-ondersteunend klimaat bestaat uit items: 1, 3, 4, 6, 8, 11.

Bewust financieel gedrag

Item 1: Ik hou me actief bezig met mijn geldzaken (bijvoorbeeld zelf prijzen vergelijken, op zoek gaan naar goedkopere alternatieven)

Item 2: Ik kan mijn financiële situatie goed inschatten (bijvoorbeeld ik weet hoeveel geld ik heb en hoeveel ik kan uitgeven).

Item 3: Ik hou rekening met de financiële risico's die ik kan tegenkomen (bijvoorbeeld onverwachte kosten omdat mijn auto kapot is).

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
,712	,726	3

Item-Total Statistics

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Squared Multiple Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
ik hou me actief bezig met mijn geldzaken	7,1200	4,527	,704	,579	,468
ik kan mijn financiële situatie goed inschatten	7,0800	5,493	,346	,121	,818
ik hou rekening met de financiële risico's die ik kan tegenkomen	7,7200	2,877	,647	,576	,494

Correlations

		ik hou me actief bezig met mijn geldzaken	ik kan mijn financiële situatie goed inschatten	ik hou rekening met de financiële risico's die ik kan tegenkomen
ik hou me actief bezig met mijn geldzaken	Pearson Correlation	1	,362	,755**
	Sig. (2-tailed)		,069	,000
	N	26	26	25
ik kan mijn financiële situatie goed inschatten	Pearson Correlation	,362	1	,322
	Sig. (2-tailed)	,069		,117
	N	26	26	25
ik hou rekening met de financiële risico's die ik kan tegenkomen	Pearson Correlation	,755**	,322	1
	Sig. (2-tailed)	,000	,117	
	N	25	25	25

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Component Matrix^a

	Component
	1
ik hou me actief bezig met mijn geldzaken	,899
ik kan mijn financiële situatie goed inschatten	,601
ik hou rekening met de financiële risico's die ik kan tegenkomen	,896

Extraction Method: Principal Component Analysis.

a. 1 components extracted.

→ Item 2 wordt verwijderd.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
,818	,861	2

Correlations

		ik hou me actief bezig met mijn geldzaken	ik hou rekening met de financiële risico's die ik kan tegenkomen
ik hou me actief bezig met mijn geldzaken	Pearson Correlation	1	,755**
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	26	25
ik hou rekening met de financiële risico's die ik kan tegenkomen	Pearson Correlation	,755**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	25	25

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Gedrag

Gedragsintentie

Item 1: Ik wil me actiever bezighouden met mijn geldzaken

Item 2: Ik wil nieuwe manieren leren om beter om te gaan met mijn geldzaken

Item 19: Ik ben op zoek naar nieuwe manieren om mijn geldzaken bij te houden

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
,816	,837	3

Kennis

Item 3: ik weet welke uitgaven ik doe

Item 4: ik weet waar ik de komende tijd aan wil werken op vlak van mijn financiële moeilijkheden

Item 5: ik weet hoe ik facturen en rekeninguittreksels moet begrijpen en lezen

Item 7: ik weet hoe ik mijn facturen en papieren kan ordenen

Item 9: ik weet hoelang ik mijn papieren moet bewaren

Item 13: ik kan een jaaroverzicht maken van inkomsten en uitgaven

Item 18: ik weet dat er een prijsverschil is tussen witte producten en merkproducten

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
,644	,592	7

Correlations

		3	4	5	7	9	13	18
ik weet welke uitgaven ik doe	Pearson Correlation	1	,453*	,239	,282	,085	,335	-,127
	Sig. (2-tailed)		,026	,262	,182	,693	,118	,554
	N	24	24	24	24	24	23	24
ik weet waar ik de komende tijd aan wil werken op vlak van mijn financiële moeilijkheden	Pearson Correlation	,453*	1	,116	,038	-,255	-,116	-,119
	Sig. (2-tailed)	,026		,581	,859	,220	,589	,572
	N	24	25	25	25	25	24	25
ik weet hoe ik facturen en rekeninguittreksels moet begrijpen en lezen	Pearson Correlation	,239	,116	1	,371	,497*	,436*	,049
	Sig. (2-tailed)	,262	,581		,068	,011	,033	,817
	N	24	25	25	25	25	24	25
ik weet hoe ik mijn facturen en papieren kan ordenen	Pearson Correlation	,282	,038	,371	1	,706**	,702**	-,219
	Sig. (2-tailed)	,182	,859	,068		,000	,000	,293
	N	24	25	25	25	25	24	25
ik weet hoelang ik mijn papieren moet bewaren	Pearson Correlation	,085	-,255	,497*	,706**	1	,663**	-,360
	Sig. (2-tailed)	,693	,220	,011	,000		,000	,077
	N	24	25	25	25	25	24	25
ik kan een jaaroverzicht maken van inkomsten en uitgaven	Pearson Correlation	,335	-,116	,436*	,702**	,663**	1	-,219
	Sig. (2-tailed)	,118	,589	,033	,000	,000		,293
	N	23	24	24	24	24	25	25
ik weet dat er een prijsverschil is tussen witte producten en merkproducten	Pearson Correlation	-,127	-,119	,049	-,219	-,360	-,219	1
	Sig. (2-tailed)	,554	,572	,817	,293	,077	,293	
	N	24	25	25	25	25	25	26

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Items 4 en 18 correleren negatief met de andere items en worden verwijderd.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
,804	,798	5

→ Uit de PCA blijkt dat item 3 veel minder hoog correleert met de andere items. We beslissen om dit item te verwijderen.

Component Matrix^a

	Component
	1
ik weet welke uitgaven ik doe	,417
ik weet hoe ik facturen en rekeninguittreksels moet begrijpen en lezen	,690
ik weet hoe ik mijn facturen en papieren kan ordenen	,864
ik weet hoelang ik mijn papieren moet bewaren	,861
ik kan een jaaroverzicht maken van inkomsten en uitgaven	,857

Extraction Method: Principal Component Analysis.

a. 1 components extracted.

→ De uiteindelijke Cronbach's Alpha van de variabele 'kennis' bedraagt:

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
,840	,846	4

Variabele kennis bevat items 5, 7, 9, 13.

Gedrag

- Item 6: ik begrijp en lees mijn facturen en rekeninguittreksels zelf
- Item 8: ik orden mijn facturen en papieren zelf
- Item 10: ik bewaar mijn papieren voldoende lang
- Item 11: ik hou mijn inkomsten en uitgaven bij
- Item 12: ik maak een onderscheid tussen vaste en variabele kosten
- Item 14: ik bespaar
- Item 15: ik gebruik een boodschappenlijstje
- Item 16: ik bekijk de prijs voor ik een product koop
- Item 17: ik vergelijk prijzen voor ik een product koop

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
,761	,768	9

Correlations

		6	8	10	11	12	14	15	16	17
ik begrijp en lees mijn facturen en rekeninguittreksels zelf	Pearson Correlation	1	,572**	,121	,319	,292	,081	,290	,179	,271
	Sig. (2-tailed)		,003	,574	,120	,157	,706	,160	,393	,190
	N	25	24	24	25	25	24	25	25	25
ik orden mijn facturen en papieren zelf	Pearson Correlation	,572**	1	,468*	,510*	,545**	,137	,515*	,269	,214
	Sig. (2-tailed)	,003		,021	,011	,006	,534	,010	,204	,315
	N	24	24	24	24	24	23	24	24	24
ik bewaar mijn papieren voldoende lang	Pearson Correlation	,121	,468*	1	,226	,074	,112	,105	,199	,076
	Sig. (2-tailed)	,574	,021		,288	,730	,612	,625	,352	,723
	N	24	24	24	24	24	23	24	24	24
ik hou mijn inkomsten en uitgaven bij	Pearson Correlation	,319	,510*	,226	1	,727**	,228	,254	,493*	,409*
	Sig. (2-tailed)	,120	,011	,288		,000	,284	,221	,012	,042
	N	25	24	24	26	26	24	25	25	25
ik maak een onderscheid tussen vaste en variabele kosten	Pearson Correlation	,292	,545**	,074	,727**	1	,237	,048	,131	,179
	Sig. (2-tailed)	,157	,006	,730	,000		,264	,820	,531	,391
	N	25	24	24	26	26	24	25	25	25
ik bespaar	Pearson Correlation	,081	,137	,112	,228	,237	1	-,257	-,205	-,325
	Sig. (2-tailed)	,706	,534	,612	,284	,264		,226	,336	,122
	N	24	23	23	24	24	24	24	24	24
ik gebruik een boodschappenlijstje	Pearson Correlation	,290	,515*	,105	,254	,048	-,257	1	,540**	,420*
	Sig. (2-tailed)	,160	,010	,625	,221	,820	,226		,005	,036
	N	25	24	24	25	25	24	25	25	25
ik bekijk de prijs voor ik een product koop	Pearson Correlation	,179	,269	,199	,493*	,131	-,205	,540**	1	,839**
	Sig. (2-tailed)	,393	,204	,352	,012	,531	,336	,005		,000
	N	25	24	24	25	25	24	25	25	25
ik vergelijk prijzen voor ik een product koop	Pearson Correlation	,271	,214	,076	,409*	,179	-,325	,420*	,839**	1
	Sig. (2-tailed)	,190	,315	,723	,042	,391	,122	,036	,000	
	N	25	24	24	25	25	24	25	25	25

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

→ Item 14 correleert negatief en wordt verwijderd.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
,800	,799	8

→ Na de verwijdering van item 14 bedraagt de nieuwe Cronbach's Alpha 0.799. Uit de tabel hieronder blijkt dat deze nog kan verhogen door item 10 te verwijderen. De Cronbach's Alpha bedraagt dan 0.812.

Item-Total Statistics

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Squared Multiple Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
ik begrijp en lees mijn facturen en rekeninguittreksels zelf	26,3333	25,275	,447	,441	,788
ik orden mijn facturen en papieren zelf	27,1667	21,188	,698	,775	,747
ik bewaar mijn papieren voldoende lang	26,7917	25,650	,269	,425	,812
ik hou mijn inkomsten en uitgaven bij	26,8750	20,549	,662	,686	,751
ik maak een onderscheid tussen vaste en variabele kosten	27,0000	23,565	,440	,706	,789
ik gebruik een boodschappenlijstje	26,8333	23,188	,470	,582	,785
ik bekijk de prijs voor ik een product koop	26,4583	22,868	,592	,816	,766
ik vergelijk prijzen voor ik een product koop	26,6250	23,375	,528	,754	,776

Rotated Component Matrix^a

	Component		
	1	2	3
ik begrijp en lees mijn facturen en rekeninguittreksels zelf	,060	,169	,810
ik orden mijn facturen en papieren zelf	,092	,449	,794
ik hou mijn inkomsten en uitgaven bij	,377	,828	,173
ik maak een onderscheid tussen vaste en variabele kosten	-,015	,930	,186
ik gebruik een boodschappenlijstje	,554	-,126	,647
ik bekijk de prijs voor ik een product koop	,948	,148	,113
ik vergelijk prijzen voor ik een product koop	,898	,163	,105

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.^a

a. Rotation converged in 5 iterations.

- De Principal Component Analysis toont aan dat item 15 hoog laadt op twee componenten. We beslissen dit item te verwijderen. We voeren een nieuwe PCA uit:

Rotated Component Matrix^a

	Component	
	1	2
ik begrijp en lees mijn facturen en rekeninguittreksels zelf	,637	,138
ik orden mijn facturen en papieren zelf	,844	,105
ik hou mijn inkomsten en uitgaven bij	,734	,408
ik maak een onderscheid tussen vaste en variabele kosten	,840	,026
ik bekijk de prijs voor ik een product koop	,143	,952
ik vergelijk prijzen voor ik een product koop	,152	,936

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.^a

a. Rotation converged in 3 iterations.

PCA levert twee componenten op:

- **Administratief gedrag**: items 6, 8, 11, 12

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
,792	,790	4

- **Aankoopgedrag**: items 16, 17

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
,912	,912	2

7.6 Bijlage 6. Vragenlijst premeting deelnemers

Gelieve hier het etiket te kleven

1. Geslacht	<ul style="list-style-type: none">☐ Man☐ Vrouw
2. Wat is je geboortjaar?
3. Hoeveel kinderen telt jouw gezin?	<ul style="list-style-type: none">..... kinderen wonen nog thuis..... kinderen wonen niet meer thuis
4. Hoeveel volwassenen telt jouw gezin? (tel jezelf erbij) volwassenen
5. Wat is je hoogst behaalde diploma?	<ul style="list-style-type: none">☐ Geen volledig lager onderwijs☐ Lager onderwijs☐ Lager middelbaar onderwijs☐ Hoger middelbaar onderwijs☐ Hoger onderwijs
6. Werksituatie	<ul style="list-style-type: none">☐ Arbeider☐ Bediende☐ Zelfstandige☐ Werkloos☐ Invaliditeit/ziekte☐ Andere:

Hieronder vind je verschillende uitspraken. Zet voor elke uitspraak een kruisje in het vakje dat voor jou van toepassing is.

Bijvoorbeeld: 'Mijn maatschappelijk werker helpt me om iets aan mijn financiële moeilijkheden te veranderen' → Hier ben ik het mee eens, dus zet ik een kruisje in vakje 4

	 1 <i>Helemaal niet eens</i>	 2 <i>Niet eens</i>	 3 <i>Tussenin</i>	 4 <i>Eens</i>	 5 <i>Helemaal eens</i>
<i>Mijn maatschappelijk werker helpt me om iets aan mijn financiële moeilijkheden te veranderen</i>				X	

7. Hieronder volgen enkele uitspraken over hoe jij met geld omgaat. Zet een kruisje in het vakje dat het meest bij jouw mening past.

	 1 Nooit	 2 Soms	 3 Regelmatig	 4 Heel vaak	 5 Bijna altijd
Ik hou me actief bezig met mijn geldzaken (bv. zelf prijzen vergelijken, op zoek gaan naar goedkopere alternatieven)					
Ik kan mijn financiële situatie goed inschatten (bv. ik weet hoeveel geld ik heb en hoeveel ik kan uitgeven)					
Ik hou rekening met de financiële risico's die ik kan tegenkomen (bv. onverwachte kosten omdat mijn auto kapot is)					

8. De volgende stellingen gaan over hoe jij volgens jou met geld omgaat. Zet een kruisje in het vakje dat het meest bij jouw mening past.

	 1	 2	 3	 4	 5
	Helemaal niet eens	Niet eens	Tussenin	Eens	Helemaal eens
Ik wil me actiever bezighouden met mijn geldzaken					
Ik wil nieuwe manieren leren om beter om te gaan met mijn geldzaken					
Ik weet welke uitgaven ik doe					
Ik weet waar ik de komende tijd aan wil werken op vlak van mijn financiële moeilijkheden					
Ik weet hoe ik facturen en rekeninguittreksels moet begrijpen en lezen					
Ik begrijp en lees mijn facturen en rekeninguittreksels zelf					
Ik weet hoe ik mijn facturen en papieren kan ordenen					
Ik orden mijn facturen en papieren zelf					
Ik weet hoelang ik mijn papieren moet bewaren					
Ik bewaar mijn papieren voldoende lang					
Ik hou mijn inkomsten en uitgaven bij					
Ik maak een onderscheid tussen vaste en variabelen kosten					
Ik kan een jaaroverzicht maken van inkomsten en uitgaven					
Ik bespaar					
Ik gebruik een boodschappenlijstje					
Ik bekijk de prijs voor ik een product koop					

Ik vergelijk prijzen voor ik een product koop					
	 1 Helemaal niet eens	 2 Niet eens	 3 Tussenin	 4 Eens	 5 Helemaal eens
Ik weet dat er een prijsverschil is tussen witte producten en merkproducten					
Ik ben op zoek naar nieuwe manieren om mijn geldzaken bij te houden					

9. De volgende stellingen gaan over het contact tussen jou en de maatschappelijk werker die jou individueel begeleidt. Zet een kruisje in het vakje dat het meest bij jouw mening past.

	 1 Helemaal niet eens	 2 Niet eens	 3 Tussenin	 4 Eens	 5 Helemaal eens
Mijn maatschappelijk werker geeft me de kans om zelf iets aan mijn financiële moeilijkheden te veranderen (vb. ze laat me zelf oplossingen bedenken bij moeilijkheden)					
Mijn maatschappelijk werker is minder vriendelijk tegen me wanneer ik een andere mening heb over mijn financiële moeilijkheden dan hij/zij					
Mijn maatschappelijk werker vraagt naar hoe ik mijn financiële moeilijkheden zelf zie					

	 1	 2	 3	 4	 5
	Helemaal niet eens	Niet eens	Tussenin	Eens	Helemaal eens
Mijn maatschappelijk werker probeert mijn financiële moeilijkheden op te lossen (vb. schuldeisers aanspreken, facturen nakijken, ...)					
Mijn maatschappelijk werker gelooft dat ik zelf iets kan veranderen aan mijn financiële moeilijkheden					
Mijn maatschappelijk werker luistert naar wat ik zelf graag wil doen rond mijn financiële moeilijkheden (bv. waar ik op wil besparen)					
Mijn maatschappelijk werker is ontevreden als ik niet doe wat hij/zij van mij verwacht					
Ik kan altijd terecht bij mijn maatschappelijk werker wanneer ik vragen heb over mijn financiële situatie					
Mijn maatschappelijk werker reageert streng als ik niet gedaan heb wat er van mij gevraagd werd					
Ik voel me schuldig als ik mijn maatschappelijk werker teleurgesteld heb					
Mijn maatschappelijk werker probeert eerst te begrijpen hoe ik zelf mijn financiële moeilijkheden wil oplossen voor hij/zij oplossingen voorstelt					

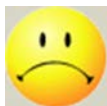
10. De volgende uitspraken gaan over deze groepswerking en waarom je hieraan deelneemt. Zet een kruisje in het vakje dat het meest bij jouw mening past.

	 1	 2	 3	 4	 5
	Helemaal niet eens	Niet eens	Tussenin	Eens	Helemaal eens
Ik doe mee aan deze groepswerking omdat ik dit leuk vind					
Ik doe mee aan deze groepswerking omdat anderen dit van mij verwachten					
Ik doe mee aan deze groepswerking omdat ik anders mijn maatschappelijk werker zou teleurstellen					
Ik doe mee aan deze groepswerking omdat het mij een leuke uitdaging lijkt bij te leren over financiële vaardigheden in groep					
Ik doe mee aan deze groepswerking omdat sociaal contact past bij wat ik belangrijk vind					
Ik doe mee aan deze groepswerking omdat bijleren over financiële vaardigheden past bij wat ik belangrijk vind					
Meedoen aan deze groepswerking is een keuze waar ik zelf achtersta					
Ik doe mee aan deze groepswerking omdat ik me pas trots kan voelen als ik mijn financiële problemen zelf kan oplossen					

	 1	 2	 3	 4	 5
	Helemaal niet eens	Niet eens	Tussenin	Eens	Helemaal eens
Ik doe mee aan deze groepswerking omdat ik het leuk vind om contact te hebben met andere deelnemers van de groep					
Ik doe mee aan deze groepswerking omdat ik het leuk vind nieuwe financiële vaardigheden bij te leren					
Ik doe mee aan deze groepswerking omdat mijn maatschappelijk werker of anderen dan trots kunnen zijn op mij					
Ik doe mee aan deze groepswerking omdat ik mijn deelname aan de groepswerking zelf belangrijk vind.					
Ik doe mee aan deze groepswerking omdat mijn maatschappelijk werker of anderen mij dan liever hebben					
Ik doe mee aan deze groepswerking omdat ik me pas goed over mezelf kan voelen als ik zelf mijn financiële problemen kan oplossen					

11. Hoe belangrijk vind je het om deel te nemen aan de groepswerking?

Omcirkel het cijfer dat het best bij jouw mening past: 1 = ik vind het helemaal niet belangrijk om deel te nemen, 10 = ik vind het heel belangrijk om deel te nemen

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Ten slotte volgen er een aantal vragen in verband met je financiële situatie.

12. Krijg jij leefgeld?

Hiermee bedoelen we het geld waarmee je voeding, kleding, dokter enzovoort moet betalen. We bedoelen dus niet het bedrag waarmee je vaste kosten zoals huishuur, elektriciteit enzovoort worden betaald.

- ja, wekelijks
- ja, tweewekelijks
- ja, maandelijks
- neen → Ga naar vraag 15. Je moet vraag 13 en vraag 14 niet invullen.

13. Hoeveel leefgeld krijg je dan?

..... euro

14. Voor hoeveel personen is dat leefgeld bedoeld? (tel jezelf mee)

..... volwassenen

..... kinderen

Als je leefgeld krijgt, moet je vraag 15 niet meer invullen. Je bent aan het einde van de vragenlijst.

15. Hoeveel geld heb je elke maand ongeveer over om aan voeding, kleding, dokter, apotheek enzovoort uit te geven nadat alle vaste kosten (huishuur, elektriciteit, water, verzekeringen, ...) zijn betaald?

..... euro

Bedankt voor je medewerking!

7.7 Bijlage 7. Vragenlijsten tussentijdse metingen deelnemers

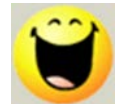
SESSIE 1

Je hebt nu de eerste sessie gevolgd. Hier volgen enkele uitspraken over deze sessie.

Geef elke uitspraak een score van 1 tot 10.

1. Ik vond het fijn om deel te nemen aan deze sessie

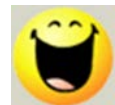
1 = ik vond het helemaal niet fijn om deel te nemen, en 10 = ik vond het heel fijn om deel te nemen.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

2. De sessie heeft me vooruitgeholpen

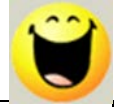
1 = deze sessie heeft me helemaal niet vooruitgeholpen, en 10 = deze sessie heeft me heel erg vooruitgeholpen.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

3. Ik vond het nuttig om aanwezig te zijn tijdens deze sessie

1 = ik vond het helemaal niet nuttig om aanwezig te zijn, en 10 = ik vond het heel erg nuttig om aanwezig te zijn

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

4. Wat vond je goed aan deze sessie?

5. Wat kan er beter?

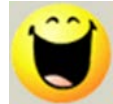
SESSIE 2

Je hebt nu de tweede sessie gevolgd. Hier volgen enkele uitspraken over deze sessie.

Geef elke uitspraak een score van 1 tot 10.

1. Ik vond het fijn om deel te nemen aan deze sessie

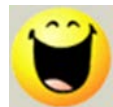
1 = ik vond het helemaal niet fijn om deel te nemen, en 10 = ik vond het heel fijn om deel te nemen.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

2. De sessie heeft me vooruitgeholpen

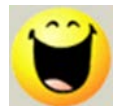
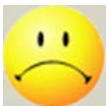
1 = deze sessie heeft me helemaal niet vooruitgeholpen, en 10 = deze sessie heeft me heel erg vooruitgeholpen.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

3. Ik vond het nuttig om aanwezig te zijn tijdens deze sessie

1 = ik vond het helemaal niet nuttig om aanwezig te zijn, en 10 = ik vond het heel erg nuttig om aanwezig te zijn

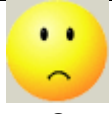

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

4. Wat vond je goed aan deze sessie?

5. Wat kan er beter?

6. Hieronder vind je enkele uitspraken over de sessie waaraan je net hebt deelgenomen. Plaats voor elke uitspraak een kruisje in het vakje dat het best past bij jou.

	 1 Helemaal niet eens	 2 Niet eens	 3 Tussen in	 4 Eens	 5 Helemaal eens
Ik weet hoe ik mijn facturen en rekeninguittreksels kan lezen en begrijpen					
Ik weet hoe ik mijn facturen en papieren zelf kan ordenen					
Ik ben van plan om in de nabije toekomst mijn facturen en papieren zelf te ordenen					
Ik weet hoelang ik mijn papieren moet bewaren					
Ik ben van plan mijn papieren in de toekomst voldoende lang te bewaren					
Ik bewaar mijn papieren al voldoende lang					

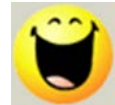
SESSIE 3

Je hebt nu de derde sessie gevolgd. Hier volgen enkele uitspraken over deze sessie.

Geef elke uitspraak een score van 1 tot 10.

1. Ik vond het fijn om deel te nemen aan deze sessie

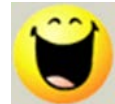
1 = ik vond het helemaal niet fijn om deel te nemen, en 10 = ik vond het heel fijn om deel te nemen.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

2. De sessie heeft me vooruitgeholpen

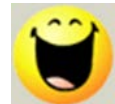
1 = deze sessie heeft me helemaal niet vooruitgeholpen, en 10 = deze sessie heeft me heel erg vooruitgeholpen.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

3. Ik vond het nuttig om aanwezig te zijn tijdens deze sessie

1 = ik vond het helemaal niet nuttig om aanwezig te zijn, en 10 = ik vond het heel erg nuttig om aanwezig te zijn

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

4. Wat vond je goed aan deze sessie?

5. Wat kan er beter?

6. Hieronder vind je enkele uitspraken over de sessie waar je net aan hebt deelgenomen. Kruis voor elke uitspraak het vakje aan dat het best bij jou past.

	 1 Helemaal niet eens	 2 Niet eens	 3 Tussenin	 4 Eens	 5 Helemaal eens
Ik weet welke de voordelen zijn van het opschrijven van mijn inkomsten en uitgaven					
Ik schrijf mijn inkomsten en uitgaven al op					
Ik ben van plan mijn inkomsten en uitgaven op te schrijven in de nabije toekomst					

Ik weet wat het onderscheid is tussen vaste en variabele kosten					
	 1 Helemaal niet eens	 2 Niet eens	 3 Tussenin	 4 Eens	 5 Helemaal eens
Ik maak al een onderscheid tussen vaste en variabele kosten					
Ik ben van plan om in de nabije toekomst een onderscheid te leren maken tussen vaste en variabele kosten					
Ik weet hoe ik een jaaroverzicht van mijn inkomsten en uitgaven kan maken					
Ik heb al een jaaroverzicht gemaakt					
Ik ben van plan om zelf een jaaroverzicht te maken					
Ik weet hoe ik kan besparen					
Ik bespaar al					
Ik ben van plan om in de nabije toekomst te besparen					

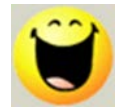
SESSIE 4

Je hebt nu de vierde sessie gevolgd. Hier volgen enkele uitspraken over deze sessie.

Geef elke uitspraak een score van 1 tot 10.

1. Ik vond het fijn om deel te nemen aan deze sessie

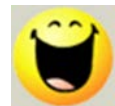
1 = ik vond het helemaal niet fijn om deel te nemen, en 10 = ik vond het heel fijn om deel te nemen.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

2. De sessie heeft me vooruitgeholpen

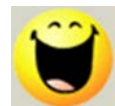
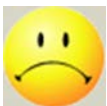
1 = deze sessie heeft me helemaal niet vooruitgeholpen, en 10 = deze sessie heeft me heel erg vooruitgeholpen.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

3. Ik vond het nuttig om aanwezig te zijn tijdens deze sessie

1 = ik vond het helemaal niet nuttig om aanwezig te zijn, en 10 = ik vond het heel erg nuttig om aanwezig te zijn

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

4. Wat vond je goed aan deze sessie?

5. Wat kan er beter?

6. Hieronder vind je enkele uitspraken over de sessie waaraan je net hebt deelgenomen. Plaats voor elke uitspraak een kruisje in het vakje dat het best past bij jou.

	 1	 2	 3	 4	 5
	Helemaal niet eens	Niet eens	Tussenin	Eens	Helemaal eens
Ik ben me bewust van de voordelen van het bijhouden van mijn inkomsten en uitgaven					
Ik schrijf mijn inkomsten en uitgaven al op					
Ik ben van plan mijn inkomsten en uitgaven op te schrijven in de nabije toekomst					

	 1	 2	 3	 4	 5
	Helemaal niet eens	Niet eens	Tussenin	Eens	Helemaal eens
Ik weet wat het onderscheid is tussen vaste en variabele kosten					
Ik maak al een onderscheid tussen vaste en variabele kosten					
Ik ben van plan om in de nabije toekomst een onderscheid te leren maken tussen vaste en variabele kosten					
Ik weet hoe ik een jaaroverzicht van mijn inkomsten en uitgaven kan maken					
Ik heb al een jaaroverzicht gemaakt					
Ik ben van plan om zelf een jaaroverzicht te maken					
Ik weet hoe ik kan besparen					
Ik bespaar al					
Ik ben van plan in de nabije toekomst te besparen					

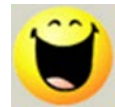
SESSIE 5

Je hebt nu de vijfde sessie gevolgd. Hier volgen enkele uitspraken over deze sessie.

Geef elke uitspraak een score van 1 tot 10.

1. Ik vond het fijn om deel te nemen aan deze sessie

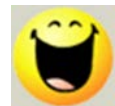
1 = ik vond het helemaal niet fijn om deel te nemen, en 10 = ik vond het heel fijn om deel te nemen.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

2. De sessie heeft me vooruitgeholpen

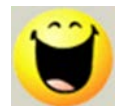
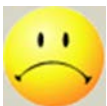
1 = deze sessie heeft me helemaal niet vooruitgeholpen, en 10 = deze sessie heeft me heel erg vooruitgeholpen.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

3. Ik vond het nuttig om aanwezig te zijn tijdens deze sessie

1 = ik vond het helemaal niet nuttig om aanwezig te zijn, en 10 = ik vond het heel erg nuttig om aanwezig te zijn

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

4. Wat vond je goed aan deze sessie?

5. Wat kan er beter?

6. Hieronder vind je enkele uitspraken over de sessie waar je net aan hebt deelgenomen. Kruis voor elke uitspraak het vakje aan dat het best bij jou past.

	 1	 2	 3	 4	 5
	Helemaal niet eens	Niet eens	Tussenin	Eens	Helemaal eens
Ik denk na voor ik een aankoop doe					
Ik vind het nuttig om een boodschappenlijstje te gebruiken					
Ik gebruik al een boodschappenlijstje					
Ik ben van plan in de nabije toekomst een boodschappenlijstje te maken					
Ik vergelijk prijzen voor ik een product aankoop					

Ik ben van plan prijzen te vergelijken in de nabije toekomst					
	 1 Helemaal niet eens	 2 Niet eens	 3 Tussenin	 4 Eens	 5 Helemaal eens
Ik ken het verschil tussen witte producten en merkproducten					
Ik let al op het prijsverschil tussen witte producten en merkproducten					
Ik ben van plan meer op het prijsverschil te letten tussen witte producten en merkproducten					

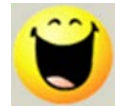
7.8 Bijlage 8. Vragenlijst postmeting deelnemers

Je hebt nu de volledige groepswerking gevolgd. We vinden het fijn dat je deelnam en willen je nogmaals bedanken voor je medewerking!

Dit is de laatste vragenlijst die je van ons zal krijgen. Hier volgen eerst enkele vragen over hoe deze laatste sessie is geweest voor jou. Geef elke uitspraak een score van 1 tot 10.

1. Ik vond het fijn om deel te nemen aan deze terugkomsessie

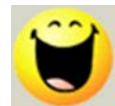
1 = ik vond het helemaal niet fijn om deel te nemen, en 10 = ik vond het heel fijn om deel te nemen.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

2. De terugkomsessie heeft me vooruitgeholpen

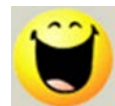
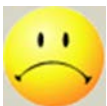
1 = deze sessie heeft me helemaal niet vooruitgeholpen, en 10 = deze sessie heeft me heel erg vooruitgeholpen.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

3. Ik vond het nuttig om aanwezig te zijn tijdens deze terugkomsessie

1 = ik vond het helemaal niet nuttig om aanwezig te zijn, en 10 = ik vond het heel erg nuttig om aanwezig te zijn

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

4. Wat vond je goed aan de terugkomsessie?

--

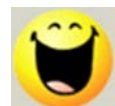
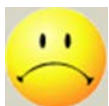
5. Wat kon er beter aan deze terugkomsessie?

--

Hieronder vind je enkele vragen die gaan over de groepswerking in het algemeen.

6. Ik vond het fijn om deel te nemen aan deze groepswerking

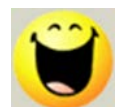
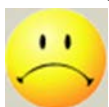
1 = ik vond het helemaal niet fijn om deel te nemen, en 10 = ik vond het heel fijn om deel te nemen.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

7. De groepswerking heeft me vooruitgeholpen

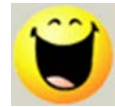
1 = deze sessie heeft me helemaal niet vooruitgeholpen, en 10 = deze sessie heeft me heel erg vooruitgeholpen.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

8. Ik vond het nuttig om aanwezig te zijn tijdens de groepswerking

1 = ik vond het helemaal niet nuttig om aanwezig te zijn, en 10 = ik vond het heel erg nuttig om aanwezig te zijn

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

9. Wat betekent de groepswerking voor jou?

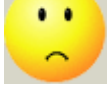
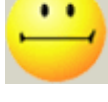

10. Wat vond je goed aan de groepswerking?

11. Wat kan er volgens jou beter?

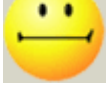

12. Welke sessies vond je zinvol of minder zinvol? Waarom?

13. Was er elke sessie voldoende tijd om alles te behandelen? Zijn er thema's die beter in meerdere sessies worden behandeld?

14. Kruis voor de onderstaande uitspraken aan welk vakje het best bij jou past.

	 1 Helemaal niet eens	 2 Niet eens	 3 Tussen in	 4 Eens	 5 Helemaal eens
Ik vond de keuzes van de thema's prima					
Ik vond dat de sessies te lang duurden					

15. Hieronder vind je enkele uitspraken over de oefeningen die jullie gemaakt hebben in de sessies. Kruis voor elke uitspraak aan welk vakje het best overeenkomt met jouw mening.

	 1 Helemaal niet eens	 2 Niet eens	 3 Tussenin	 4 Eens	 5 Helemaal eens
De oefeningen die we gebruikten tijdens de groepswerking gaven een meerwaarde aan de sessies					
Door de oefeningen tijdens de groepswerking begreep ik beter wat ik moest doen					
De oefeningen motiveerden me om er thuis mee aan de slag te gaan					
Het materiaal dat werd meegegeven (zoals de budgetagenda) gaf een meerwaarde aan de sessies					
Door het materiaal begreep ik beter wat ik moest doen					
Het materiaal motiveerde me om er thuis mee aan de slag te gaan					

16. Nu volgen drie uitspraken over hoe jij met geld omgaat. Zet een kruisje in het vakje dat het best bij jouw mening past.

	 1 Nooit	 2 Soms	 3 Regelmatig	 4 Heel vaak	 5 Bijna altijd
Ik hou me actief bezig met mijn geldzaken (bv. zelf prijzen vergelijken, op zoek gaan naar goedkopere alternatieven)					
Ik kan mijn financiële situatie goed inschatten (bv. ik weet hoeveel geld ik heb en hoeveel ik kan uitgeven)					
Ik hou rekening met de financiële risico's die ik kan tegenkomen (bv. onverwachte kosten omdat mijn auto kapot is)					

17. De volgende stellingen gaan over hoe jij volgens jou met geld omgaat. Zet een kruisje in het vakje dat het meest bij jouw mening past.

	 1	 2	 3	 4	 5
	Helemaal niet eens	Niet Eens	Tussenin	Eens	Helemaal eens
Ik wil me actiever bezighouden met mijn geldzaken					
Ik wil nieuwe manieren leren om beter om te gaan met mijn geldzaken					
Ik weet welke uitgaven ik doe					
Ik weet waar ik de komende tijd aan wil werken op vlak van mijn financiële moeilijkheden					
Ik weet hoe ik mijn facturen en rekeninguittreksels moet begrijpen en lezen					
Ik begrijp en lees mijn facturen en rekeninguittreksels zelf					
Ik weet hoe ik mijn facturen en papieren zelf kan ordenen					
Ik orden mijn facturen en papieren zelf					
Ik weet hoelang ik mijn papieren moet bewaren					
Ik bewaar mijn papieren voldoende lang					
Ik hou mijn inkomsten en uitgaven bij					
Ik maak een onderscheid tussen vaste en variabelen kosten					

Ik kan een jaaroverzicht maken van inkomsten en uitgaven					
Ik bespaar					
Ik gebruik een boodschappenlijstje					
Ik bekijk de prijs voor ik een product koop					
Ik vergelijk prijzen voor ik een product koop					
	 1 Helemaal niet eens	 2 Niet Eens	 3 Tussenin	 4 Eens	 5 Helemaal eens
Ik weet dat er een prijsverschil is tussen witte producten en merkproducten					
Ik ben op zoek naar nieuwe manieren om mijn geldzaken bij te houden					

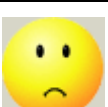

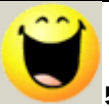
18. De volgende stellingen gaan over het contact tussen jou en de maatschappelijk werker die jou individueel begeleidt. Zet een kruisje in het vakje dat het meest bij jouw mening past.

	 1 Helemaal niet eens	 2 Niet eens	 3 Tussen in	 4 Eens	 5 Helemaal eens
Mijn maatschappelijk werker geeft me de kans om zelf iets aan mijn financiële moeilijkheden te veranderen (vb. ze laat me zelf oplossingen bedenken bij moeilijkheden)					

Mijn maatschappelijk werker is minder vriendelijk tegen me wanneer ik een andere mening heb over mijn financiële moeilijkheden dan hij/zij					
Mijn maatschappelijk werker vraagt naar hoe ik mijn financiële moeilijkheden zelf zie					
	 1 Helemaal niet eens	 2 Niet eens	 3 Tussen in	 4 Eens	 5 Helemaal eens
Mijn maatschappelijk werker probeert mijn financiële moeilijkheden op te lossen (vb. schuldeisers aanspreken, facturen nakijken, ...)					
Mijn maatschappelijk werker gelooft dat ik zelf iets kan veranderen aan mijn financiële moeilijkheden					
Mijn maatschappelijk werker luistert naar wat ik graag wil doen rond mijn financiële moeilijkheden (bv. waar ik op wil besparen)					
Mijn maatschappelijk werker is ontevreden als ik niet doe wat hij/zij van mij verwacht					
Ik kan altijd terecht bij mijn maatschappelijk werker wanneer ik vragen heb over mijn financiële situatie					

Mijn maatschappelijk werker reageert streng als ik niet gedaan heb wat er van mij gevraagd werd					
Ik voel me schuldig als ik mijn maatschappelijk werker teleurgesteld heb					
Mijn maatschappelijk werker probeert eerst te begrijpen hoe ik zelf mijn financiële moeilijkheden wil oplossen voor hij/zij oplossingen voorstelt					

19. De volgende uitspraken gaan over deze groepswerking en waarom je eraan deelgenomen hebt. Zet een kruisje in het vakje dat het best overeenkomt met jouw mening.

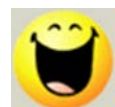
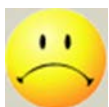
	 1	 2	 3	 4	 5
	Helemaal niet eens	Niet eens	Tussenin	Eens	Helemaal eens
Ik deed mee aan deze groepswerking omdat ik dit leuk vond					
Ik deed mee aan deze groepswerking omdat anderen dit van mij verwachtten					
Ik deed mee aan deze groepswerking omdat ik anders mijn maatschappelijk werker zou teleurstellen					

Ik deed mee aan deze groepswerking omdat het mij een leuke uitdaging leek bij te leren over financiële vaardigheden in groep					
Ik deed mee aan deze groepswerking omdat sociaal contact past bij wat ik belangrijk vind					
Ik deed mee aan deze groepswerking omdat bijleren over financiële vaardigheden past bij wat ik belangrijk vind					
Meedoen aan deze groepswerking was een keuze waar ik zelf achterstond					
	 1	 2	 3	 4	 5
	Helemaal niet eens	Niet eens	Tussenin	Eens	Helemaal eens
Ik deed mee aan deze groepswerking omdat ik me pas trots kan voelen als ik mijn financiële problemen zelf kan oplossen					
Ik deed mee aan deze groepswerking omdat ik het leuk vind om contact te hebben met andere deelnemers van de groep					

Ik deed mee aan deze groepswerking omdat ik het leuk vind nieuwe financiële vaardigheden bij te leren					
Ik deed mee aan deze groepswerking omdat mijn maatschappelijk werker of anderen dan pas trots kunnen zijn op mij					
Ik deed mee aan deze groepswerking omdat ik mijn deelname aan de groepswerking zelf belangrijk vind.					
Ik deed mee aan deze groepswerking omdat mijn maatschappelijk werker of anderen mij dan liever hebben					
Ik deed mee aan deze groepswerking omdat ik me pas goed over mezelf kan voelen als ik zelf mijn financiële problemen kan oplossen					

11. Hoe belangrijk vond je het om deel te nemen aan de groepswerking?

Omcirkel het cijfer dat het best bij jouw mening past: 1 = ik vond het helemaal niet belangrijk om deel te nemen, 10 = ik vond het heel belangrijk om deel te nemen

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Bedankt voor je medewerking!

7.9 Bijlage 9. Vragenlijst premeting maatschappelijk werkers

1. Hieronder vind je drie uitspraken over de mate waarin je cliënt begaan is met zijn/haar financiële situatie en toekomst. Kruis het vakje aan dat volgens jou van toepassing is.

	1	2	3	4	5
	Nooit	Soms	Regelmatig	Heel vaak	Bijna altijd
Mijn cliënt houdt zich actief bezig met zijn/haar geldzaken					
Mijn cliënt kan zijn/haar financiële situatie goed inschatten					
Mijn cliënt houdt rekening met de financiële risico's die hij/zij kan tegenkomen (bijvoorbeeld onverwachte kosten omdat zijn/haar auto kapot is)					

2. Hieronder vind je enkele stellingen over de vaardigheden waarover je cliënt beschikt, en de mate waarin hij/zij deze toepast. Kruis het vakje aan dat volgens jou van toepassing is.

	1	2	3	4	5
	Helemaal niet eens	Niet eens	Tussenin	Eens	Helemaal eens
Mijn cliënt wil zich actiever bezighouden met zijn/haar geldzaken					
Mijn cliënt wil nieuwe manieren leren om beter om te gaan met zijn/haar geldzaken					
Mijn cliënt weet welke uitgaven hij/zij doet					

Mijn cliënt weet waar hij/zij de komende tijd aan wil werken op vlak van financiële moeilijkheden					
Mijn cliënt weet hoe hij/zij zijn/haar facturen en rekeninguittreksels moet begrijpen en lezen					
	1 Helemaal niet eens	2 Niet eens	3 Tussenin	4 Eens	5 Helemaal eens
Mijn cliënt begrijpt en leest zijn/haar facturen en rekeninguittreksels zelf					
Mijn cliënt weet hoe hij/zij zijn/haar facturen en papieren kan ordenen					
Mijn cliënt ordent zijn/haar facturen en papieren					
Mijn cliënt weet hoelang hij/zij zijn/haar papieren moet bewaren					
Mijn cliënt bewaart zijn/haar papieren voldoende lang					
Mijn cliënt houdt zijn/haar inkomsten en uitgaven bij					
Mijn cliënt maakt een onderscheid tussen vaste en variabele kosten					
Mijn cliënt kan een jaaroverzicht maken van inkomsten en uitgaven					
Mijn cliënt bespaart					
Mijn cliënt maakt gebruik van een boodschappenlijstje					

Mijn cliënt bekijkt de prijs voor hij/zij een product koopt					
Mijn cliënt vergelijkt prijzen voor hij/zij een product koopt					
Mijn cliënt weet dat er een prijsverschil is tussen witte producten en merkproducten					
Mijn cliënt is op zoek naar nieuwe manieren om zijn/haar geldzaken bij te houden					

7.10 Bijlage 10. Vragenlijst postmeting maatschappelijk werkers

Beste maatschappelijk werker,

Jouw cliënt heeft deelgenomen aan de groepswerking "Omdat je geld telt". Deze is nu afgelopen. Je vulde een vragenlijst in voor de groepswerking startte. Graag willen we je vragen of je ook deze vragenlijst wil invullen. Vul zeker de code van de cliënt in waarover je deze vragenlijst invult, zo kunnen we alle vragenlijsten aan elkaar koppelen.

Hieronder vind je enkele uitspraken. Geef elke uitspraak een score van 1 tot 10.

- 1. Ik merk een verandering in de houding van mijn cliënt na de deelname aan de groepswerking.**

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

- 2. Ik kon in mijn individuele begeleiding ook aan de slag met de aangereikte vaardigheden in de groepswerking.**

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

- 3. Ik ben in mijn individuele begeleiding aan de slag gegaan met de in de groepswerking aangereikte vaardigheden.**

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

- 4. Ik merk dat mijn cliënt een bewustere houding heeft rond omgaan met geld na het volgen van de groepswerking.**

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

5. Hieronder vind je twee uitspraken over de mate waarin je cliënt bewust met zijn budget omgaat. Kruis het vakje aan dat volgens jou van toepassing is.

	1 Helemaal niet eens	2 Niet eens	3 Tussenin	4 Eens	5 Helemaal eens
Ik merk op dat mijn cliënt van plan is om bewuster om te gaan met zijn inkomsten en uitgaven					
Mijn cliënt vertoont sinds de start van de groepswerking meer interesse in het beheren van zijn budget					

6. Hieronder vind je drie uitspraken over de mate waarin je cliënt begaan is met zijn financiële situatie/toekomst. Kruis het vakje aan dat volgens jou van toepassing is.

	1 Nooit	2 Soms	3 Regelmatig	4 Heel vaak	5 Bijna altijd
Mijn cliënt houdt zich actief bezig met zijn/haar geldzaken					
Mijn cliënt kan zijn/haar financiële situatie goed inschatten					
Mijn cliënt houdt rekening met de financiële risico's die hij/zij kan tegenkomen (bijvoorbeeld onverwachte kosten omdat zijn/haar auto kapot is)					

7. Hieronder vind je enkele stellingen over de vaardigheden waarover je cliënt beschikt, en de mate waarin hij/zij deze toepast. Kruis het vakje aan dat volgens jou van toepassing is.

	1	2	3	4	5
	Helemaal niet eens	Niet eens	Tussenin	Eens	Helemaal eens
Mijn cliënt wil zich actiever bezighouden met zijn/haar geldzaken					
Mijn cliënt wil nieuwe manieren leren om beter om te gaan met zijn/haar geldzaken					
Mijn cliënt weet welke uitgaven hij/zij doet					
Mijn cliënt weet waar hij/zij de komende tijd aan wil werken op vlak van financiële moeilijkheden					
Mijn cliënt weet hoe hij/zij zijn/haar facturen en rekeninguittreksels moet begrijpen en lezen					
Mijn cliënt begrijpt en leest zijn facturen en rekeninguittreksels zelf					
Mijn cliënt weet hoe hij/zij zijn/haar facturen en papieren kan ordenen					
Mijn cliënt ordent zijn/haar facturen en papieren					
Mijn cliënt weet hoelang hij/zij zijn/haar papieren moet bewaren					
Mijn cliënt bewaart zijn/haar papieren voldoende lang					
Mijn cliënt houdt zijn/haar inkomsten en uitgaven bij					
Mijn cliënt maakt een onderscheid tussen vaste en variabele kosten					
Mijn cliënt kan een jaaroverzicht maken van inkomsten en uitgaven					
Mijn cliënt bespaart					

Mijn cliënt maakt gebruik van een boodschappenlijstje					
	1 Helemaal niet eens	2 Niet eens	3 Tussenin	4 Eens	5 Helemaal eens
Mijn cliënt bekijkt de prijs voor hij/zij een product koopt					
Mijn cliënt vergelijkt prijzen voor hij/zij een product koopt					
Mijn cliënt weet dat er een prijsverschil is tussen witte producten en merkproducten					
Mijn cliënt is op zoek naar nieuwe manieren om zijn/haar geldzaken bij te houden					

Bedankt voor uw medewerking!

7.11 Bijlage 11. Vragenlijst tussentijdse metingen groepsbegeleiders

SESSIE 1

Je hebt nu de eerste sessie aangeboden. Hier volgen drie stellingen over deze sessie. Geef elke stelling een score van 1 tot 10, waarbij 1 = helemaal eens en 10 = helemaal oneens.

1. Ik vond het fijn om deze sessie te begeleiden

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

2. De sessie heeft de deelnemers van mijn groep vooruitgeholpen

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

3. Ik vond het nuttig om deze sessie aan te bieden

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

4. Hier volgen enkele uitspraken over het draaiboek

	1	2	3	4	5
	Helemaal niet eens	Niet eens	Tussenin	Eens	Helemaal eens
Ik vond de opbouw van de sessie in het draaiboek zinvol					
Ik vond de informatie in het draaiboek duidelijk					
Ik vond de oefeningen bruikbaar					
Ik vond de oefeningen te moeilijk					
Ik vond de oefeningen te makkelijk					

5. Duid hieronder aan wat er aan bod is gekomen tijdens deze sessie.

	Ja	Nee	Deels <i>(licht toe onderaan de tabel)</i>
Werden de deelnemers verwelkomd en werden er afspraken gemaakt?			
Welke oefening(en) werd(en) gebruikt ter kennismaking? 1. uitspraken en gezegden 2. fotoronde 3. pluim en noot			
Werden de verschillende soorten inkomsten toegelicht?			
Werd de oefening rond huidige uitgaven versus wensuitgaven gemaakt?			
Hebben deelnemers doelstellingen en deadlines geformuleerd?			
Worden deze doelstellingen gevisualiseerd voor de deelnemers (zoals in het voorbeeld van OCMW Herentals op p.34)?			
Wordt er iets gedaan met de (besparings)tips die deelnemers uiten tijdens de sessie (zoals de tip op p.30 voorstelt)?			
Werd de gedragscyclus van Prochaska toegelicht?			
Werd aan de deelnemers toegelicht dat het bijhouden van de uitgaven een eerste stap is in het zicht krijgen op je budget?			
Werd aan de deelnemers een budgetagenda/huishoudboekje overhandigd?			

6. Zijn er andere thema's aan bod gekomen tijdens deze sessie? Hoe ben je daar mee omgegaan?

7. Hoe is deze eerste sessie volgens jou verlopen? Zijn er oefeningen die niet werken? Voelden deelnemers zich onwennig of kon je hen gerust stellen? Zijn er oefeningen of tips die ontbraken? Welke aanpassingen zou je voorstellen aan deze eerste sessie? Wat vond je goed aan deze sessie?

SESSIE 2

Je hebt nu de tweede sessie aangeboden. Hier volgen drie stellingen over deze sessie. Geef een score van 1 tot 10.

1. Ik vond het fijn om deze sessie te begeleiden

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

2. De sessie heeft de deelnemers van mijn groep vooruitgeholpen

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

3. Ik vond het nuttig om deze sessie aan te bieden

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

4. Hier volgen enkele uitspraken over het draaiboek.

	1	2	3	4	5
	Helemaal niet eens	Niet eens	Tussenin	Eens	Helemaal eens
Ik vond de opbouw van de sessie in het draaiboek zinvol					
Ik vond de informatie in het draaiboek duidelijk					
Ik vond de oefeningen bruikbaar					
Ik vond de oefeningen te moeilijk					
Ik vond de oefeningen te makkelijk					

5. Duid hieronder aan wat er aan bod is gekomen tijdens deze sessie.

	Ja	Nee	Deels (licht toe onderaan de tabel)
Werd de oefening rond het lezen van facturen en rekeninguittreksels gemaakt?			
Werden er tips door deelnemers uitgewisseld rond het bijhouden van administratie?			
Werd de oefening rond het ordenen van administratie gemaakt?			
Hadden de deelnemers al een eigen ordeningsmethode?			
Werd er gewerkt met de Cebud-tabbladen? (Zo nee, met welke methode?)			
Maakten deelnemers een schatting van hun eigen uitgaven?			

6. Hoe ervoeren de deelnemers de lees- en ordeningsoefening?

--

7. Worden de individuele begeleiders op de hoogte gebracht van deze oefening? Wordt er verder gewerkt met dit thema tijdens de individuele begeleiding?

8. Hoe is deze sessie volgens jou verlopen? Zijn er oefeningen die niet werken? Hoe voelden de deelnemers zich? Zijn er oefeningen of tips die ontbraken? Welke aanpassingen zou je voorstellen aan deze sessie? Wat vond je goed?

SESSIE 3

Je hebt nu de derde sessie aangeboden. Hier volgen drie stellingen over deze sessie. Geef een score van 1 tot 10.

1. Ik vond het fijn om deze sessie te begeleiden

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

2. De sessie heeft de deelnemers van mijn groep vooruitgeholpen

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

3. Ik vond het nuttig om deze sessie aan te bieden

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

4. Hier volgen enkele uitspraken over het draaiboek.

	1 Helemaal niet eens	2 Niet eens	3 Tussenin	4 Eens	5 Helemaal eens
Ik vond de opbouw van de sessie in het draaiboek zinvol					
Ik vond de informatie in het draaiboek duidelijk					
Ik vond de oefeningen bruikbaar					
Ik vond de oefeningen te moeilijk					
Ik vond de oefeningen te makkelijk					

5. Duid hieronder aan wat er aan bod is gekomen tijdens deze sessie.

	Ja	Nee	Deels (licht toe onderaan de tabel)
Werd aan de deelnemers toegelicht dat het bijhouden van de uitgaven een eerste stap is in het zicht krijgen op je budget?			
Noteerden de deelnemers hun uitgaven?			
Werd er in groep gepraat over uitgaven?			
Welke oefening(en) werd(en) gebruikt rond uitgaven? 1. Onderverdelen van uitgavenposten 2. Vaste kosten versus dagelijkse kosten			
Werd er een jaaroverzicht gemaakt op basis van de fictieve case?			
Werd het jaaroverleg in groep of individueel gemaakt? Waarom (licht onderaan toe)?			
Werd het jaaroverleg besproken aan de hand van de opgegeven vragen?			
Werd er tijdens de sessie stilgestaan bij besparingstips?			
Werd aan cliënten duidelijk gemaakt welke info ze moeten verzamelen en meebrengen voor de volgende sessie?			

6. Noteerden de deelnemers hun uitgaven? Doen ze dat sinds de groepswerking of deden ze dat eerder al? Is er een reden waarom ze dat niet doen?

7. Hoe is deze sessie volgens jou verlopen? Zijn er oefeningen die niet werken? Hoe voelden de deelnemers zich? Zijn er oefeningen of tips die ontbraken? Welke aanpassingen zou je voorstellen aan deze sessie? Wat vond je goed?

8. Werden de individuele maatschappelijk werkers herinnerd aan de volgende sessie waarvoor cliënten een overzicht van hun inkomsten en uitgaven nodig hebben?

9. Komen de individuele maatschappelijke werkers terug op de vaardigheden die aan bod komen in de groepswerking?

SESSIE 4

Je hebt nu de vierde sessie aangeboden. Hier volgen drie stellingen over deze sessie. Geef een score van 1 tot 10.

1. Ik vond het fijn om deze sessie te begeleiden

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

2. De sessie heeft de deelnemers van mijn groep vooruitgeholpen

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

3. Ik vond het nuttig om deze sessie aan te bieden

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

4. Hier volgen enkele uitspraken over het draaiboek.

	1	2	3	4	5
	Helemaal niet eens	Niet eens	Tussenin	Eens	Helemaal eens
Ik vond de opbouw van de sessie in het draaiboek zinvol					
Ik vond de informatie in het draaiboek duidelijk					
Ik vond de oefeningen bruikbaar					
Ik vond de oefeningen te moeilijk					
Ik vond de oefeningen te makkelijk					

5. Duid hieronder aan wat er aan bod is gekomen tijdens deze sessie.

	Ja	Nee	Deels (licht toe onderaan de tabel)
Werd er een individuele jaarplanning gemaakt door de cliënten?			
Volstond een sessie van 3 uur om het jaaroverzicht op te maken?			
Werd het opgemaakte jaaroverzicht daarna besproken, bijvoorbeeld aan de hand van de vragen bij de fictieve case uit sessie 3?			
Werden de deelnemers doorverwezen naar hun maatschappelijk werker om het jaaroverzicht nader te bekijken?			
Werd het boodschappenlijstje uitgedeeld en als 'thuisopdracht' toegelicht?			

6. Hoe is deze sessie volgens jou verlopen? Welke aanpassingen zou je voorstellen aan deze sessie? Wat vond je goed?

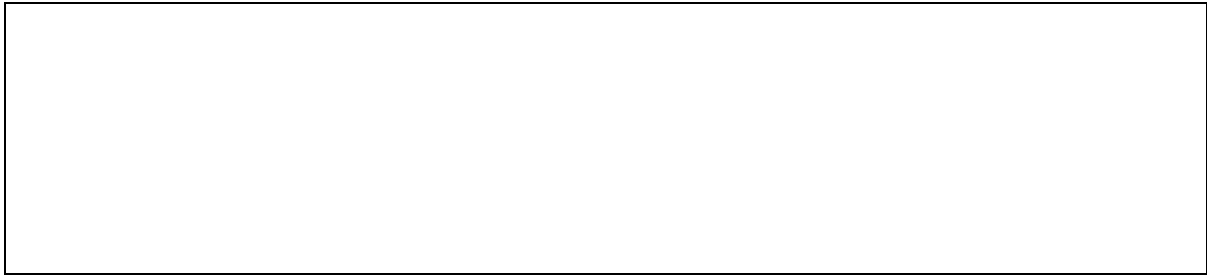
7. Hoe gebeurde het maken van het jaaroverzicht: op papier, online, op de computer, ...?

8. Was het een drempel voor de deelnemers om een financieel jaarplan op te maken terwijl de andere deelnemers in dezelfde ruimte waren? Werd er gepraat tijdens de sessie, of probeerden de deelnemers hun uitgaven en inkomsten van elkaar af te schermen?

9. Zou je deze sessie opnieuw zo uitvoeren, of zou je ervoor opteren om het maken van een jaaroverzicht in een individueel overleg met de maatschappelijk werker te plannen?

10. Vonden deelnemers het maken van het jaaroverzicht moeilijk? Vonden ze het zinvol?

11. Was het haalbaar om de deelnemers deze oefening individueel te laten maken? Zou het een goed idee zijn om de individuele maatschappelijk werkers uit te nodigen voor deze sessie en hen samen met hun cliënt een jaaroverzicht te laten maken?

SESSIE 5

Je hebt nu de vijfde sessie aangeboden. Hier volgen drie stellingen over deze sessie. Geef een score van 1 tot 10.

1. Ik vond het fijn om deze sessie te begeleiden

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

2. De sessie heeft de deelnemers van mijn groep vooruitgeholpen

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

3. Ik vond het nuttig om deze sessie aan te bieden

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

4. Hier volgen enkele uitspraken over het draaiboek.

	1	2	3	4	5
	Helemaal niet eens	Niet eens	Tussenin	Eens	Helemaal eens
Ik vond de opbouw van de sessie in het draaiboek zinvol					
Ik vond de informatie in het draaiboek duidelijk					
Ik vond de oefeningen bruikbaar					
Ik vond de oefeningen te moeilijk					
Ik vond de oefeningen te makkelijk					

5. Duid hieronder aan wat er aan bod is gekomen tijdens deze sessie.

	Ja	Nee	Deels (licht toe onderaan de tabel)
Werd er een groepsgesprek gestart over boodschappen doen en het aannemen van een bewuste houding?			
Werd er gesproken over het maken van een boodschappenlijstje?			
Zijn er deelnemers die reeds een boodschappenlijstje gebruiken?			
Werden de thuisopdrachten van de deelnemers besproken?			
Werd de oefeningen rond het vergelijken van prijzen en producten gemaakt? 1. Welk product is het goedkoopste? 2. Prijsetiketten lezen en vergelijken			
Werd er een smaaktest uitgevoerd tijdens de sessie?			
Werden de prijzen van de geproefde merkproducten en witte producten toegelicht?			

6. Hoe is deze sessie volgens jou verlopen? Zijn er oefeningen die niet werken? Hoe voelden de deelnemers zich? Zijn er oefeningen of tips die ontbraken? Welke aanpassingen zou je voorstellen aan deze sessie? Wat vond je goed?

7. Zijn er deelnemers die reeds een boodschappenlijstje gebruiken? Wat wordt als voor- en nadeel beschouwd aan het maken van een boodschappenlijstje?

8. Hoe reageerden de deelnemers op de smaaktest? Waren er grote prijsverschillen tussen de verschillende merken en producten? Hoe reageerden de deelnemers erop?

9. Wat vonden de deelnemers van deze sessie?

7.12 Bijlage 12. Vragenlijst postmeting groepsbegeleiders

Je hebt nu de zesde sessie aangeboden en bent hiermee aan het einde van deze groepswerking. Als afsluiting willen we je nog deze vragenlijst voorleggen. Eerst stellen we enkele vragen specifiek over deze zesde sessie, daarna volgen er vragen over de groepswerking in het algemeen.

1. Duid hieronder aan wat er aan bod is gekomen tijdens deze sessie.

	Ja	Nee	Deels (licht toe onderaan de tabel)
Werd het ganzenbordspel gespeeld?			
Werd er een groepsgesprek gevoerd over de groepswerking en de thema's die aan bod zijn gekomen?			
Werd er teruggekoppeld naar de doelstellingen die deelnemers in de eerste sessie formuleerden?			
Werd er besproken of de deelnemers in hun individuele begeleiding verder werkten op de behandelde vaardigheden?			
Was er een feestelijke afsluiting voorzien? (zo ja, op welke manier?)			

2. Hoe reageerden de deelnemers op het ganzenbordspel? Vonden ze dit leuk of eerder kinderachtig? Wat vonden ze van de vragen en opdrachten? Hoe lang duurde het spel ongeveer? Was dit oké, te lang, te kort?

3. Hoe is deze sessie volgens jou verlopen? Zijn er oefeningen die niet werken? Hoe voelde de deelnemers zich? Zijn er oefeningen of tips die ontbraken? Welke aanpassingen zou je voorstellen aan deze sessie? Wat vond je goed?

4. Wat was de algemene toon van het groepsgesprek; vonden de deelnemers de groepswerking zinvol? Hebben ze iets bijgeleerd? Heeft het hun vaardigheden versterkt? Wat vonden ze van het groepsaspect? Hebben ze hun doelstellingen kunnen realiseren?

5. Werd er in de individuele begeleiding verder gewerkt aan de vaardigheden? Zijn de maatschappelijk werkers op de hoogte van de inhoud van de groepswerking?

11. Wat kon er beter?

12. Welke sessies vond je zinvol of minder zinvol? Waarom?

13. Had je in elke sessie voldoende tijd om alles te behandelen? Zijn er thema's die beter in meerdere sessies worden behandeld?

14. Hieronder vind je enkele uitspraken over de oefeningen in het draaiboek. Kruis het vakje aan dat voor jou het meest van toepassing is.

	1 Helemaal niet eens	2 Niet eens	3 Tussenin	4 Eens	5 Helemaal eens
De oefeningen uit het draaiboek gaven een meerwaarde aan de sessies					
Door de oefeningen uit het draaiboek begrepen de deelnemers beter wat ze moesten doen					
De oefeningen die gebruikt werden, motiveerden de deelnemers om er thuis mee aan de slag te gaan					

15. Hieronder vind je verschillende uitspraken over de deelnemers van je groep. Duid telkens het vakje aan dat voor jou het meest van toepassing is.

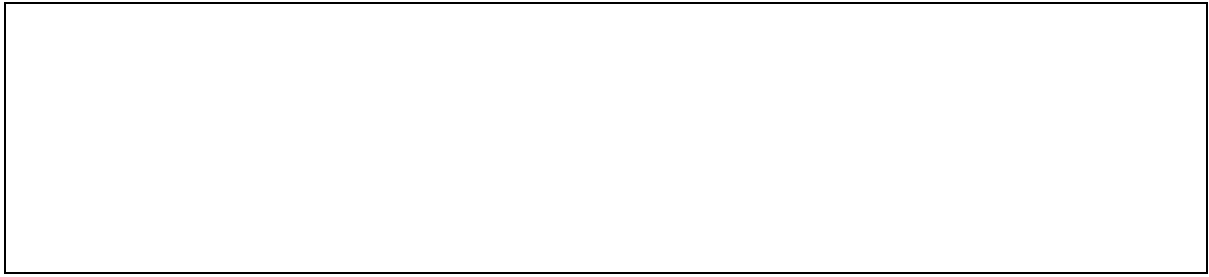
	1 Helemaal niet eens	2 Niet eens	3 Tussenin	4 Eens	5 Helemaal eens
Ik merk op dat de deelnemers van plan zijn om bewuster om te gaan met hun inkomsten en uitgaven					
De groepsdeelnemers vertonen sinds de start van de groepswerking meer interesse in het beheren van hun budget					

	1 Nooit	2 Soms	3 Regel- matig	4 Heel vaak	5 Bijna altijd
De groepsdeelnemers zijn actief bezig met hun geldzaken					
De groepsdeelnemers kunnen hun financiële situatie goed inschatten					
De groepsdeelnemers houden rekening met de financiële risico's die ze kunnen tegenkomen (bijvoorbeeld onverwachte kosten omdat hun auto kapot is)					

	1 Helemaal niet eens	2 Niet eens	3 Tussenin	4 Eens	5 Helemaal eens
De groepsdeelnemers willen zich actiever bezighouden met hun geldzaken					
De groepsdeelnemers willen nieuwe manieren leren om beter om te gaan met hun geldzaken					
De groepsdeelnemers weten welke uitgaven ze doen					
De groepsdeelnemers weten waar zij de komende tijd aan willen werken op vlak van financiële moeilijkheden					
De groepsdeelnemers weten hoe ze hun facturen en rekeninguittreksels moeten begrijpen en lezen					

De groepsdeelnemers begrijpen en lezen hun facturen en rekeninguittreksels zelf					
De groepsdeelnemers weten hoe ze zelf hun facturen en papieren kunnen ordenen					
De groepsdeelnemers ordenen hun facturen en papieren					
De groepsdeelnemers weten hoelang ze hun papieren moeten bewaren					
De groepsdeelnemers bewaren hun papieren voldoende lang					
De groepsdeelnemers houden hun inkomsten en uitgaven bij					
De groepsdeelnemers maken een onderscheid tussen vaste en variabele kosten					
De groepsdeelnemers kunnen een jaaroverzicht maken van inkomsten en uitgaven					
De groepsdeelnemers besparen					
De groepsdeelnemers maken gebruik van een boodschappenlijstje					
De groepsdeelnemers bekijken de prijs voor zij een product kopen					
De groepsdeelnemers vergelijken prijzen voor zij een product kopen					
De groepsdeelnemers weten dat er een prijsverschil is tussen witte producten en merkproducten					
De groepsdeelnemers zijn op zoek naar nieuwe manieren om hun geldzaken bij te houden					

16. Wil je nog graag iets toevoegen dat we niet hebben bevraagd? Wil je nog iets anders meegeven van feedback?

BEDANKT VOOR JOUW MEDEWERKING!!

8 Literatuurlijst

- Brodala, J., Dirickx, E., & Storms, B. (2011). *Effectief Budgetmanagement. Hoe komen tot duurzame gedragsverandering? Werkpakket 4: eerste aanzet van draaiboek vorming*. Retrieved from Geel:
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1985). *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior*: Plenum, New York.
- Driessens, K., & Van Regenmortel, T. (2006). *Bind-Kracht in armoede. 1 : Leefwereld en hulpverlening*. Leuven: Leuven : LannooCampus, 2006.
- Driessens, K., & Van Regenmortel, T. (2006). *Bind-kracht in armoede. Leefwereld en hulpverlening*. Leuven: Uitgeverij Lannoo Campus.
- Fryers, T., Melzer, D., Jenkins, R., & Brugha, T. (2005). The distribution of the common mental disorders: social inequalities in Europe. *Clinical Practice in Epidemiology and Mental Health: CP & EMH*, 1(14), 1-14.
- Jungmann, N., van Geuns, R., Klaver, J., Wesdorp, P., & van der Wolk, J. (2012). *Op weg naar effectieve schuldhulp. Preventie: voorkomen is beter dan genezen*. Retrieved from http://www.divosa.nl/sites/default/files/publicatie_bestanden/Handreiking-Schuldpreventie.pdf
- Lyons, A. C., Palmer, L., Jayaratne, K. S. U., & Scherpf, E. (2006). Are We Making the Grade? A National Overview of Financial Education and Program Evaluation. *The Journal of Consumer Affairs*, 40(2), 208-235.
- Op de Beeck, S., Brodala, J., & Storms, B. (2011). *Onderzoek naar de werking en de organisatie van erkende instellingen voor schuldbemiddeling met het oog op een mogelijke subsidiëring en stimulering van kwaliteit. Onderzoek in opdracht van het Departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin*. Retrieved from Geel:
- Peeters, N., Rijk, K., Soetens, B., Storms, B., & Hermans, K. (2016). *Identifying successful elements for financial education: a literature review*. Retrieved from Geel:
- Peeters, N., & Storms, B. (2016). Schuldenproblematiek blijft toenemen. Groepswerk maakt het verschil. *Sociaal.net*.
- Peeters, N., Verstuyf, J., Soetens, B., & Storms, B. (2016). *Omdat je geld telt! Draaiboek voor het opzetten en uitvoeren van een groepswerking rond budgetteringsvaardigheden*. Retrieved from Geel:
- Prochaska, J. O., DiClemente, C. C., & Norcross, J. C. (1992). In Search of How People Change. Applications to Addictive Behaviors. *American Psychologist*, 47(9), 1102-1114.
- Ryan, R. M., & Connell, J. P. (1989). Perceived locus of causality and internalization: Examining reasons for acting in two domains. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57, 749-761.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American psychologist*, 55(1), 68.
- Storms, B., Brodala, J., Dirickx, E., Jonné, J., Dewitte, S., Hermans, K., & Op de Beeck, S. (2010). *Kritische succesfactoren voor duurzaam budgetmanagement en een kwaliteitsvolle schuldbemiddeling: een literatuuroverzicht*. Retrieved from Geel:
- Van Thielen, L., & Storms, B. (2013). *Het maximum uit het minimum halen. Overlevingsstrategieën van mensen die moeten rondkomen met een te beperkt inkomen*. Retrieved from Geel:
- Vanhoomissen, T., & Valkeneers, G. (2014). *Inductieve statistiek voor de gedragswetenschappen*. Leuven: Acco.
- Vansteenkiste, M., Sierens, E., Soenens, B., Luyckx, K., & Lens, W. (2009). Motivational profiles from a self-determination perspective: The quality of motivation matters. *Journal of Educational Psychology*, 101, 671-688.
- Williams, G. C., Grow, V. M., Freedman, Z., Ryan, R. M., & Deci, E. L. (1996). Motivational predictors of weight loss and weight-loss maintenance. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70, 115-126.